

School of Theology at Claremont



1001 1356333

BT
1410
S4



The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

HARVARD THEOLOGICAL STUDIES

XV

SERAPION OF THMUIS
AGAINST THE MANICHEES

BY

ROBERT PIERCE CASEY, PH.D.

PROFESSOR OF THE HISTORY OF RELIGIONS, UNIVERSITY OF CINCINNATI
SOMETIME SCHOLAR OF JESUS COLLEGE, CAMBRIDGE



ISSUED AS AN EXTRA NUMBER OF THE
HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

CAMBRIDGE
HARVARD UNIVERSITY PRESS
LONDON : HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS

1931

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

HARVARD THEOLOGICAL STUDIES

HARVARD THEOLOGICAL STUDIES

EDITED FOR THE
FACULTY OF THEOLOGY
IN
HARVARD UNIVERSITY

BY
JAMES H. ROPES AND KIRSOPP LAKE



CAMBRIDGE
HARVARD UNIVERSITY PRESS
LONDON : HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS

1931

HARVARD THEOLOGICAL STUDIES

BT
1410
54
XV

SERAPION OF THMUIS
AGAINST THE MANICHEES

BY

ROBERT PIERCE CASEY, PH.D.

PROFESSOR OF THE HISTORY OF RELIGIONS, UNIVERSITY OF CINCINNATI
SOMETIME SCHOLAR OF JESUS COLLEGE, CAMBRIDGE



ISSUED AS AN EXTRA NUMBER OF THE
HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

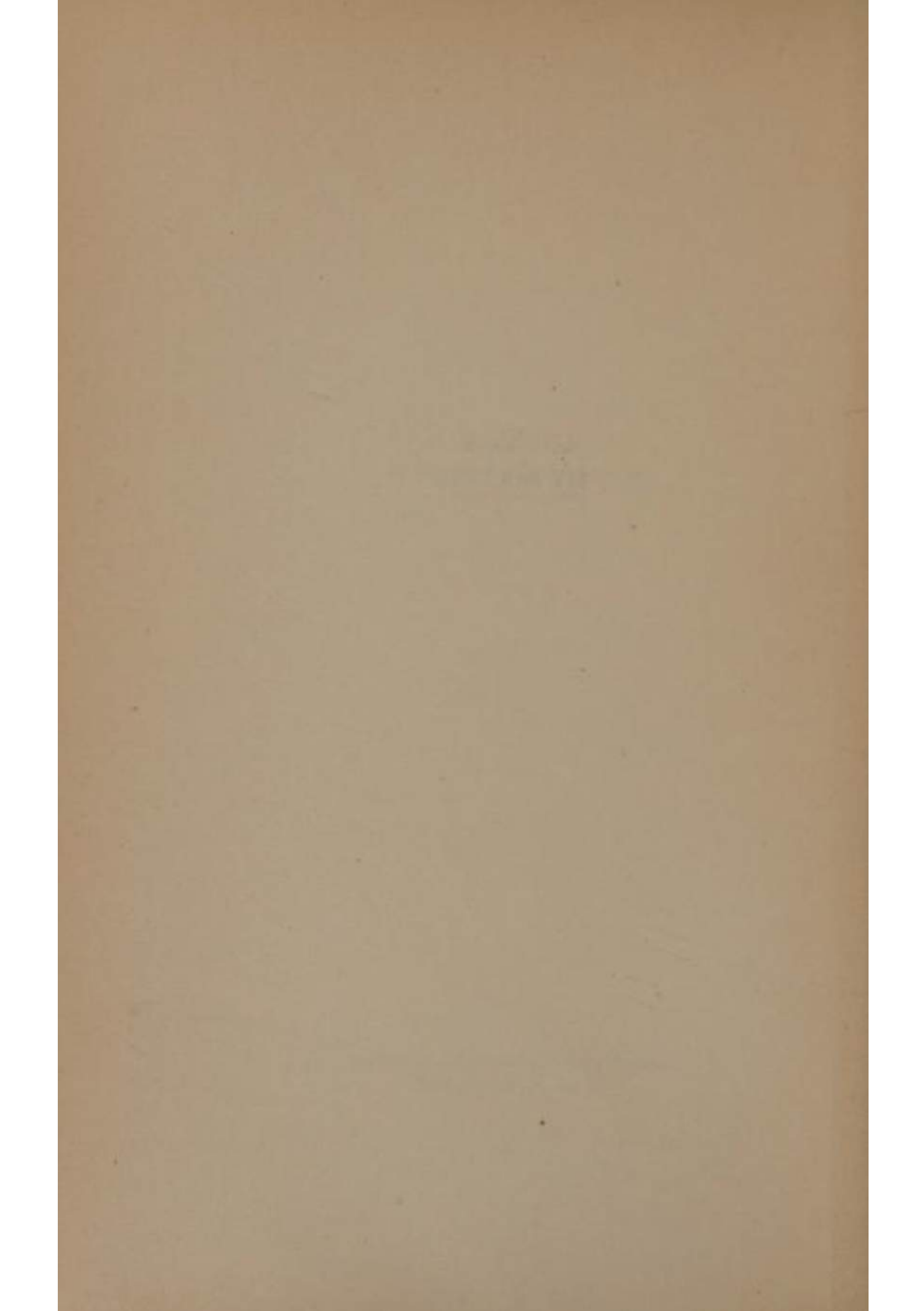
CAMBRIDGE
HARVARD UNIVERSITY PRESS
LONDON : HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS

1931

COPYRIGHT, 1931
BY THE PRESIDENT AND FELLOWS OF
HARVARD COLLEGE

PRINTED AT THE HARVARD UNIVERSITY PRESS
CAMBRIDGE, MASS., U. S. A.

TO
MY PARENTS



INTRODUCTION

ИЗДАНИЕ

INTRODUCTION

I. THE TEXT OF ADVERSUS MANICHAEOUS

THE manuscripts of Serapion's *Adversus Manichaeos* are five in number:¹

V. Athos, Vatopedi, cod. 236, parchment, saec. XII.

G. Genoa, Biblioteca della Missione Urbana, cod. gr. xxvii (plut. 31.6.8), parchment, saec. XI.

P. Rome, Vatican, Cod. Vat. gr. 1491, paper, saec. XVII, XVIII.²

H. Hamburg, Stadtsbibliothek, Phil. gr. in-fol. xvi, paper, saec. XVII.

A. Rome, Biblioteca Angelica, cod. gr. 229, paper, saec. XVII (?).

All previous editions of the Greek text, including the latest by Lagarde (1859), have been based on H, although the first appearance of the treatise was in a Latin translation made by Franz de Torres from G. It is quite certain that P, H, and A are descendants of G, but I suspect that P is a direct copy of G and that H and A are copies of P.³ As this ultimate dependence of all three upon G⁴ is unquestionable, no further account has been taken of their text.

The fact that all the earlier editions have relied upon either

¹ See R. P. Casey, *The Text of the Anti-Manichaean Writings of Titus of Bostra and Serapion of Thmuis*, *Harvard Theological Review*, XXI, 1928, pp. 97-111, with references to the older literature. It is a pleasure to acknowledge gratefully the help of my friends Professor H. H. Schaefer of the University of Berlin and Professor A. D. Nock, now of Harvard University, from whom I have adopted a number of helpful suggestions and emendations.

² This is obviously the manuscript which Lagarde sought and could not find; *Titus Bostreni quae ex opere Contra Manichaeos edito in codice Hamburgo servata sunt graece a recognitione Pauli Antonii de Lagarde*, Berlin, 1859, p. 1.

³ *Harvard Theological Review*, 1928, p. 102 n. 11. I have since examined P and A at Rome.

⁴ My warm thanks are due to the librarian of the Biblioteca di San Carlo at Genoa, P. Alessandro Musso, who helped me secure photographs of the manuscript and sacrificed several days of his vacation in order that I might use the library. I am also much indebted to the Guggenheim Memorial Foundation and to the Graduate School of the University of Cincinnati for opportunities to study the manuscripts abroad.

G or H for their text has been responsible for much confusion not only in the text of Serapion but also in that of Titus of Bostra's *Adversus Manichaeos*, a piece which follows Serapion in all our manuscripts. G has suffered badly from damp and is in parts entirely illegible, and, more serious than this, there has been a disarrangement of folia, so that a block of Serapion's text appears in the middle of Titus' treatise. The older editors recognized that the breaks in the sense thus caused indicated some kind of displacement, but assumed that the interpolated section was a portion of Titus' work which had become detached from its proper context. It was not until Brinkmann¹ followed up Cardinal Pitra's rediscovery of G by a fresh investigation of the manuscript that the truth was discovered and the interpolated section rearranged and rightly assigned to Serapion. Brinkmann's analysis also made it appear that in the interpolated section a lacuna exists where a folium of G must have been lost. In 1924 the catalogue of the monastery of Vato-pedi on Mt. Athos was published, and in the following year Professor Lake and I went to Mt. Athos, where we secured photographs of V. The evidence of V completely confirmed Brinkmann's conjectures and supplied both the missing folium and a readable text where G is damaged.

A comparison of the texts of G and V leaves little doubt that they are descendants of a common archetype. In both manuscripts Serapion's work is followed by that of Titus of Bostra, the fourth book of Titus is missing, and the third is in a fragmentary state. Furthermore, several breaks in the sense are common to both codices, as well as a number of minor omissions and errors. The variants are also of the most pedestrian interest, except where omission by homoioteleuton in one manuscript is supplied by the other. Fortunately the quality of the text in both codices is good and the need for emendation is rarely pressing.

¹ A Brinkmann, *Die Streitschrift des Serapion von Thmuis gegen die Manichäer*, *Sitzungsberichte*, Berlin Academy, 1894, pp. 479 ff.

II. THE AUTHOR

Information about Serapion is brief and scattered.¹ We know that he retired to the desert with Amun and became a favorite disciple of St. Anthony² and a close friend of Athanasius. Anthony at his death left his two sheepskin cloaks to Athanasius and Serapion,³ and the friendship between the two lasted long after both were made bishops. Before his episcopate Serapion was an abbot,⁴ and in later life he continued to be in close touch with the monks as bishop of Thmuis in Lower Egypt.⁵ When drawn into controversy on the nature of the Holy Spirit, he wrote to Athanasius for advice, and in 353 represented Athanasius before Constantius. The story of this embassy⁶ is told by Sozomen, H. E. iv. 9 and Athanasius' replies on the question of the Spirit,⁷ together with a letter on the death of Arius, are still extant.⁸ Jerome calls him "Serapion scholasticus," a tribute to his rhetorical style and philosophic manner of discourse.⁹

Serapion is reputed to be the author of several works. Jerome refers to one on the titles of the Psalms and to various letters.

¹ Tillemont, *Mémoires* (Paris, 1713), pp. 143-145, 696-697; Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III, pp. 98-99.

² Athanasius, *Vita Antonii*, Migne, P.G. 26, 957.15.

³ Athanasius, *Vita Antonii* 91, P.G. 26, 972, καὶ Ἀθανασίῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μίαν μηλωτὴν, καὶ ὁ ὑπεστρωωννύμεν ἱμάτιον, ὅπερ αὐτὸς μὲν μοι καινὸν δέδωκε, παρ' ἐμοὶ δὲ πεπαλαίωται· καὶ Σεραπίωνι δὲ τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν ἑτέραν μηλωτὴν.

⁴ *Ad Dracontium*, 7, P.G. 25, 532.

⁵ He appears to have been a bishop by the year 339 (Athanasius, *Festal letters*, 339 A.D., Migne P.G. 26, 1412-13), and to have attended the Council of Sardica in 343 (cf. *Ap. c. Arian.* 50). At Seleucia, however, in 359 Ptolemy is called bishop of Thmuis (Epiphanius, *Haer.* 73, 26).

⁶ Jerome's words, 'et sub Constantio principe etiam in confessione inclutus fuit,' may refer to the outcome of this mission. See note 9, below; cf. *Apol. ad Const.* 19.

⁷ P.G. 26, 529 ff.

⁸ P.G. 25, 686 ff.

⁹ *De viris illustribus* 99 (P. L. 23, 699), Serapion Thmues episcopus, qui ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit, charus Antonii monachi, edidit adversum Manichaeum egregium librum, et de psalmorum titulis alium et ad diversos utiles epistolas, et sub Constantio principe etiam in confessione inclutus fuit; cf. Jerome, *Ep. ad Magnum* 4, Serapionis confessoris; Photius, *Contra Manichaeos* i. 11 (P.G. 102, 32-33); *Bibliotheca*, Cod 85 (P.G. 103, 288).

Of the letters two have survived complete in Greek,¹ and a fragment with the interesting title τοῦ ἁγίου Σεραπίωνος ἐκ τῆς κγ' ἐπιστολῆς, which indicates that a collection of his letters was once in circulation.² There is also a quotation in Socrates.³ In Syriac are two fragments of a letter and an extract from a work on virginity.⁴ Several prayers in a now famous collection found in the Laura on Mt. Athos⁵ are ascribed to him, and Wobbermin, who first edited them, believed that an anonymous dogmatic epistle which follows the prayers in the manuscript should also be attributed to him. The majority of these pieces have not been closely investigated to determine their genuineness and, as the principal criterion must be one of language and style, it is evident that *Adversus Manichaeos* is the natural starting point for such a study.

In this treatise the author lays considerable emphasis on the formal construction of his work, and periodically reminds his readers of the plan according to which he is developing his theme. He frequently introduces his arguments with brief programmatic statements and concludes them either with a bare indication or a pointed phrase. The style is polished and rhetorical, with a special inclination toward antithesis. The sentences are generally rhythmical and well balanced, and the exposition is occasionally relieved by epigrammatic touches. The vocabulary is rich and well chosen, and in philosophical discussion is technical and exact. A considerable number of words, constructions, and small mannerisms can be indicated as characteristic. The following examples may serve to illustrate these points.

(a) Introductions and transitions to arguments:

IV. 1 ff. καὶ ἵνα μή, ὥς ἔτυχεν, ἐπιχειρῶμεν τοῖς ἀτόποις, μήτε μόνα τὰ ὀνόματα αὐτῶν λέγοντες δόξωμεν δίχα ἀποδείξεως ἐπὶ τὰς αἰτίας

¹ P.G. 40, 924 ff.

² Pitra, *Analecta Sacra* V, p. 47.

³ H.E. iv. 23.

⁴ Pitra, *Analecta Sacra*, IV, 214–215.

⁵ These were first edited by G. Wobbermin, *Altchristliche liturgische Stücke aus der Kirche Aegyptens, Texte und Untersuchungen*, XVII, Leipzig, 1898. The prayers were reedited by F. E. Brightman, *The Sacramentary of Serapion of Thmuis*, *Journal of Theological Studies*, I, 1900, pp. 88 ff., 247 ff.

αὐτῶν χωρεῖν, φέρε ἐπὶ τὸν ἀποδεικτικὸν χωρήσωμεν λόγον, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων πλάνας λύσωμεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς μέσον προαγάγωμεν.

XXXV. 1 ἀλλ' ἐπειδὴ γραῶδη καὶ μυθῶδη φθέγγονται, οὔτε ἂ λέγουσιν εἰδότες, ἀλλ' ἀφ' ὧν λέγοντες δυσωπούμενοι, καὶ τοῦτο προσγράψωμεν τῷ λόγῳ.

XII. 1 τοιούτων οὖν ὄντων τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀποδεικτικῆς πράξεως, πῶς οὐκ ἄτοποι ἂν εἶεν, φράσει λόγων ἀρμόσαι τὰ ἀνάρμοστα ἐσπουδακότες; φασὶ γὰρ Μανιχαῖοι κ. τ. λ.

Cf. XXIV. 19; XXVI. 1; XXVI. 14; XXVII. 1; XXVII. 18; XXX. 34; XXXI. 1; XXXIII. 1; XXXVI. 1; XXXVI. 60; XXXIX. 1; XLIII. 1; XLVII. 1; XLVIII. 5; LII. 1. Note, also, how the arguments that the law contains no evil but all good are introduced by the four εἴδη of vice and their corresponding virtues: XLIV. 1 ὅτι δὲ καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἀνείλε καὶ οὐδὲ ἓν μόνον παρέιδεν, ἀλλ' ἐπεξῆλθε, πᾶν εἶδος κακίας ἀναιρῶν καὶ ἀνακόπτων, δῆλον ἐκ τῆς κακίας ὄρων, τεσσάρων εἰδῶν ὄντων τῆς κακίας, ἀφροσύνης τε καὶ ἀκολασίας καὶ δειλίας καὶ ἀδικίας.

XLVII. 10 τεσσάρων γὰρ οὐσῶν τῶν ἀρετῶν, φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης.

(b) Conclusions of arguments. In this group I have put not only examples which occur at the end of arguments but also those which come in the middle but in which the essential theme is briefly and effectively concentrated:

XXXII. 32 καὶ τοιοῦτος μὲν ἡνέχθη ὁ ἔλεγχος, cf. XV. 12 where the argument is clinched by the phrase κανὼν γὰρ πράξεως ἡ βούλησις τοῦ ἐργαζομένου τυγχάνει

Cf. XXXVI. 31 δίχα γὰρ (τοῦ) νόμου Ἰησοῦς οὐ παραλαμβάνεται

XXXVI. 35 εἰ μὴ νόμος λαλήσει, ὁ κύριος οὐκ ἐπιγινώσκεται

XXXVII. 7 οὐκέτι γὰρ ἡ ἀτιμία τοῦ νόμου, ἀλλ' ἡ ἀπιστία τοῦ μαρτυροῦντος

XLIII. 21 σεμνύνεται ταῖς ἀρεταῖς καὶ διαλέγεται τῷ θεῷ

XXIII. 30 προαιρέσει γὰρ ζῶμεν, προαιρέσει τὸ κατόρθωμα ἀποταμιεύμεθα

(c) Epigrammatic expressions:

III. 6 ἡ ποιμενικὴ ἐπιστήμη

XIV. 11 ἐγκώμιον τοῦ νέου βίου

XXIV. 7 καὶ χαίρει (ὁ Πέτρος), ἵνα καὶ τὰ πταίσματα αὐτοῦ, καὶ

τὰ καταρθώματα αὐτοῦ εἰσήγησις τῶν δογμάτων τυγχάνη. διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἁμαρτήματα λελάληται

XXVIII. 14 καὶ συναγωγὴ ἢ κάμινος ἐγίνετο

XXVIII. 20 ἐξηγητῆς τῆς ὁράσεως γίνεται

XLIII. 14 πατρὸς ὁμιλίαν φήσωμεν

(d) Subsidiary points of style:

Impersonal constructions in -τεον, II. 3 σιωπητέον, II. 4 ἀφεκτέον, II. 12 σπουδαστέον, III. 1 φροντιστέον,, XXXI. 37 ἐρωτητέον.

Constructions with ὅσα, XXXV. 5; XL. 29; XL. 31; XLVIII. 56, 57

(e) Technical vocabulary:

Psychological and epistemological:

ψυχή (usually employed in expressed or implied antithesis to σῶμα when man is regarded, as in Manicheism, as a simple dichotomy) II. 14; III. 2; V. 1; XII. 4, 5, 8, 9, 10; XV. 7; XVII. 5; XIX. 1, 4; XX. 1, 4; XXI. 1, 3; XXVIII. 2, 4; XXVIII. 16; XLIV. 10; XLV. 6; LI. 14; 17, 19, 31, 41, 43, 51, 52, 54, 57, 61, 64; LII. 15-17; LIII. 57, 60

διάνοια (the usual expression for the mind in action and commonly used of the thinking subject rather than νοῦς, ψυχή, λόγος, or πνεῦμα) I. 3, 7, 12; VI. 4; IX. 4; X. 19; XVI. 3; XIX. 22; XX. 7; XXVII. 24; XXVIII. 2; XLI. 24; XLII. 15; XLIV. 20, 33, 37; XLV. 15, 20, 25, 27; XLVI. 21, 24, 28; XLVIII. 12; XLIX. 26; LI. 11; LII. 34; LIII. 50, 59, 70; LIV. 6

νοῦς VI. 10; LII. 35

λόγος (with the sense of active reason) VI. 8; LII. 24

πνεῦμα (of man) VI. 8

γνώμη (as active judgment) IX. 1, 5; X. 18; XI. 7; XV. 14; XVIII. 14; XIX. 11; XXII. 7; XXIII. 15, 19; XXVIII. 10; XXXVI. 16; XLII. 14; XLIII. 14; XLVI. 22; LII. 12

προαίρεσις IV. 6, 10, 14; VIII. 17; XV. 8; XXIII. 28, 29; XXIV. 5-6; XXV. 5; XXIX. 11, 29; XXX. 40, 45; XLI. 7

βούλησις XV. 11, 12; XXVII. 14

θέλησις XXVII. 14, 16

ἀντίληψις XXVII. 26

αἴσθησις XXVII. 26; XXX. 27, 29

ἐπιστήμη III. 6; XXV. 13; XXVII. 32; XL. 30; LIV. 9

ἐννοια XX. 6

εἶδος XLIV. 1-6, 30, 36; XLV. 19

ἐπίνοια XXXII. 27; LII. 11; LIII. 7

Metaphysical:

οὐσία IV. 5, 9; V. 5, 9; VI. 9; VII. 7, 8, 11; VIII. 11; XII. 6; XVI. 9; XXIX. 13, 51; XXXII. 8, 11, 24; XXXIII. 36, 37; LI. 16, 17, 19, 21, 66; οὐσιώδης V. 1, 2, 4; VI. 5; VI. 11; VIII. 16; XVIII. 2; XIX. 4; XXXI. 12; ἀνούσιος IV. 5

ὑπόστασις (usually in the generic sense as the practical equivalent of οὐσία, cf. XIX. 1 ἐπειδὴ δὲ καὶ τῇ ψυχῇ ἔστι τις ὑπόστασις καὶ οὐ λέλυται αὐτῆς ἢ ὑπόστασις οὐδὲ λυθήσεται, but once in the sense of individual, cf. XXVII. 8 where the apostles are described as οὐκ οὐσῖαι δὲ ἐξ οὐσίας, ἀλλ' ὑποστάσεις ἐξ ἀγαθότητος τοῦ δημιουργοῦ πεποιημένοι (cf. XXVII. 34; XIX. 1, 2, 18; XXVII. 9; XXVII. 34; XXXIII. 37; ἀνυπόστατος IV. 5

τὸ ὑποκείμενον IV. 11

φύσις VII. 7, 13; VIII. 12, 16, 17; X. 10, 12, 14; XV. 4, 5, 15; XVI. 14; XVIII. 9; XXIII. 26, 27; XXIV. 21; XXV. 3, 5, 6; XXVIII. 8; XXIX. 12, 15, 20, 22, 29, 51; XXX. 11, 26, 40, 44, 45; XXXI. 21, 23; XXXIII. 33; XXXIV. 13, 14; XXXV. 15, 16

φύω V. 2; VII. 4; IX. 10; X. 10; XII. 5; XV. 8; XXV. 2, 3; XXVIII. 6; XXIX. 17, 44; XXXI. 7; XXXIII. 19, 45; XXXIV. 14; XXXV. 17; XLI. 5

ὕλη II. 14; XXXII. 12; XXXV. 22

ποιότης XVIII. 12; XXXII. 9

ἐπιτήδευμα XVII. 6; XVIII. 1, 2; XXIX. 13

ἐπιτηδειότης XXVII. 28

ἔξις XXIII. 5; XXXII. 15

μεθέξις XXXII. 15, 16

κοινωνία, κοινωνεῖν VI. 10; XXVII. 16; XXXII. 18; LIII.

ἀγέννητος XXVII. 7; XXX. 2, 15, 25; XXXI. 3; XXXIII. 16, 21, 33, 34; XXXIV. 14, 20
ἀγέννητος XLVIII. 14

Rhetorical and dialectical:

ἀπόδειξις, ἀποδεικτικός IV. 2, 3; X. 5; XII. 1, 2; XIII. 5; XXVII. 3; XLIII. 8
ὅρος X. 14; XV. 7; XXXI. 46; XXXV. 20; XXXIX. 23; XLI. 6; XLIV. 3; LII. 9
λόγος (in the sense of 'argument') IV. 3; VII. 4, 5; XII. 1; XXVI. 5; XXVII. 19, 33; XXIX. 14; XXXI. 3
φιλολογέω XXV. 10, 13; XXXVI. 26
ζήτησις VII. 12; XXVI. 2; XXXVI. 5
ὑπόθεσις VII. 6; XXXVI. 28; XL. 6, 7; XLIX. 2; LI. 6
πρότασις VII. 13; XXVII. 2
ἔλεγχος, ἐλέγχω VII. 6; XXV. 11, 12; XXVI. 28; XXIX. 2, 28; XXXII. 32; XXXIII. 21, 69; XXXVI. 1; XL. 23; XLI. 1; XLIII. 6, 12
κατηγορία, κατηγορέω XXIII. 23; XXV. 10; XXVIII. 3, 27; XXIX. 22; XLVIII. 8
δυσωπέω XI. 7; XXI. 3; XXIII. 18; XXVI. 7, 26, 28; XXIX. 2; XXIX. 5; XXXV. 2; XXXVI. 61; XXXIX. 1; XLVIII. 6
δυσώπησις XLIX. 7
συλλογισμός XXVI. 15, 16

Ethical Terms:

ἀρετή V. 5, 6, 7; X. 19; XIV. 12; XVI. 3; XVIII. 19; XIX. 14, 17; XXV. 3; XXVI. 26; XXVII. 27, 29; XLVII. 4, 7, 10, 12
σωφροσύνη and cognates V. 3-8, 11; VI. 12; VII. 2; VIII. 2, 6, 13-15; X. 3, 9, 15; XII. 8, 10; XIII. 2, 4; XVIII. 5, 8; XIX. 4; XX. 2; XXI. 2; XXX. 9; XLIV. 31; XLVII. 11, 12, 20, 26, 34
αἰσχροὺς V. 5; XIII. 8; XVI. 5; XVIII. 16; XX. 5, 7, 15; XXI. 8; XXII. 12; XXVII. 22; XXXI. 25; XLI. 19; XLV. 14; XLVII. 30, 31
φρόνησις XIX. 5, 10, 11; XLVII. 11, 17, 49

(f) Some characteristic words:

πρᾶξις IV. 5, 6, 7; V. 3; IX. 3, 16; X. 3; XII. 2; XVIII. 17, 18; XIX. 19; XLVII. 16, 30; XLIX. 44; LIII. 20, 24, 25

πρᾶγμα VI. 5; IX. 14; XV. 11, 19; XVIII. 13, 17; XXIII. 13; XXX. 34; XXXVIII. 14; XL. 19, 73; XLI. 12; XLII. 1; XLVI. 44, XLVII. 14; XLIX. 43; L. 1, 44; LIII. 20, 22

ἐπιχειρέω, ἐπιχείρησις I. 14; II. 2; III. 8; XXVI. 14; XXIX. 13; XXXI. 1, 36; XXXII. 17, 23; XXXV. 12; XXXVI. 27; XXXIX. 2; XLI. 28; LI. 8

σιωπᾶω I. 11; II. 3; XVIII. 10; XXIV. 18, 20; XXXIII. 2; XXXVI. 3; XXXVII. 9; XXXVII. 31; XXXVIII. 14; XL. 77; XLIX. 14; L. 26; LIII. 19, 22

πλέκω XL. 23, 39

κατασκευάζω II. 15; XI. 9; XXVI. 5; XXVII. 21; XXX. 35; XLVIII. 4; LIII. 44, 60

βοάω (especially for introducing scriptural quotations) I. 7; X. 15, 16; XIX. 8; XX. 16; XXXVII. 25; XXXIX. 30; XL. 25, 67; XLIV. 10; XLVI. 5; XLVIII. 10; XLIX. 15; L. 21, 27, 32; LIII. 19, 25

χωρέω XIII. 9; XX. 16; XXVI. 4; XXXIII. 3; XXXVI. 65

λιπαρέω (of prayer) XXVIII. 6; XXIX. 31

τάξις XLI. 9; XLIII. 22; XLIX. 23

λύω IV. 3 *τὰς ἐκείνων πλάνας λύσωμεν*; VIII. 15 *λέλυνται ἡ φύσις*; XII. 12 *καὶ λέλυνται θρυλουμένη ἔχθρα*; XVI. 10 *αἱ οὐσίαι οὐ λέλυνται*; XVI. 14, *οὐ τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου λέλυκε* XIX. 2, 3; XXVIII. 25; XXXI. 46; XXXIX. 22; XLI. 5, 29; XLIX. 5

σπονδή, ἄσπονδος XII. 12; XLVIII. 52

σπουδάζω, σπουδαῖος II. 12; XII. 3; XIII. 3; XXVII. 24; XXIX. 38; XXXVI. 7; XLVIII. 34, 54

ὑπηρέτη, ὑπηρεσία, ὑπηρετέω IX. 3; XVIII. 18; XXII. 5; XXIII. 25; XXXIV. 16; XXXVI. 53; XL. 11; XLVIII. 28

ἐπιμέλεια XVIII. 19; XXXVI. 53; LII. 13, 14; LII. 20; LII. 22; LII. 32, 41; LIII. 45

μαρτυρέω etc. XXIII. 8; XXVI. 3; XXVIII. 23; XXX. 32;
 XXXVII. 6-8, 27, 29, 30; XLVII. 32, 33; LIII. 19
 πολιορκέω cf. supra σπονδή XXXIII. 12
 μαθήματα (as scriptural precepts) VI. 14; IX. 1, 2; XIX.
 20, 23; XXV. 16; XL. 47; XLVII. 13; LI. 5; cf. μάθησις
 XLIV. 20

It cannot be expected that either the style or the vocabulary of *Adversus Manichaeos* will furnish decisive parallels to those of the 'Letter to Eudoxius' or the 'Letter to the Monks.' Nevertheless certain considerations are suggested by a study of the longer treatise which may be useful in estimating the genuineness of the letters. The Letter to Eudoxius was published by Mai from a manuscript at the Vatican and is entitled τοῦ ἁγίου Σεραπίωνος ἐπισκόπου Θμουέως ἐπιστολὴ πρὸς Εὐδόξιον ἐπίσκοπον.¹ Eudoxius was ill, and Serapion wrote to comfort him with the heartening assurance that sin is worse than illness, for the latter cannot accompany us beyond the grave, but the former may be the occasion of punishment after death.² The epistle closes with the curious sentence, ἡμεῖς δὲ καλέσαι σε οὐκ ἂν ἐπασχόμεθα, ἵνα μὴ δόξωμεν τῆς πόλεως ἀμφιστᾶν. It is not clear in what capacity Eudoxius hoped to be invited, but it is not improbable that he was a kind of bishop coadjutor in Alexandria and wished to retire in a similar capacity to Serapion's country diocese. Service under the militant Athanasius may have had its drawbacks, especially for a man in weak health, but the rights of the Alexandrian metropolitan would apparently have been infringed by such an invitation, ἡμεῖς δὲ καλέσαι σε οὐκ ἂν ἐπασχόμεθα. The style of the letter is clearly that of an educated man and exhibits the same tendency toward antithesis which we observed in *Adversus Manichaeos*. The terms κοινόν and ἴδιον in the sentence, τὸ μὲν γὰρ ἀσθενῆσαι κοινόν καὶ καλῶν καὶ κακῶν ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἁμαρτῆσαι ἴδιον τῶν φανλῶν ὁρῶμεν, have a philosophic flavor, although in this connection one can scarcely call them technical terms. The phrase,

¹ A. Mai, *Classici auctores*, V, p. 364; P.G. 40, 924-925.

² The allusion to the invincibility of the church (P.G. 40, 925) seems to indicate that the letter was written during a period of ecclesiastical difficulties, probably the Arian disturbances.

καὶ ὁ μὲν νοσῶν ἅμα τῷ θανάτῳ καὶ τὴν νόσον συναποθνήσκουσιν ἔχει, is ingenious and the sentence, ταῦτά σοι γεγράφηκα, ποθεινότατε ἀδελφέ, ἵνα μὴ πάνυ ἀθυμῇς, ἐν Χριστῷ σεαυτὸν διατηρῶν· τοῦ βίου (MS. αὐτοῦ) τὰς συγχύσεις φέρειν δεῖ, καὶ τοὺς θορύβους βαστάζειν προσήκει, καὶ πρὸς τὸ τέλος βλέπειν, καὶ εἰδέναι, ὅτι ὁ θεὸς ἐπιστατεῖ καὶ ὀλίγον ἐπανεῖς πάλιν ἡγεμονεύει· καὶ ὀλίγον συγχωρῶν πάλιν προίσταται, καὶ οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία καταλιμπάνεται· οὐδὲ γὰρ πύλαι "Αἰδοῦ κατισχύουσιν αὐτῆς, avoids sentimentality and strikes the right note of strong, masculine encouragement. It is throughout the kind of letter we might expect from the author of *Adversus Manichaeos*, and the style and manner are in favor of rather than against its genuineness.

The *Epistola ad Monachos* is a longer piece and was also first published by Mai from a Vatican codex (gr. 439).¹ It is entitled τοῦ μακαριωτάτου καὶ ὁσιωτάτου Σεραπίωνος ἐπισκόπου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς μονάζοντας. The monks to whom it was addressed lived in the desert but were attached to the see of Alexandria.² The style is not so polished as in *Adversus Manichaeos* but was designed for a less literary public and the subject is so different that a close similarity in form and language cannot be expected. Like the Letter to Eudoxius, however, it is the work of an educated man capable of admirably expressing vigorous thought, and from this side no objection can be raised to Serapion's authorship.³ In its favor are the friendly relations with the monks,⁴ the allusion to Anthony, and the mention of the latter's *Vita* preserved in the monastic archives.⁵ The thought is also not in contradiction to that of *Adversus Manichaeos*. As, with the change of theme and public the urbane periods of the polem-

¹ *Spicilegium Romanum*, V, pp. XLV ff.

² P.G. 40, 929.23 μακαρία τοίνυν ἡ Ἀλεξανδρέων πόλις ὑμᾶς ἔχουσα πρεσβεύτας, 928.34 διὸ καὶ τὴν ἔρημον αὐλίξεσθε, 932.5 ἡδὺς ὑμῖν ἐν ἐρημίᾳ λιτὸς ἄρτος καὶ ἅλας καὶ πότιμον ὕδωρ ἢ αἱ ἐν πόλει τρυφαὶ καὶ εὐφρασίαι μετὰ μόχθου.

³ Compare also P.G. 40, 928.1 κοινὴν ἔχοντες τὴν φύσιν πᾶσιν ἀνθρώποις; 928.10, 933.24 πρᾶγμα; 928.16, 935.1 διάνοια; 928.17, 25, 50 σωτήρ; 928.18 προαίρεσις; 928.32 βοᾶτε; 932.5 τούτων τὸ μάταιον, cf. 933.3, 936.24 and *Adv. Manichaeos* LIII. 63; 940.29, 53; 941.2.

⁴ Cf. P.G. 25, 989.24-28.

⁵ P.G. 40, 940.13 ἐξ ὑμῶν ἀββᾶ Ἀντώνιος δι' ἀκρότατον βίον γενόμενος, οὗ καὶ ὁ βίος ἔγγραφτος παρ' ὑμῖν διασώζεται. ἔτι τε καὶ ὁ ἀββᾶ Ἀμοῦν καὶ ἀββᾶ Ἰωάννης, καὶ ἀββᾶ Μακάριος. See page 5, note 2, above.

ical tract are replaced by a simple and less studied treatment, so the use of philosophical themes and notions gives way to a more ecclesiastical and devotional manner. In one passage the word *ὁμοούσιος*, cautiously avoided in the work against the Manichees, is employed in passing, *μακάριοί ἐστε τῇ ὁμοουσίῳ Τριάδι στρατευόμενοι*,¹ but lapse of time and the rapid development of thought may well account for this. The Letter to the Monks was written after Athanasius' Life of Anthony (357–361),² while *Adversus Manichaeos* may well have been an earlier work written before Serapion had quite definitely committed himself to the Nicene formula. Furthermore under Athanasius' influence the monks were always defenders of Nicaea, and Serapion would employ the term in writing to them without danger of arousing controversial sentiments.

Two references to the fall of Adam occur in the *Epistola ad Monachos* and are significant of the restricted importance which Serapion attached to that event. It is for him not the explanation of man's moral corruption but the reason for his mortality, P.G. 40, 936.42 *μεμαθήκατε γὰρ καὶ τὴν γεῦσιν εὐτελέσει τροφαῖς καὶ ποτῶν ὕδατι ἐθίζειν, ἵνα γὰρ μὴ γαστρὸς χάριν ὑποκρίνησθε πρόσωπα, καὶ ὅτι μάλιστα τῷ Ἀδὰμ ἡ παράβασις διὰ γεύσεως γέγονεν. 937.21 ὑφ' ὑμῶν ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς εἰσοικισθήσεται. καὶ ὥς ἀπέκλεισε τοῦ παραδείσου θύρας ἡ τοῦ Ἀδὰμ παράβασις, ταύτας ὁ ὑμέτερος ἔρως ὁ εἰς θεὸν ἀνοίξει κ. τ. λ.*

The marked emphasis on sexual asceticism as one of the advantages of monastic life, in contrast to that of the world, comes to a climax in section 6 of *Epistola ad Monachos*. Life in a city, says Serapion, is full of responsibility and expense. If a man gets married, it is not long before his wife becomes pregnant and her demands are a constant worry to her husband. If a girl is born, the husband must at once concern himself with saving for her dowry. If it is a boy, he is at first pleased, but the child is soon attacked by illness. Much money must be expended on physicians and the distracted father wanders

¹ P.G. 40, 936 D.

² Anthony died in 356 (Bardenhewer, III, p. 66) and Serapion in 359 (see above, p. 5); both the Life of Anthony and the Letter to the Monks must have been written between those dates.

from one friend to another saying 'Pray, for my son is sick; if anything happens to him I shall surely hang myself.' God, however, of his mercy restores the child, who then grows to manhood. No sooner does he reach this state than he demands a wife, and the father must find him one, but on the day of the wedding he is suddenly seized with a mortal illness and dies. The father accompanies the body to the grave, wailing and beating his breast and face. After the funeral he returns home so depressed that he himself becomes critically ill and welcomes death as a relief from his sufferings. This moving picture of married life, which must have worked powerfully on the younger members of the community, is similar in tone to the admiring reference to Mt. 19, 12 in *Adversus Manichaeos* LII. 19 ff. The dislike of city life expressed in the description of its corruptions (p. 932.56 ff.) is also not unnatural in an inhabitant of the *χώρα*, and reflects the implication of the end of the *Epistola ad Eudoxium*: 'I am not allowed to call you away from the city but would be very glad to do so, as, of course, it is more desirable to be here.'

The fragment cited by Socrates H.E. iv. 23 from Evagrius Ponticus is a bit of Alexandrian Christian gnosticism, and may well be genuine: ὁ νοῦς μὲν πεπωκὼς πνευματικὴν γνῶσιν τελείως καθαίρεται· ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει· πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιρρεούσας ἵστησιν ἐγκράτεια, cf. *Adversus Manichaeos* XLV. 27. The extract published by Pitra recalls *Ad Eudoxium*, P.G. 40, 925 A καὶ οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία καταλιμπάνεται κ. τ. λ.

The Syriac fragments published by Pitra¹ from British Museum add. 12,156 also appear to be genuine. One is from a treatise on virginity,² the other from a letter to bishops who were confessors. The sentiments of the former agree admirably with *Ad Monachos* 6, and *Adversus Manichaeos*, LII. 19 ff. The latter describes the Son as υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὅμοιος τῷ πατρὶ καὶ ἀεὶ σὺν αὐτῷ ὑπάρχων,² which recalls *Adversus Manichaeos*, XLVIII. 15 ff.

The collection of prayers in the Laura manuscript presents

¹ *Analecta Sacra*, IV (Paris, 1883), pp. 214-215.

² The Greek is my translation of the Syriac.

a difficult problem. They display a unity of style and vocabulary which in no way suggest Serapion.¹ It is, however, almost impossible to tell from a polemical tract and two personal letters in what manner a bishop might compose public prayers and how much the exigencies of this special task would cause him to deviate from his normal way of writing. It should nevertheless be noted that some of the prayers, especially the anaphora, are fine productions, and that they bear the stamp of a single vivid personality, however much traditional material one may assume to have been assimilated in them.

The little epistle which follows them in the manuscript and is entitled *περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ* is a quite different work. There is nothing in the manuscript to connect it with Serapion, the style is different, and the whole argument is designed to support the doctrine of the eternal generation of the Son with no reference to Nicene theology. Armitage Robinson has assigned it to "the period of Athanasian controversy in which the doctrine of the Holy Spirit had not yet come to the fore."² But it seems more likely that the piece was composed much earlier, for the Origenian doctrine is maintained without evidence of later development.

III. ADVERSUS MANICHAEOS

In estimating Serapion's work against the Manichees, several points must be considered. (1) What was his knowledge of Manicheism? (2) What was his method of attack and the substance of his objections? (3) What light does the treatise shed on his opinions about other subjects than Manichaean dualism?

(1) Unlike some critics of Manicheism, such as St. Augustine, Serapion appears to have been content with the most meagre information about his opponents. In one passage he

¹ Brightman, pp. 90 ff.; but I cannot agree with Dr. Brightman that Serapion's style, at least in *Adversus Manichaeos*, "leaves an impression of simplicity and naïveté."

² In a letter quoted by Burkitt in his introduction to P. M. Barnard, *The Biblical Text of Clement of Alexandria in the Four Gospels and the Acts of the Apostles*, Texts and Studies, V, Cambridge, 1899, pp. ix-x.

apologizes for describing their teaching at all, with the explanation that otherwise his attack would be ineffective;¹ but his reserve was not due merely to the fact that the faithful were sometimes fatally attracted by expositions of heretical doctrine.² It is abundantly clear that he knew little of his subject, and that it interested him only in its broad outlines and in affording a point of departure for his attack on dualism as a solution to the problem of evil. A natural consequence of this is that he nowhere gives a general exposition of Manichee theology, but from time to time alludes to salient points in the teaching which he wished to refute. The following are the passages in which Manichaeism as such is described, apart from those in which its supposed implications are drawn out for purposes of refutation: III. 9-23 *ἰδοὺ γὰρ . . . προῆλθε μανία*, XIV. 1-3 *οὐκ οἶδα . . . τὰ νέα*, XXV. 8-18 *οὐ τὰ παλαιὰ . . . μὴ παραδεξάμενοι*, XXVI. 8-13 *ἀγαθὸς μὲν . . . ταῖς ῥίζαις*, XXXI. 3-11 *κακία, φησὶν . . . ἀγαθοῦ προήρχετο*, XXXIII. 3-6 *φασὶ γὰρ . . . τὸ θεωρηθέν*, XXXVI. 6-21 *ἀποδέχεσθαι . . . βουλήσεσι*, XLIX. 15-22 *οὐχ ὁρᾶτε . . . πεντήκοντά σου*, 45-52 *ἀλλὰ . . . παράσχη*, LI. 12-24 *ἐξέτεινε . . . ἀπατεῶνος*.

These passages deal with three main subjects, the attitude of the Manichees toward Christianity, their view of Scripture, and some fragments of their theology; and they are in complete agreement with what is known from other and better informed writers³ like Augustine and Alexander of Lycopolis. They contribute to our knowledge only *πρόοδοι* as a term for the aeons and archons,⁴ and the polemic use of the stories of Elijah and

¹ Adv. Manichaeos XXVI. 7 *τὸν μῦθον στρέφω, ἵνα τὸν μῦθον δυσπῆσω, καὶ εἰ μὴ παρὰθωμαι ἂ ἐξηγοῦνται, ἐντρέψαι τὴν μυθοποιῶσαν οὐκ ἔχω*.

² Athanasius, Epistola ad Epictetum 3, P.G. 26, 1052 C, 1056 A; De morte Aarii 5, P.G. 25, 689 C.

³ A competent survey of the sources and literature with a brilliant reconstruction of its theology is H. H. Schaeder, *Urform und Fortbildung des Manichäischen Systems*, Bibliothek Warburg, Vorträge, IV, pp. 65 ff., and the article, 'Manichäismus,' in *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, III, 1959-1973. Cf. also F. C. Burkitt, *The Religion of the Manichees*, Cambridge, 1925; E. Waldschmidt and W. Lentz, *Die Stellung Jesu im Manichäismus*, Sitzungsberichte, Berlin Academy, 1926; and the still indispensable book of F. C. Baur, *Das manichäische Religionssystem*, 1831.

⁴ Cf. XXXV. 5 *οἱ τῆς πονηρίας ἄρχοντες*.

Elisha.¹ It would be interesting to know from what source Serapion derived his information. The occasional *φησί*, *φασί*, make it tempting to suggest that he employed a written Manichaean source, but the ensuing quotations, if such they be, read more like summaries of some other descriptive work than like citations from an original Manichaean document. It is not impossible that they are digests of oral reports, and owe their condensed form and balanced style² to Serapion himself.

(2) Serapion freely admits that his object is not to describe Manichaean theology but to refute it, and it is, therefore, not surprising that a very large portion of his work is occupied in polemic. His method of attack resembles Titus of Bostra much more than Augustine and Alexander of Lycopolis. The latter accompany their extensive exposition of Manichaean doctrine by a commentary designed to refute the heresy point by point, but Serapion and Titus launch a general attack on dualism, and develop it in detail by a series of supposititious claims and objections, which they imagine their opponents might plausibly but ineffectively advance at different stages of their arguments. This method is peculiarly confusing to the reader, who is often at a loss to know whether a real Manichaean tenet is in question or an imaginary one, invented for refutation by inference from the general premises of dualism. An example of this is the ingenious discussion of the nature and character of the apostles.³ This test question is the invention of Serapion, and was never, so far as we know, raised by the Manichees. Serapion himself admits that he is ignorant of the Manichaean estimate of Paul,⁴ and we have no reason to suppose that he was better informed as to their view of the other apostles. Further-

¹ This may have some importance in view of Schaeder's remark, "Vom Alten Testament hatte er (Mani) schwerlich direkte Kenntnis," *Urform und Fortbildung*, p. 72.

² Compare especially XXXI. 3 ff. The dramatic description of the advance of evil (XXXIII. 3 ff.) also reads like Serapion.

³ Cf. XIV. 1 ff.; cf. Origen, P.G. XIV, 552 B.

⁴ Cf. XIV. 1 οὐκ οἶδα δέ, εἰ καὶ τὸν ἀπόστολον διαβάλλουσιν ἢ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτὸν ἐγκρίνουσι διὰ τὰ νέα. Serapion follows a common usage in employing ἀπόστολον without qualification for Paul. It seems clear, however, that Mani himself was well acquainted with Paul and considerably influenced by him. Cf. Schaeder, pp. 72, 129.

more, even abstractly, from the premises of Manicheism, the question is wrongly posed. The Manichees did not divide the world into the sinless and the sinners, but on the contrary attempted, by their curious theory of the imprisonment of *ψυχή* in matter, to explain just this mixture of good and evil in men which Serapion so triumphantly illustrates from the histories of Peter and Paul.¹ Another striking example of confusion is in the argument (chap. V) that if the body were substantially evil, it could not be the instrument of virtue, much less the temple of the spirit and the dwelling-place of the Logos. This reasoning is in part invalid, for the distinction that is of primary importance for the Manichaeian position is concealed by the ambiguous expressions *σῶμα ἀρετῆς* and *σωφρονῆ τὸ σῶμα*. The Manichees would naturally claim that the essential virtue inherent in a good action proceeds from the soul, and is not transmitted to the body even when the latter, as the soul's instrument, performs a laudable deed.² For them the body never becomes a *σῶμα ἀρετῆς* in the sense that it participates substantially in virtue, and the phrase *σωφρονῆ τὸ σῶμα* could mean to them only that the body can be compelled to give external expression to the better qualities latent in the soul. The reference to the incarnation is also peculiarly unfortunate, for the Manichees had forestalled this objection by their docetic christology.³ It is difficult to tell whether Serapion knew this or not, for he is equally ambiguous when in chap. LIII he resumes the theme. Here he says that if the Manichees deny that Jesus came in a body (*ἦλθεν ἐν σώματι*), they must explain the marks of the nails and the spear and the burial, while if they admit it, they must acknowledge an exception to their principle that bodies originate with the devil: *εἰ δὲ ἐκ τούτων ἐλεγχόμενοι ὁμολογοῦσι σῶμα τὸν σωτῆρα εἰληφέναι, τί ἐροῦσιν, εἰ μήτε καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πεπλάσθαι φήσουσι καὶ μηκέτι μόνον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εἶναι τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ εὐεργέτου*. What their real position in the matter was, he seems not to know.

The elaborate discussion of the Manichaeian rejection of the

¹ Schaeder, pp. 78 ff.; Burkitt, pp. 44 ff.

² Schaeder, pp. 80 ff.

³ Schaeder, pp. 74-76; Burkitt, pp. 38 ff.

Old Testament¹ is designed to illustrate two main theses: (a) that the New Testament is based on the Old, so that the Law contains Jesus' principal credentials — *δίχα <τοῦ> νόμου οὐ παραδέχεται ὁ Ἰησοῦς*, so that those who question it doubt him, and (b) that the ethical teaching of the Old Testament is so excellent that it cannot have been composed by the devil, so that those who oppose it are enemies of virtue. This brings us to the fact (which is clear enough in spite of the dialectical subtleties with which his arguments are encumbered) that Serapion's main objection to Manichaeism was an ethical one. The system appeared to him to eliminate or weaken moral responsibility by its assumption that evil like good has a real substantial existence and that its appearance in human life is due to the mixture of two dissimilar substances in the constitution of man. Against this view Serapion maintains the usual Greek position that evil is not a substance but the negation of reality and a failure to grasp the latent possibilities of good in life.² Unlike the majority of Christian theologians who followed Paul in a pessimistic view of human nature, Serapion insists that man is by nature good³ and that evil is behavior dictated by an unhealthy will.⁴ This process begins with a mistaken judgement to which a free, voluntary assent is given when the act is performed.⁵ The element of responsibility enters with the affirmation of error by the will, and no man can escape from this responsibility and its consequences.⁶ This position, which can be illustrated by a number of passages, is advanced at the very beginning of the treatise, and always recurs as the essential point of divergence between Serapion and the Manichees and as the foundation of his criticism: IV. 4 *ἔστι μὲν οὖν ἡ κακία ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος, πρᾶξις μᾶλλον ἢ οὐσία οὖσα, καὶ πρᾶξις ἐκ προαιρέσεως συμβαίνουσα περὶ τοὺς νενοσηκότας τὴν προαίρεσιν, καὶ πρᾶξις συμβεβηκυῖα μὲν, ῥαδίως δὲ χωριζομένη ἀπὸ τῶν νενοσηκότων.*

¹ Cf. XXXVI. 6 ff.

² Cf. IV. 4; XIX. 18; XX. 6.

³ XVIII. 18 *καλὸν τὸ πεπλασμένον, δύναται γὰρ ὑπηρετῆσαι ἀρετῇ.* Cf. V. 1 ff.; XX. 1 ff., and Titus of Bostra, Adv. Manichaeos ii. 4 *οὐσία μὲν καὶ φύσει ἄνθρωπος καλός, ὡς χρυσός, ὡς λίθος τίμιος, ὡς ἔργον θεοῦ· ἀγαθὸς δὲ ἡ τούναντίον κακὸς προθέσει.*

⁴ Cf. V ff.; XIX. 11; XXIII. 14-15; XXX. 3; XXXIII. 36, 50; L. 3; Clemens Alex. Paed. i. 2, 6, 1; cf. Harvard Theological Review, 1925, p. 62, n. 74.

⁵ Cf. XX. 4-9; VIII. 16-18; XV. 7.

⁶ Cf. IX. 6 ff.; XXIII. 27 ff.

The dependence of this conception of the origin of moral evil on Greek philosophical tradition is obvious. The Pauline view of an enfeebled and corrupt human creature suffering from the fall of Adam is not even mentioned, and there is no trace of the specifically Christian theory of evil and its solution through grace.

It must be admitted that Serapion's attack on Manicheeism, in spite of its dialectical subtlety and occasional penetration, is not completely successful in reaching its mark, and that this is not wholly due to his initial prejudice against his opponents' views and his consequent superficial acquaintance with their teaching. Manicheeism, like Pauline and Augustinian Christianity, was not a dialectical approach to the problem of evil, but a strenuous attempt to find a complete solution, theoretical and practical, to a difficulty which was not merely viewed from the outside but felt as raging within. In all three systems, the universe was primarily conceived as a reflection on a grand scale of the inner moral struggle, and in consequence all three systems sought expression in pictorial, dramatic, pseudo-historical constructions in comparison with which Serapion's philosophizing seems pale and cold. For Mani the kingdom of evil was real and aggressive, and the imprisonment of light by the powers of darkness was a possible explanation for the original connection of the sublime with an evil element, to which of itself it could not possibly have been attracted. Serapion is far removed from this atmosphere of intense inner striving, and in this is radically divergent no less from Paul and Augustine than from Mani. It is of secondary importance that Augustine frequently employed the same dialectical weapons as Serapion — an inheritance in both cases from Greek philosophy, or that Paul and Augustine adopted a solution to the problem of evil different from Mani's not only in mythological form but also in philosophic meaning. For Paul, Augustine, and Mani the problem of evil was positive, active, and exciting; for Serapion it was an interesting philosophical question with important practical consequences. This difference in tension and temper is decisive, and accounts both for Serapion's aversion to the Manichaeian explanation of evil and for his

total neglect of that of Paul. He regarded the one as an illogical metaphysic with dangerous moral implications and substituted for the other a conventional patchwork of Greek ethical theory.

There is, however, more to be said. If Paul and Augustine resemble Mani in their immediate and lively apprehension of the moral struggle, they are none the less at one with Serapion in his estimate of the alternative to evil. Behind the urbanity of Serapion's dialectic and his repeated claim that evil is *ἀνούσιος*, *ἀνυπόστατος*, the accidental product of an unhealthy and undisciplined will, lies the conviction that evil is an insignificant nullity, not merely abstractly but in relation to the reality of Christ. In Serapion, as in Clement of Alexandria and some other Christian Platonists, Paul's deep appreciation of the dynamic contrasts between evil and good is lacking, for they were less interested in these contrasts than in the opportunity to escape to a purer air where evil is nonexistent because there is no room for it, and where all differences of good and bad and of self and other disappear. Unlike Clement in the *Stromata*, Serapion set out not to describe his own thought, but to refute Mani's, but he occasionally revealed where his real sympathies lay: *εἰς δὲ μόνος ὁ Χριστός, ὁ ἐλευθερωτής, ὁ τροπαιοῦχος, ὁ εὐεργετικός, ὁ διαθέσει κρούων, ὁ ἐλευθερίαν τῇ εἰσόδῳ μνηστευόμενος, ὁ ἅμα τῷ εἰσβαλεῖν ἐξοικίζων τὰς ἁμαρτίας, ὁ ἐν τῇ εἰσόδῳ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἀποδιδούς, ὁ παραχρῆμα τῇ εἰσόδῳ τῇ ἑαυτοῦ τρόπαια κατὰ τῆς πονηρίας ἰστών, ὁ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀποκρύπτων ἐν τῇ ψυχῇ. οὗτος ἐὰν εἰσβάλῃ καὶ γένηται ἔνδον, πανηγύρεις θεῖαι καὶ ἱεροπρεπεῖς ἀποτελοῦνται, χοροὶ λαληθῆναι μὴ δυνάμενοι, θυμηδία σιωπῇ τετιμένη. εὐθὺς γὰρ ἀνέλκει τὴν διάνοιαν, καὶ πτεροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ μετάρσιον αὐτὴν πρὸς τὰ κρείττονα κατασκευάζει. ἀμέλει, ἐὰν τις ἐκείνον ἴδῃ, οὐκέτι πρὸς ἑαυτὸν βλέπει, ἀλλὰ τῷ θεωρηθέντι κάλλει καταπλήττεται· πάντα ἀκαλλῇ ἡγείται* (LIII. 52-62).

(3) Perhaps the most interesting portions of Serapion's work are those which enable us to form some idea of his own opinions. He is in many ways a figure of striking interest for he is at once a provincial and at the same time in touch with thought at Alexandria. Furthermore, he is the product of two quite different kinds of education. His style and literary manner, his

inclination toward philosophical discussion and his evident familiarity with contemporary philosophical ideas are all marks of an educated Greek. In this respect he is closely allied to the older generation of the Catechetical School, Pantaenus, Clement, and Origen, and other evidences of this connection are also visible in the intellectualism of his ethic and in occasional expressions characteristic of the earlier conception of Christian gnosis.¹ On the other hand he was one of the inner circle of Anthony's disciples, and this has also contributed substantially to his development in his admiration for asceticism and in that, unlike Clement and Origen, he has no taste for allegorizing Scripture. His exegesis amounts to little more than the application of texts to dogmatic theses² and although this is not carried out with the same breadth and rigor as in Athanasius' dogmatic works, such as *De Incarnatione et contra Arianos* and *Orationes contra Arianos*, it is none the less significant of the change in theological method since the days of Origen. Instead of Origen's complicated theory,³ Serapion has a much simpler view of Scripture. The Bible is indeed spiritual, but only in the sense that it is inspired by the Spirit of God and that the reading of it removes all evil from the mind and leads to a veritable conversation with God:⁴ τὸ γὰρ ἅγιον καὶ πνευματικὸν καὶ ἀγαθὸν πάσης ἀτοπίας ἀπολέλνται καὶ οὐδεμία αἰτία ἐνέχεται· σεμνύνεται ταῖς ἀρεταῖς καὶ διαλέγεται τῷ θεῷ. ἡ γὰρ πρὸς τὸν θεὸν ὁμιλία ἄλλης μὲν τάξεως οὐκ ἀνέχεται, τῇ δὲ τοῦ πνεύματος ῥυθμίζεται ἐπιστασία. "πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν." πνευματικὸς δὲ ὢν ὁ νόμος τὴν πρὸς θεὸν ὁμιλίαν παρασκευάζει καὶ δύναται τὰ μὲν ἄλλα κρῖναι, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται (XLIII. 19-26).

His biblicism is moreover characteristic of his whole theology. He makes no attempt to allegorize the punishments of hell or to consider the relation between God's wrath and impassivity

¹ Cf. XLV. 25; XLVI. 1; LIII. 52 ff.

² Cf. the opening of Anthony's speech to the monks, Vita 16, P.G. 26, 868 A τὰς μὲν γραφὰς ἱκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν· ἡμᾶς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις. Anthony himself could not read, *ibid.* 841 A.

³ Cf. *De principiis* iv. 2.

⁴ Cf. XLIII. 19 ff.

but contents himself with a few common-sense remarks on the moral value of discipline.¹ Although he enters freely into philosophical discussion with the Manichees and employs with understanding οὐσία, ὑπόστασις, and φύσις, this phraseology is conspicuously absent in the expression of his own thought. His terms for God are the simplest: θεός or ὁ θεός² most usual; πατήρ³ regularly of the Son and not of the universe or of the faithful; γεγεννηκώς⁴ or γεννήτωρ⁵ of the Son and once in contrast to him ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπάτωρ (XLVIII. 14); in relation to the universe ποιητής,⁶ πεποιηκώς,⁷ κτιστής,⁸ and δημιουργός.⁹ In spite of his close connection with Athanasius and his hostility to Arianism he does not commit himself in this treatise to the Nicene terminology. In several passages where it would be natural to introduce it, he is content to use biblical expressions, and employs the studiedly neutral word ὅμοιος to describe the relation of the Son to the Father: XLVIII. 15–21, γέννημα δὲ οὖν καὶ γέννημα ἐκ κόλπων καὶ υἱὸς τοῦ γεγεννηκότος. καὶ συνωδὰ πάλιν τὰ γράμματα, “ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐσφόρου ἐγέννησά σε,” ὁ νόμος λέγει. “ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο,” τὰ εὐαγγέλια διηγοῦνται. κόλπος ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων καὶ γαστήρ ἀπὸ τοῦ νόμου λελάληται. καὶ υἱὸς γνήσιος, ὅμοιος τοῦ γεγεννηκότος, ἐκ γαστροῦ καὶ κόλπων καταγγέλλεται. The christological terms are also significant. The most common are Ἰησοῦς,¹⁰ Χριστός,¹¹ σωτήρ,¹²

¹ Cf. XXIX. 31 ff.

² Cf. X. 6; XII. 11, 13, 14, 15; XXVI. 6, 9, 17; XXVII. 4; XXVIII. 20; XXXI. 3, 5, 6, 43; XXXVIII. 15 (θεὸν προφητῶν καὶ πατέρα υἱοῦ); XXXIX. 2, 14; XL. 29, 34, 36, 41, 46, 77; XLV. 24.

³ Cf. XXIII. 12; XXXVI. 48; XXXVIII. 13, 15, 24; XXXIX. 9, 15, 18, 27; XL. 43; XLIII. 14; XLVIII. 11, 27, 56; LII. 5.

⁴ Cf. XXXIX. 28; XLVIII. 16.

⁵ Cf. XXXVIII. 17.

⁶ Cf. XXVII. 5; XL. 33; LII. 5, 17.

⁷ Cf. XXVII. 6, 8, 13; XLVI. 10; LIII. 31.

⁸ Cf. XXVII. 5.

⁹ Cf. XXVII. 9.

¹⁰ Cf. I. 2; III. 14; XVI. 1; XXIII. 4; XXXVI. 12; XXXVI. 34, 46, 52; XXXIX. 15; XL. 18.

¹¹ Cf. III. 10, 13, 15, 16, 18; XXXVI. 34; XXXVIII. 19.

¹² Cf. III. 19; XXIX. 18; XXXIII. 43; XXXVI. 34; XXXVII. 16, 18, 41; XXXIX. 31; XL. 1; XLVI. 38; XLVIII. 11, 15; LII. 3, 19; LIII. 4, 9, 10, 25.

κύριος,¹ and υἱός,² but μονογενής,³ πρωτότοκος,⁴ εὐεργέτης,⁵ βασιλεὺς,⁶ ποιητής,⁷ πεποιηκώς,⁸ and θεός⁹ also occur. References to the body of Christ are similarly reserved, for instance, V. 8, εἰ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον προῆλθε τὰ σώματα, καὶ οὕτως τετίμηται, καὶ τοσαύτην ἡμφύεσται σωφροσύνην, ὥς οἰκίαν εἶναι τοῦ πεποιηκότος, ὥς ταμεῖον εἶναι τοῦ κυρίου, ὥς ἐνδημεῖν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ τὴν οἴκησιν τῶν σωμάτων ἀποδέχεσθαι, and LIII. 23 ἐπειδὴ οὖν . . . βοῶσιν αἱ τῶν πράξεων δυνάμεις ὅτι σῶμα εἶχεν ὁ σωτὴρ καὶ σῶμα θνητὸν καὶ σῶμα ἐφόρεσε διὰ τὰ ἡμέτερα, τὸ ὅμοιον λοιπὸν ζήτει, ἥκει δι' ἡμᾶς ὁ ἐκείνου ποιητής καὶ τῶν ἡμετέρων ποιητής.¹⁰ It is difficult to believe that Serapion could describe the Son as υἱὸς γνήσιος, ὅμοιος τοῦ γεγονότος and as bearing a body ὅμοιον to ours without having in his mind and consciously rejecting the ὁμοούσιος τῷ θεῷ, ὁμοούσιος ἡμῖν of his friend Athanasius. The Holy Spirit is also introduced as the inspiring power in Scripture (XXIV. 17) and the perfecter of men's souls (XLVIII. 63). It appears that Serapion improved the opportunity afforded by his provincial diocese to avoid the catchwords of the day and hold fast to a simpler and more biblical theology. In this he was probably truer to the mind of St. Anthony than was his more distinguished contemporary.

Three subsidiary points deserve brief mention. (a) The words, XI. 1 f. ἀμέλει ἐπὶ τοσοῦτον προῆλθε τὰ σώματα τῶν ἀγίων, ὥς τιμηθῆναι καὶ μήτε κενὰ γενέσθαι ἐνεργείας, μήτε δυνάμεως θείας, appear to contain one of the earliest allusions to the veneration of relics.¹¹ (b) Traces of the conception of the divine οἰκονομία ap-

¹ Cf. I. 2; V. 12; XXIII. 17, 22; XXIV. 17; XXIX. 18; XXXVII. 41.

² Cf. XXXVIII. 13, 19, 22; XXXIX. 9, 10, 15, 30; XL. 44, 71; XLVIII. 16, 28, 57.

³ Cf. XXXIX. 27; XL. 47.

⁴ Cf. XLVIII. 32; and note XLVIII. 15; XLIX. 46 γέννημα.

⁵ Cf. LIII. 6.

⁶ Cf. XXX. 34, ὁ κύριος καὶ βασιλεὺς τῶν πραγμάτων.

⁷ Cf. LIII. 27.

⁸ Cf. V. 11.

⁹ Cf. XL. 30.

¹⁰ The passage which follows is an ingenious restatement of the Origenian-Athanasian doctrine of redemption (cf. F. Loofs, Dogmengeschichte, 6th ed., 1906, pp. 231 ff.). Note especially the phrase ἀλλὰ ὡμεν ἐπηρμένον τῇ κοινωνίᾳ τῶν σωμάτων.

¹¹ E. Lucius, Die Anfänge des Heiligenkults in der christlichen Kirche, 1904, pp. 132 ff. H. Delehaye, Les origines du culte des martyrs, Bruxelles, 1912, pp. 64 ff.

pear in the passages, XL. 64, XLIX. 12, and LIII. 37. (c) The question arises whether Serapion knew a canon in which the usual order of the first two gospels was reversed. In a passage directed against the Manichaeian rejection of the Old Testament we read, XXV. 13 διὰ τοῦτο οὔτε ἐπιστήμην τοῦ εὐαγγελίου ἔχουσι, τὴν τῶν εὐαγγελίων ἀρχὴν μὴ παραλαμβάνοντες. "ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐα τῷ προφήτῃ" τὴν ἀρχὴν τῶν μαθημάτων ἐκβεβλήκασι. τῇ ἀρχῇ τῶν μαθημάτων ἐμαχέσαντο, τὰ τελευταῖα ἐζήτησαν, εὐρεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὴν ἀκολουθίαν μὴ παραδεξάμενοι. Suspicion is further increased by a similar passage in XXXVII. 11 where the quotation of Mk. 1, 1 is followed by that of Mt. 1, 1.

CONTRA MANICHAEOS

ΣΑΡΑΠΙΩΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΜΟΤΕΩΣ ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ

I. Ἐπιλύει τὴν πλάνην ἢ ἀλήθεια καὶ ἀναιρεῖ τὴν ἀπάτην, καὶ πᾶν
 ψεῦδος προελθεῖν οὐκ ἐᾷ. ἰκετεύσωμεν τὸν κύριον Ἰησοῦν, ἀλήθειαν ὄντα,
 ἐκλάμψαι τῇ διανοίᾳ ἡμῶν, ἵνα μήτε τὴν διάνοιαν αἰρῆσαι ἀπάτη
 δυνηθῇ ἢ κρατῆσαι πλάνη ἰσχύση, μήτε ἡρηκυῖα καὶ κεκρατηκυῖα ἔμ-
 5 μονον τὴν κράτησιν ἔχῃ. μόνον γὰρ φανεῖς καὶ τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀλη-
 θείας ἑαυτοῦ ἐκλάμψας ἀποσκεδάσει μὲν τὴν γενομένην ἀπάτην, ἀνεξαπά-
 τητον δὲ διατηρήσει τὴν διάνοιαν. αὐτὸς γὰρ βοᾷ· "ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς Jn. 14, 6
 καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή," αὐτὸς παραγγέλλει· "προσέχετε ἑαυτοῖς Mt. 7, 15
 ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προ-
 10 βάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες." ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνων πεφenaκισμέ-
 νος ἦν ὁ τρόπος καὶ πεπλασμένον τὸ ἦθος, οὐκ ἐσιώπησεν ἡ ἀλήθεια, ἀλλ'
 ἐγύμνωσε, τὸ ἀφανὲς τῆς διανοίας καλύπτεσθαι ὑπὸ τοῦ πεπλασμένου
 καὶ ἐσχηματισμένου μὴ ἐπιτρέψασα, ἵνα κατάφωρος γενομένη αὐτῶν ἡ
 ἀπάτη ἀσθενῆς γένηται ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι, μηδένα συλλαμβάνειν
 15 δυναμένη.

II. Ἔστι μὲν οὖν ἡ κακία πολυειδὴς καὶ πολυσχεδὴς, κατὰ διαφόρους
 ἡπλωμένη τὰς ἐπιχειρήσεις, ἓν ἑαυτῆς μέρων βλαπτικώτερα καὶ
 ἀναιρετικώτερα ἔχουσα. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ἥττονα σιωπητέον οὐδὲ τῶν
 μειζόνων ἀφεκτέον, εἰδότας τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν ἐλάττονα μόρια τῆς κακίας
 5 βραχυτέρας ποιεῖται τὰς βλάβας, τὰ δὲ μείζονα μεγάλας. ὁ γὰρ μείζοσι
 σφαλεῖς μείζω καὶ τιμωρεῖται, καὶ ὁ ὑπὸ μείζονος ἡπατημένος μείζονα
 καὶ κολάζεται. μετροῦνται γὰρ αἱ ἀπάται, μετρεῖται δὲ καὶ τὰ πλημ-
 μελήματα καὶ σταθμιζόμενα παρὰ τοῦ δικάζοντος σταθμῶ καὶ τὴν
 τιμωρίαν ἀπαιτεῖται. ὁ γὰρ εἰρηκῶς· "τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ Is. 40, 12
 10 καὶ τὴν γῆν δρακί, τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῶ καὶ τὰς νάπας ζυγῶ;"
 οὐδὲν ἀστάθμητον ἐᾷ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκάστου τοῦ ἡπατηκότος ἀπάτην καὶ
 τοῦ ἡπατημένου τὴν εὐκολίαν μετρήσας ὀρίζει τὴν τιμωρίαν. σπουδα-
 στέον οὖν μήτε τῷ βραχυτάτῳ αἰρεῖσθαι· καὶ γὰρ ἡ βραχυτάτη ἀπάτη

ΣΑΡΑΠΙΩΝΟΣ G MANΙΧΑΙΩΝ] + κυριε ευλογησον G

I. 6 εαυτου] αυτου V 8 προσεχεται V om εαυτοις V

II. 1 πολυσχεδεις V 3 om τα V 6 ηπατη . . . G (pagina mutila)

7 μετροννται] . . . ται G (pag. mut.) om μετρεται G (pag. mut.) πλημμε-

λήματα] πλη . . . G (pag. mut.) 8 σταθμιζομενα] σταθμιζ . . . G (pag. mut.)

om παρα του G (pag. mut.) δικαζοντος] δικαζ . . . G (pag. mut.) 8-9 om

σταθμω και την τιμωριαν G (pag. mut.) 9 τιμωριαν] τιμω . . . G (pag. mut.)

om απαιτεται ο γαρ G (pag. mut.) ειρηκως] ειρ . . . G (pag. mut.) om

τις εμετρησε . . . ουδεν G (pag. mut.) 11 εα] ιστα V

σπινθήρος δίκην ὕλην παραλαβοῦσα τὴν συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς
ἐξάπτει καὶ μεγάλην τὴν φλόγα κατασκευάζει· πολλοὶ γὰρ ἐξ ὀλίγης 15
ἀπάτης ἀρξάμενοι εἰς πέλαγος ἀπάτης ἐξεχύθησαν.

III. Διὰ τοῦτο φροντιστέον μήτε τῇ βραχυτάτῃ ἀπάτῃ αἰρεῖσθαι
τειχίον τῇ ψυχῇ κάλλιστον οἰκοδομοῦντας, ἵνα μήτε τῷ μείζονι αἰρεθῶμεν·
ὁ γὰρ περὶ τὰ βραχύτατα σφαλεῖς πταίσει ποτὲ καὶ περὶ τὰ μείζονα, καὶ
ὁ μηδενὶ τῶν μικρῶν αἰρεθεὶς ἀναντίρρητον τὴν ἀσφάλειαν καὶ [τὴν] περὶ
τὰ μείζονα σχήσει. ἐπεὶ οὖν προῆλθον λύκοι πολλοὶ κώδια προβάτων 5
ἡμφιεσμένοι, ἡ ποιμενικὴ ἐπιστήμη μὴ σιωπάτω, ἀλλ' ἀμύνουσα τοῖς
θρέμμασι καὶ ὑπερμαχοῦσα τῆς ἀγέλης τοῦ λόγου τὴν μάχαιραν σειέτω,
ἀσφάλειαν μνωμένη τῇ ποίμνῃ, γυμνοῦσα δὲ καὶ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν
θηρίων. ἰδοὺ γὰρ πολλοὶ μὲν εἰσιν οἱ προελθόντες καὶ ᾧδε κάκεῖ πλά-
ζονται, ἀντὶ κωδίων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιβεβλημένοι καὶ λεγόμενοι 10
μὲν ὁ μὴ εἰσὶν, ὄντες δὲ ὁ λέγεσθαι οὐκ ἀνέχονται, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν
πονηρίαν καλύπτοντες τῷ σχήματι τοῦ ὀνόματος καὶ κοινωνοῦντες μὲν
τῷ ὀνόματι, ἄρδην δὲ διαφθεῖραι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐσπουδακότες
κατὰ μὲν τοῦ Ἰησοῦ στρατευόμενοι, Ἰησοῦν δὲ ἐπικεκλημένοι. αὕτη γὰρ
ἐστὶν ἡ χαλεπωτάτη πονηρία, ὅτι λέγονται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, 15
Χριστὸν πολεμοῦντες· ἐπεὶ γὰρ ἠτόνησεν ἡ πονηρία πολεμεῖν πρὸς τὸν
θεόν, κέχρηται τῷ ὀνόματι, ἵνα τῇ χρήσει τοῦ ὀνόματος οἴησιν ἐμποιή-
σασα τοῖς ἄφροσιν, ὥς οἰκεία τοῦ Χριστοῦ, ᾧδε κάκεῖ, ὥς βούλεται,
λυμήνηται τοὺς τῷ σωτῆρι πεπιστευκότας. ᾧδε μὲν Ὁυαλεντῖνος
προῆλθεν, ᾧδε δὲ Μαρκίων, ᾧδε δὲ Σιτιανός, ἄλλοθεν δὲ καὶ Ὁφάνιος· 20
τελευταῖον δὲ ἔκτρωμα τῆς πονηρίας πάσας τὰς τῶν ἄλλων πονηρίας
ἐλαττώσασα καὶ μείζονι πονηρίᾳ τὰς τῶν ἄλλων πονηρίας δευτέρας
ἀποδείξασα ἡ τοῦ Μανιχαίου προῆλθε μανία. καὶ ἐν μὲν τοῖς προφητικοῖς
γέγραπται· “διὰ τὸ πάνυ ἡμεληκέναι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐδικαιώθη
Σόδομα ἐκ σοῦ,” ἄρτι δὲ πολλὰ μὲν ἄτοποι δόξαι πεπλανημένοι οὔσαι 25
καὶ τῷ μεγέθει τῆς τῶν Μανιχαίων κακοδοξίας συμμεμέτρηνται, πελάγει
κακίας κατακεκλυσμένοι.

Cf. Mt. 7, 15

Cf. Ez. 16, 52

III. 4 μηδενὶ] μη . . . G (pag. mut.) ἀναντίρρητον] ἀναν . . . τον G (pag. mut.)
om την· περι τα G (pag. mut.) 5 om ουν προηλθον G (pag. mut.)
κωδια] κω . . . G (pag. mut.) om προβατων G (pag. mut.) 6 om η
ποιμενικη G (pag. mut.) ἐπιστημη] . . . ημη G (pag. mut.) σιωπάτω] σι . . .
G (pag. mut.) om ἀλλ ἀμύνουσα G (pag. mut.) 7 om θρεμμασι και G (pag. mut.)
υπερμαχουσα] . . . ουσα G (pag. mut.) om της . . . την G (pag. mut.)
μαχαιραν] . . . χαιραν G (pag. mut.) 8 om και V 16 om
τον G 19 λυμάνειται VG 20 Σιτιανος VG] Σηθιανος Οφάνιος VG] Οφίανος
26 συμμεμετρηται V

IV. Καὶ ἵνα μὴ ὡς ἔτυχεν ἐπιχειρῶμεν τοῖς ἀτόποις μήτε μόνα τὰ
 ὀνόματα αὐτῶν λέγοντες δόξωμεν δίχα ἀποδείξεως ἐπὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν
 χωρεῖν, φέρε ἐπὶ τὸν ἀποδεικτικὸν χωρήσωμεν λόγον, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων
 πλάνας λύσωμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς μέσον προαγάγωμεν. ἔστι μὲν οὖν
 5 ἡ κακία ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος, πρᾶξις μᾶλλον ἢ οὐσία οὔσα, καὶ
 πρᾶξις ἐκ προαιρέσεως συμβαίνουσα περὶ τοὺς νενοσηκότας τὴν προαίρε-
 σιν, καὶ πρᾶξις συμβεβηκυῖα μὲν, ῥαδίως δὲ χωριζομένη ἀπὸ τῶν νενο-
 σηκότων. εἰ δὲ συμβεβήκει μὲν, οὐκέτι δ' ἐχωρίζετο, ἦν εἰπεῖν, ὅτι καθ'
 ἑαυτὴν μὲν οὐκ ἔστι κακία, οὐδέποτε δὲ δύναται οὐσία ἄνευ κακίας
 10 εἶναι. εἰ δὲ ἐκ συμβεβηκότος τὴν προαίρεσιν ἔσχε, ῥαδίως δὲ χωρίζεται,
 ὡς πάλιν τὸ ὑποκείμενον καθαρὸν ἀποδοθῆναι καὶ μήτε σημεῖα κακίας
 ἔχειν, ἔσται ἡ κακία οὔτε καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν οὔτε εἶναι δυναμένη οὔτε
 αἰεὶ οὔσα, ἀλλ' ἀφανιζομένη καὶ ἐλεγχομένη τῷ ἀφανισμῷ, καὶ μὴ
 εἶναι δυναμένη, οὐκ οὔσα δέ ποτε, ἀλλ' ἑναγχος ἐκ προαιρέσεως νοσησά-
 15 σης προελθοῦσα.

V. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστι καθ' ἑαυτὴν ἰδεῖν ψυχὴν οὐσιώδη καλὴν, οὕτω
 πεφυκυῖαν καὶ οὔσαν, οὔτε σῶμα καθ' ἑαυτὸ οὐσιῶδες κακόν, μαρτυ-
 ροῦσιν οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις. εἰ γὰρ ἡ σωφροσύνη μὲν ἀρετὴ ἐστὶ,
 τὸ δὲ σῶμα οὐσιῶδες κακόν, οὐκ ἂν οἶόν τε ἦν σῶμα σῶφρον εὐρεθῆναι,
 5 ἵνα μὴ σῶμα, οὐσία ὃν αἰσχυρόν, σῶμα ἀρετῆς γένηται. ὅταν γὰρ
 σωφρονῇ τὸ σῶμα, σῶμα γέγονεν ἀρετῆς καὶ σῶμά ἐστὶν ἀρετῆς καὶ
 ἐπεὶ σῶμά ἐστὶν ἀρετῆς, δύναται εἶναι καὶ ναός. εἰ μὲν οὖν ἅπαν σῶμα
 πορνικὸν ἦν καὶ ἀμήχανον ἦν ἐν σώμασιν εὐρεθῆναι σωφροσύνην, τῇ
 οὐσίᾳ τῶν σωμάτων τὸ οὐσιῶδες κακὸν ἀποδοῦναι ἂν ἡδυνάμεθα. εἰ δὲ
 10 ἐπὶ τοσοῦτον προῆλθε τὰ σώματα καὶ οὕτως τετίμηται καὶ τοσαύτην
 ἡμφίεσται σωφροσύνην, ὡς οἰκίαν εἶναι τοῦ πεποιηκότος, ὡς ταμεῖον
 εἶναι τοῦ κυρίου, ὡς ἐνδημεῖν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ τὴν οἴκησιν τῶν
 σωμάτων ἀποδέχεσθαι, πῶς οὐκ ἄτοπος καὶ γελοῖος ὁ ἐκείνων λόγος;

VI. Ἴδου γὰρ ὅταν μὲν Παῦλός πη μὲν λέγῃ· "οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ 1 Cor. 6, 19
 σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστὶν;" ὁ δὲ θεὸς διὰ
 τοῦ προφήτου ἐπαγγέλλεται· "ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω Lev. 26, 12;
 καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός," καὶ πείθει τὴν διάνοιαν καὶ τοῖς σώμασι μαρτυρεῖ. cf. 2 Cor. 6, 16
 5 καὶ τὸ μὲν οὐσιῶδες. . . . ἐξωθεῖ, ἡ δὲ μελέτη τὸ πρᾶγμα ἀποδίδωσιν.
 ὅταν γὰρ ἡ μελέτη τὸ ἐπιτήδειον τῆς πολιτείας ἀποδῷ, τότε ἡ τοιαύτη
 κατασκευὴ ἐν τοῖς σώμασιν ἀποδέδοται, ὡς δύνασθαι καὶ τὰ σώματα

ὑπηρετεῖν τῷ πνεύματι, ὑπηρετεῖν δὲ καὶ τῷ λόγῳ. πῶς οὖν δύναται ἡ γλῶσσα ὑπηρετεῖν τοῖς νενοημένοις; εἰ γὰρ τῇ οὐσίᾳ ἡ γλῶσσα κακὴ, ἀγαθὸς δὲ ὁ νοῦς, πῶς δύναται κοινωνεῖν τοῖς νενοημένοις εἰς φῶς τὰ 10 νοήματα διὰ τῆς ἐρμηνείας προεξάγουσα; ὥς γὰρ ἐκ πορνείας οὐ γεννᾶται σωφροσύνη, οὕτως οὐχ οἷόν τέ ἐστίν ἀπὸ τοῦ οὐσιώδους κακοῦ γνήσιόν τι προελθεῖν. ὅταν οὖν ἕκαστον τῶν μελῶν ἐπισκέπτη, τὴν ἀκοήν, τὰς ὄψεις, τὴν γλῶτταν, τὰ ἄλλα μέλη, καὶ ἴδῃς αὐτὰ ὄργανα τῶν μαθημάτων γιγνόμενα, τότε τὸ μὲν σῶμα ἀποδέξῃ καὶ οὐ μέμψῃ, καὶ ὅψῃ 15 αὐτὰ ποιήματα καθαρὰ, βδελύξῃ δὲ τὸν ἀπατεῶνα τῆς ἀληθείας ἐχθρόν.

VII. Ἐἰ δὲ ἔνια μὲν τῶν σωμάτων ἀεὶ ἐσωφρόνει, οὐδέποτε ἐρραθυμικότα, ἔνια δὲ ἀεὶ ἐρραθυμῇ, οὐδὲν μόνον σωφροσύνης ἀποσπασάμενα, ἦν εἰπεῖν ὅτι ἐν τοῖς σώμασι γεγένηται μερισμὸς καὶ ἔνια μὲν οὕτω, ἔνια δὲ οὕτω πέφυκε· καὶ ἡσθένει μὲν καὶ ἐν τούτῳ αὐτῶν ὁ λόγος· οὐκέτι γὰρ καθ' ὅλων σωμάτων ἐγίγνετο αὐτοῖς ὁ λόγος, εἴ γε τοιαύτη 5 ὑποθέσει ἐχρῶντο, ἀλλ' ἐγίνετο πάλιν εὐκολος ὁ ἔλεγχος ὅτι πῶς οἷόν τε ἦν τῶν σωμάτων τὴν αὐτὴν ἐχόντων οὐσίαν δύο φύσεις ἐναντίας ἀπὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστῆναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν διαιρεθῆναι εἰς φύσεις δύο, ἵνα τὸ μὲν ἐν μέρος ἀεὶ κακόν, τὸ δὲ ἕτερον ἀεὶ καλόν, καὶ ἵνα 10 ἑαυτῶν ἀνεπίδεκτα ἢ ἑαυτοῖς μαχόμενα, ἑαυτὰ ἀναιροῦντα, ἐν ταῖς 10 γυμνασίαις ἑαυτὰ ἐνδιαφθείροντα, τῆς αὐτῆς οὐσίας οὐδέποτε ἑαυτῇ μαχομένης καὶ ἑαυτὴν ἀναιρούσης; καὶ τῶν τοιούτων ζητήσεων γινομένων ὕθλος καὶ μωρία πάλιν φανήσεται αὐτῶν ἡ πρότασις.

VIII. Ἐἰ δὲ τὰ μὲν σώματα οὐχ οὕτως ἐστίν, οὐδὲ τὰ μὲν ἀεὶ ἐστι σῶφρονα, τὰ δὲ ἀεὶ ῥαθυμα, ἀλλὰ δέος μὲν ἔστι περὶ τῶν σωφρόνων, μήποτε ῥαθυμήσωσι δι' ἀμελείαν (πολλὰ γὰρ ἤδη τῶν εἰς σωφροσύνην γνωριζομένων σωμάτων ἡρέθη καὶ πάθει ἐπιθυμίας συμπέποται), ἐλπίς δὲ καὶ περὶ τῶν λάγων καὶ ἀκολάστων σωμάτων, ἐπεὶ πολλὰ τῶν ἤδη 5 ῥαθυμησάντων σωμάτων τοσοῦτον εἰς σωφροσύνην ἐπιδέδωκεν, ὥς μηδὲ σημεῖα τῆς παλαιᾶς ἀκολασίας ἔχειν, ὥς διὰ βελτίωσιν καὶ ἐπίδοσιν πλείονα πάσης ῥυτίδος καὶ σπύλου τοῦ παλαίου ἀπολελύσθαι. ὅταν οὖν λέγῃ τὸ εὐαγγέλιον ὅτι "οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν," ὅταν λέγῃ Παῦλος· "πίστει Ῥαὰβ ἡ 10 πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν," ποίας οὐσίας ἦν τὰ σώματα ἡ φύσεως; εἰ μὲν γὰρ τῆς ἀγαθῆς, πῶς ἐρραθυμῇ; εἰ δὲ τῆς φαύλης, πῶς ἐσωφρόνησεν; εἰ δὲ ἐκ ῥαθυμίας ἐπὶ σωφροσύνην μετέστη καὶ ποτὲ μὲν ἦν

Mt. 21, 31

Heb. 11, 31

VI. 12 om ἐστιν V ουσιωδως V 14 μελλη G
 VII. 1 ρεραθυμικοτα G εραθυμει V 3 μερισμα V 4 om και G 10 η] ην V
 VIII. 4 παθη V 10 ραββι G 12 om ει δε . . . ποτε δε εσωφρονησε V

ῥαθυμα, ποτὲ δὲ ἐσωφρόνησε, καὶ ἡδυνήθη ῥαθυμεῖν, καὶ ἡδυνήθη μετὰ τὸ
 15 ῥαθυμεῖν σωφρονεῖν — καὶ μαρτυροῦσιν αἱ μεταβολαί — λέλυται ἡ
 φύσις, ὥφθη ἡ προαίρεσις, καὶ οὐκέτι τὸ σῶμα οὐσιῶδες κακόν, μᾶλλον
 δὲ ὑπηρετοῦν τῇ προαιρέσει, καὶ δοῦλον προαιρέσεως οὐ φύσεως ὑπάρχον,
 καὶ τοῦτο ἐσόμενον ὅπερ ἡ προαίρεσις ἀποδίδωσιν.

IX. Ὅταν γὰρ γνώμη μαθήματα παραλαβοῦσα εἰς ἔρωτα τῶν
 μαθημάτων ἔλθῃ, τότε καὶ τὸ σῶμα τῶν ἐρεθιστικῶν κινήματων ἀπολελυ-
 μένον εὐστάθειαν τιμᾷ καὶ τῇ τῶν πράξεων ὑπηρεσίᾳ οὐ μάχεται· ὅταν
 δὲ ἀμελετησίας καὶ χαυνότητος ἐρεθιζούσης τὴν διάνοιαν οἷον ἐκλυσίς
 5 καὶ χαυνότης γένηται τῆς γνώμης, τότε τῷ σώματι τὸ πάθος ἐπιγράφεται
 καὶ φαίνεται μεθόριον ἑκατέρου, οὐδὲν ἕτερον ὄν. καὶ ἀληθές ἐστι τὸ
 γεγραμμένον· “ἰδοὺ ἔθῃκα ἐνώπιόν σου τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωὴν·
 ἐκλεξαι ὃ θέλεις,” ἵνα τὴν αἵρεσιν λαβὼν ὁ πράττων δικαίαν τὴν κρίσιν
 αἰτήσῃ, καὶ μὴ πρὸς τι βεβιασμένος ἀπολογίαν τὴν βίαν καὶ τὴν
 10 ἀνάγκην τῶν πεπραγμένων ἔχῃ, μηδὲ οὕτω πεφυκῶς ἄμεμπτος τῇ φύσει
 μάχεσθαι μὴ δυνάμενος, καὶ τὴν αἵρεσιν ἑκατέρου ἔχων, κύριος ὢν ἐν
 ταῖς ἐπικρίσεσι τῆς οἰκείας κρίσεως, τὰς εὐθύνas καὶ τὰς ἀπολογίας
 ἀπαιτῆται. ὁ γὰρ εἴλετο, ἐκὼν εἴλετο· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὲρ τοῦ ἐκουσίου
 κρίνεται, αἰρέσει ἰδίᾳ τοῖς πράγμασιν ἐπιβαλλόμενος· εἰ δὲ μὴ γε,
 15 μάτην καὶ οἱ ἅγιοι ἐστεφανοῦντο· μάτην καὶ οἱ κακοὶ ἐστρεβλοῦντο, εἰ
 μὴ τοῖς πράττουσιν ἢ τῆς πράξεως αἰτία ἐπεγράφετο.

Jer. 21, 8;
Is. 30, 15

X. Πόθεν οὖν κεκινήμενοι Μανιχαῖοι διαβολὰς κατὰ τῶν σωμάτων
 ἐπηνέγκαντο, ἐκ τῶν γεγραμμένων καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν λογίων κατη-
 γορούμενοι; ἡ γὰρ σωφροσύνη πρᾶξις οὓσα μαρτυρεῖ περὶ τοῦ σώφρονος
 σώματος, τὰ δὲ λόγια βοῶντα καὶ λέγοντα· “παραστήσατε τὰ σώματα
 5 ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ,” ἱκανὴν τὴν ἀπόδειξιν ποιεῖται.
 οὐδὲ γὰρ τὸ μὴ ἑαυτοῦ δέχεται ὁ θεός, οὐδὲ τὸ ὑπ’ ἄλλου πεπλασμένον
 ἀπαιτεῖ, ἵνα μὴ βίαν ἄλλοις ἐγκαλῶν αὐτὸς βίαιος γένηται, καὶ ἵνα μὴ
 ἐτέρου ἐπιθυμῇ, ὥς αὐτὸς ποιῆσαι μὴ δυνάμενος. εἰ γὰρ τίμιόν ἐστι καὶ
 βούλεται σωφρονεῖν τὰ σώματα, πῶς οὐκ ἂν ἐποίει ὃ ἡβούλετο; εἰ δὲ
 10 πεποίηκε μὲν οὐκ αὐτὸς, οὕτω δὲ πέφυκεν, ἵνα πονηρὰ ᾖ, πῶς τὴν φύσιν
 ἡμεῖψεν, ὥστε μηκέτι τὴν ἰδίαν ἔχειν μήτε εἶναι πονηρά, εἶναι δὲ σεμνά;
 εἰ δὲ δύναται φύσις ἀμειφθῆναι, πῶς ἔτι φύσις ἐστὶν ἀλλαττομένη καὶ
 τὸ ἐναντίον ἑαυτῇ γιγνομένη; τὸ γὰρ δεχόμενον ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς

Rom. 12, 1

VIII. 14 om μετὰ το ραθυμειν G

IX. 5 γινεται V 8 δικαίαν] + και G 9 αιτηση] απαιτηται G 11 και
 κυριος V 13 του εκουσιου] τε εκουσιου V τε εκουσιαν G

X. 7 αλλων V 9 om αν G

Ex. 20, 14

Ex. 20, 13

οὐκέτι τοὺς ὅρους τῆς φύσεως δέχεται· ἀμείβεται δὲ τὸ σῶμα καὶ μεταλλάττεται καὶ ῥαθυμῆσαν σωφρονεῖ· καὶ βοῶσιν οἱ λόγοι τὸ "οὐ 15
πορνεύσεις," βοῶσι τὸ "οὐ μοιχεύσεις," τὸ ἐγχωροῦν διὰ τῆς παραγ-
γελίας ἀναιροῦντες, καὶ τὸ δυνάμενον τελειωθῆναι διὰ τῆς παραινέσεως
ἀναστέλλοντες καὶ σύμμαχον τὸν λόγον τῇ γνώμῃ διδόντες, ἵνα πρὸς
ἀρετὴν ἢ διάνοια ῥέπουσα καὶ τὸ σῶμα πρὸς ἀρετὴν ἐφέλκη.

Cf. 2 Kgs. 13,
21

XI. Ἀμέλει ἐπὶ τοσοῦτον προῆλθε τὰ σώματα τῶν ἀγίων, ὥς τιμη-
θῆναι καὶ μήτε κενὰ γενέσθαι ἐνεργείας μήτε δυνάμεως θείας. νεκρὸν
ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἑλισσαίου καὶ κείμενον νεκρὸν ἤγειρε νεκρὸν·
ἐσόβει τὸν θάνατον, ἤλευθέρου τὸν ἀποθανόντα, εἰς ζῶντας τὸν τεθνεῶτα
ἔπεμψε, προυξένει τῷ κεκοιμημένῳ τὴν ἔγερσιν. εἰ δὲ Μανιχαῖοι πρὸς 5
αὐτὸ μεμνηότες καὶ τὸ λόγιον διαβάλλουσι, μήτε τὸν νόμον τιμῶντες,
κἂν ἐκ τοῦ παραλλήλου δυσωπείσθωσαν, κἂν ἡ σκιὰ Πέτρου τὴν γνώμην
ἐκείνων αἰσχυνέτω. σώματος γὰρ ἦν ἡ σκιὰ καὶ ἐφαπλουμένη κατὰ τῶν
νενοσηκότων σωμάτων, ἀπόλυτα τὰ σώματα τῶν νοσημάτων κατεσκεύ-
αζε. 10

XII. Τοιούτων οὖν ὄντων τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων καὶ τοιαύτης
οὔσης τῆς ἀποδεικτικῆς πράξεως, πῶς οὐκ ἄτοποι ἂν εἶεν φράσει λόγων
ἀρμόσαι τὰ ἀνάρμοστα ἐσπουδακότες; φασὶ γὰρ Μανιχαῖοι· "τὸ
σῶμα ἐφορέσαμεν τοῦ Σατανᾶ, ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ θεοῦ. καὶ τὸ μὲν σῶμα
οὕτω πέφυκε κακόν, ἐκ κακοῦ προελθόν, ἡ δὲ ψυχὴ πέφυκε καλή, ἐκ καλοῦ 5
ἔχουσα τὴν ἀρχήν· οὐκοῦν δύο ἀρχαὶ καὶ δύο οὐσίαι· καὶ ἀρχαὶ δύο
γεγόνασιν αἰτίαι, καὶ ἡ μὲν σώματος κακοῦ, ἡ δὲ ψυχῆς ἀγαθῆς. ἀγαθὴ
οὖν ἡ ψυχὴ, πονηρὸν δὲ τὸ σῶμα." καὶ πῶς σῶμα μὲν σωφρονεῖ, πολ-
λάκις δὲ ψυχὴ ῥαθυμεῖ; καὶ πῶς ἐκάτερον ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει οὐ μένει; ἀλλὰ
πολλάκις μὲν σῶμα σωφρονεῖ, πολλάκις δὲ ψυχὴ ῥαθυμεῖ· καὶ γέγονε 10
τὸ ἀνάπαλιν, τὸ μὲν τοῦ διαβόλου τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ τοῦ θεοῦ τοῦ διαβόλου·
καὶ λέλυται θρυλουμένη ἔχθρα· καὶ φιλία γέγονε καὶ σπονδὴ, τοῦ μὲν
θεοῦ τὴν ψυχὴν ἀποπέμποντος τῷ διαβόλῳ, τοῦ δὲ διαβόλου τὸ σῶμα
ἀντιπαραπέμποντος τῷ θεῷ ὑπηρετεῖν· ὑπηρετεῖ γὰρ σωφρονοῦν . . .
τὸ δὲ τοῦ θεοῦ τῷ διαβόλῳ διακονεῖν· διακονεῖ γὰρ ἀπιστοῦσα, καὶ 15
βλάσφημα φθεγγομένη.

XIII. Πῶς οὖν οὐ μέγα καγχάζειν καὶ γελαῖν κατ' ἐκείνων τοὺς
φρονίμους προσήκει, οὕτως ἄτοπον καὶ γελοῖον δόγμα εἰσηγεῖσθαι

X. 14 om και . . . σωφρονει V

16 om βοωσι V

XI. 5 προσξενει G

πεποιημενω VG

8 om η G

XII. 2 ατοπον V

9 om και V

om αλλα . . . ραθυμει G

14 sequentia

manca sunt VG

XIII. 1 καχαζειν G

ἐσπουδακότων; ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ λογικὸν ἠρέθη μὲν ἀφροσύνη, δεδύνηται
 δὲ πάλιν ἀπολιπεῖν τὴν αἰρήσασαν ἀφροσύνην καὶ δύναται ἀπολιπεῖν,
 5 αὐτάρκης ἀπόδειξις ἡ περὶ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ, ἥ παρὰ πατρὶ ῥαθυμή- Cf. Lk. 15, 11-
 σας πατέρα ἀπολέλοιπεν, ἐστείλατο τὴν πρὸς τὰ πάθη ἀποδημίαν, 32
 ἐνεβράδυνε τῇ ἀσωτίᾳ· ὁψέ ποτε ἀντελάβετο ἑαυτοῦ, παλινοστεῖ
 πρὸς τὸν πατέρα καὶ παλινδρομεῖ· ἀφήσει τὰ αἰσχρὰ· πρὸς ἱκεσίαν
 χωρεῖ· τυγχάνει συγχωρήσεως. ἔνστασις γὰρ μαθημάτων πολυτελῆς
 10 γιγνομένη τὸν μὲν ὀδυρμὸν τῆς ἁμαρτίας ἀπήλειψε, πανήγυριν δὲ λο-
 γικὴν καὶ θείαν ἀποδέδωκεν.

XIV. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ τὸν ἀπόστολον διαβάλλουσιν ἢ ἐν τοῖς
 ἀποστόλοις αὐτὸν ἐγκρίνουσι διὰ τὰ νέα. εἰ μὲν γὰρ διὰ τὰ παλαιὰ
 διαβάλλουσιν, τί ἐροῦσι διὰ τὰ νέα; εἰ δὲ τὰ νέα ἐπαινοῦσι, τί φασιν
 διὰ τὰ παλαιὰ; οὐ γὰρ συνῶδὰ τὰ πρῶτα τοῖς δευτέροις· λύκος ἦν, καὶ
 5 ποιμὴν εὐρέθη· ἀναιρῶν ἦν, καὶ σήμερον ὄπλον ὡς ὑπερασπιστῆς· τὰ
 αἵματα τῆς ἀγέλης ἐκχέειν προήρηται, καὶ τὸ τελευταῖον κινδυνεύει καὶ
 τὸ αἷμα τὸ ἴδιον ἐκχέειν ἐσπούδασεν. οὐ γὰρ ἄρτι τεχθεὶς καὶ τὴν
 ὠδῖνα τῆς μήτρας παρελθὼν μέχρις ὥρας τοῦ μνήματος ὁ αὐτὸς διετελεῖ,
 ἀλλὰ κέχρηται ποικίλαις διαλλαγαῖς καὶ μεταβολαῖς. αἷσιον μὲν τὸ
 10 τέλος εὐράμενος, παλιμφήμῳ δὲ χρησάμενος τῇ νέᾳ διαγωγῇ. ἀμέλει
 οὐκ ἐρυθριᾷ, οὐ σιωπᾷ τὰ παλαιὰ· ἐγκώμιον τοῦ νέου βίου νενόμικεν, ὅτι
 ἐκ τοσαύτης φαυλότητος παρελθὼν ἐπὶ τηλικαύτην ἀκρώρειαν τῆς ἀρετῆς
 ἀνελήλυθε, καὶ βοᾷ· “διὰ τοῦτο Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, 1 Tim. 1, 15 f.
 ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. διὰ τοῦτο ἠλεήθη, ἵνα ἐν-
 15 δείξηται Ἰησοῦς ἐν ἐμοὶ τὴν ἅπασαν αὐτοῦ μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπω-
 σιν τῶν μελλόντων πιστεύειν.”

XV. Ὅταν δὲ καὶ τὴν χορείαν τῶν ἀποστόλων ἴδωμεν, ἐξ ἁμαρτωλῶν
 αὐτὴν εἰσόμεθα καὶ βεβήλων ἀνθρώπων, καὶ πολλὰ τὸ παλαιὸν ἐπται-
 κότων καὶ μηκέτι σφαλέντων, καὶ τὰ δύο ἐσχηκότων καὶ τὸ πολλὰ
 ἐσφάλθαι καὶ τὸ μηκέτι ἐσφάλθαι. εἰ μὲν οὖν φύσεως ἦσαν κακῆς, αἰὲ
 5 ἔπταιον· εἰ δὲ φύσεως καλῆς, οὐδέποτε ἔπταιον, εἰ δὲ πολλὰ σφαλέντες
 καὶ μεγάλα ἁμαρτήσαντες ἐπὶ τὸ μὴ ἁμαρτάνειν ἐληλύθασιν, — καὶ ἐπὶ τὸ
 ἀσφαλῶς βεβιωκέναι ἦλθον, — δείκνυται ὁ τῆς ψυχῆς ὅρος αὐτεξούσιος ὧν
 καὶ αὐτοπροαίρετος, μὴ πρὸς τι πεφυκώς, προαιρέσει δὲ τὴν μεταβολὴν
 ποιούμενος καὶ τρεπόμενος, ὅπου καὶ βούλεται, καὶ παλινδρομῶν, ὅπου
 10 καὶ προαιρεῖται, καὶ πη μὲν οὕτω διάγων, πη δὲ οὕτω καὶ οὕτω διάγων

XIII. 4 om και δυναται απολιπειν V 5 ραθυμησασα VG

XIV. 6 προρηται G 8 προελθων VG

XV. 3 om το V

ὥς βούλεται, καὶ τὴν βούλησιν ἑαυτοῦ κανόνα τῶν πραγμάτων ἑαυτοῦ ποιούμενος, κανὼν γὰρ πράξεως ἢ βούλησις τοῦ ἐργαζομένου τυγχάνει. εἰ δὲ ἃ μεμισήκασι πεφιλήκασι, καὶ ἃ πεφιλήκασι μεμισήκασι, καὶ οὐ πέπηγεν ἡ γνώμη ἐν τῷ μίσει, ἀλλὰ πτηνοῦ δίκην κούφως μεθίσταται ὅπου καὶ ποθεῖ, ποῦ ἢ φύσις; δεῖ γὰρ τὴν φύσιν [αἰ] μισοῦσαν αἰ 15 μισεῖν τὸ μισηθὲν, καὶ φιλοῦσαν αἰεὶ φιλεῖν τὸ φιληθὲν· μηκέτι τὰ μεμισημένα φιλεῖν, μηδὲ τὰ πεφιλημένα μισεῖν· ὅπου γὰρ ἀλλάττονται αἱ γνώμαι, καὶ τηλικάυται φιλῖαι τοιαύτας λαμβάνουσι τὰς μεταβολὰς, πῶς οὐκ ἂν εἴη ἄμιλλα τὸ πρᾶγμα;

XVI. Ἐμισεῖτό ποτε ὁ Ἰησοῦς ὑπὸ τοῦ Παύλου, καὶ πάνυ πεφίληται ὑπὸ τοῦ μεμισηκότος· ἐφιλεῖτο ἡ ληστεία ὑπὸ τοῦ ληστοῦ, καὶ ἐμισεῖτο ἡ ἀρετή· καὶ τοσοῦτον μετετέθη ἡ διάνοια, ὥς ὑπερφιλήσαι τὸ πάνυ μεμισημένον· τοῦτο γὰρ ἴδιόν ἐστι τοῦ ἐναρέτου, φιλήσαι μὲν τὸ μισηθὲν, μισῆσαι δὲ τὸ φιληθὲν· πολλοὶ νέοι ὄντες πεφιλήκασι τὰ αἰσχροὶ καὶ 5 μεμισήκασι τὰ σεμνά· καὶ σήμερον ἐν γνώσει γεγονότες διακέκρινται· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπιγινώσκονται· διὰ τοῦτο ἠγωνίσαντο ἑαυτοῖς· διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰκόνα τὴν παλαιὰν λαμβάνουσι, καίτοι ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ εἰσιν· οὐ τοῦ εἶναι ἄνθρωποι ἐπαύσαντο· μενούσης τῆς οὐσίας, οὐ μένουσιν οἱ τρόποι· αἱ οὐσίαι οὐ λέλυνται, οἱ δὲ τρόποι καταλέλυνται· 10 ἔστηκεν ἡ ἐκάστου οὐσία, ἡ τοῦ ἀνθρώπου οὐσία· ἀλλ' οὐκέτι γνωρίζω τὸν ἄνθρωπον· πόρνος ἦν, καὶ σώφρων γέγονεν· ἄρπαξ ἦν, καὶ τὸν εὐεργετικὸν μεμίμηται βίον· οὐ τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου λέλυκε, μένει ὁ τῆς ὄψεως χαρακτήρ· οὐ τὴν ὄψιν τῆς φύσεως ἀνῆρηκεν.

XVII. Ὅταν μὲν τὸν ἄνθρωπον ἴδω, ἐπιγινώσκω, οἷός ἐστιν· ὅταν δὲ τὸν τρόπον θεωρήσω, ξενίζομαι· οὐκέτι γνωρίζω· ἡ μεταλλαγή τὸν ξενισμόν δεδώρηται· καὶ αἱ μὲν οὐσίαι οὐκ ἠλλάγησαν· μένει γὰρ τὸ σῶμα σῶμα, οὐχ ἕτερον γεγονός· οὔτε γὰρ τὸ σῶμα εἰς τὸ ἀσώματον μετετέθη· οὔτε ἡ ψυχὴ ἑτέρα τῇ οὐσίᾳ ὑπῆρξεν· ἀλλὰ μενουσῶν τῶν 5 οὐσιῶν τὰ ἐπιτηδεύματα οὐκ ἔμεινε.

XVIII. Τί οὖν ἐροῦμεν; εἰ μενουσῶν τῶν οὐσιῶν τὰ ἐπιτηδεύματα οὐκ ἔμεινε, οὐκέτι οὐσιώδη τὰ ἐπιτηδεύματα· ἢ γὰρ ἂν καὶ συνέμεινε ταῖς οὐσίαις, καὶ οὐκ ἂν ἀπηλλάττετο· εἰ δὲ μεμενήκασι μὲν αἱ οὐσίαι, οὐ μεμενήκασι δὲ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἄλλ' ὁφθαλμὸς ὁ πάλαι αἰρούμενος τῇ ἡδονῇ ἀντίκλειδα τὴν σωφροσύνην ἔσχεν· ἡ δὲ γλῶσσα ἡ πάλαι 5 πρόχειρος καὶ πρόβουλος καὶ τῶν βουλῶν προεπειγομένη ἄρτι χαλινῷ

XV. 11 εαυτου²] αυτου V 14 κουφος V

XVI. 7 ηγωνισαντο G ηγνησαντο V 9 om της V 14 ανηρηται V

XVIII. 2 συνεμενε V 3 απηλλαττοντο G 5 η δε] τι δε η V

πείθεται καὶ ὁμολογεῖ καὶ τὰ ἀσφαλῆ φθέγγεται, τὸ δὲ σῶμα ἐκδεδιη-
 τημένον ἄρτι ἡρεμεῖ καὶ συνεστάλη καὶ λοιπὸν σωφρονεῖ, οὐκ ἦν
 φύσις τοῦ ὀφθαλμοῦ ὄρεξις, οὔτε γλώττης προπέτεια, οὔτε σώματος ἡ
 10 ῥαθυμία. εἰ δὲ τοῖς φυσικοῖς ἐπιστῆναι δεῖ, καὶ ταῦτα μὴ σιωπῆσαι·
 ὀφθαλμοῦ ἦν τὸ βλέπειν, οὐ τὸ πῶς βλέπειν· καὶ γλώττης ἦν λαλεῖν, οὐ
 πῶς λαλεῖν· ἡ γὰρ ποιότης τῶν κινήματων ἐν τῇ προαιρέσει κείται, ἡ
 δὲ ἀπλὴ καὶ ἀκίνδυνος τῶν πραγμάτων κίνησις τοῖς μέλεσιν ἀποδέδοται.
 ἀκίνδυνος οὖν ἡ ἀπλὴ κίνησις· ἄδηλος δὲ ἡ μεταβολή. καὶ γνώμης μὲν
 15 καὶ μαθημάτων ἡγουμένων τῶν ὁμμάτων, δεξιὰ καὶ θεία ἡ βλέψις, μέχρι
 τῶν ἀξιωθέντων ἐκτεινομένη· ῥαθυμίας δὲ κρατούσης, αἰσχροὶ καὶ κίβδηλα
 τὰ πράγματα. οὕτω καὶ σῶμα, οὕτω καὶ πᾶν μέλος τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, τὴν
 πρᾶξιν μιμεῖται. καλὸν τὸ πεπλασμένον, δύναται γὰρ ὑπηρετῆσαι
 ἀρετῇ. ἱεροὶ οἱ νόμοι, ἐπιμέλονται γὰρ τῆς ἐπιμελείας τοῦ πεπλασμένου.
 20 μῖξον τῇ πλάσει τὸν νόμον, καὶ ὄψει τὸ πεπλασμένον, ἔοικὸς τῷ πεπλα-
 κότι, καὶ μιμήσεται τὸν πεπλακότα. εἰ δὲ τὴν πλάσιν ἔχεις, τοὺς δὲ
 νόμους, χαρακτηῖρας ὄντας τῆς πλάσεως, οὐκ ἀποδίδως τῷ πεποιημένῳ,
 κινδυνεύεις κατηγορεῖν διαβολῇ· ὑβρίζειν δοκῶν τὸ πεποιημένον, ὑβριν τῷ
 πεποιηκότι ἐργάζῃ.

XIX. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῇ ψυχῇ ἔστι τις ὑπόστασις καὶ οὐ λέλυται
 αὐτῆς ἡ ὑπόστασις οὐδὲ λυθήσεται, πολλάκις δὲ λέλυνται οἱ τρόποι καὶ
 δύνανται λυθῆναι· τί ὥς μὴ δυνάμενον λυθῆναι τὸ δυνάμενον λυθῆναι
 οὐσιώδες ὁμολογεῖς; εἰσὶ ψυχαὶ πολλάκις μὲν ἀφροσύνην αἰρεθεῖσαι,
 5 ὕστερον δὲ φρονήσεως ἤψαντο· καὶ πολλάκις διαπρέπουσαι ἐν φρονήσει,
 ὕστερόν ποτε εἰς ἀφροσύνην πεπτώκασιν. πολλάκις ἤκουσας· "ἄνθρωπος Ps. 48, 13. 21
 ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνήκε· παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ
 ὡμοιώθη αὐτοῖς." ἐβοήσῃ δὲ καὶ Παῦλος· "τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέ- 1 Cor. 1, 27
 ξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς." οὐκοῦν, οἱ ἐκ μωρίας ἐπὶ τὴν
 10 φρόνησιν ἐληλύθασιν καὶ οἱ ἐκ φρονήσεως ἐπὶ τὴν μωρίαν, καὶ ῥαθυμία μὲν
 τὴν γνώμην εἴλε, νόσῳ φρονήσεως αἰρεθεῖσαν, μάθησις δὲ γνώμην ἀφραί-
 νουσιν παραλαβοῦσα ἀνεκτήσατο, τὴν νόσον τῆς ἀφροσύνης ἐξώσασα,
 καὶ τὴν ὑγείαν ἀποδέδωκε κυρίαν. μεταβέβληνται οὖν αἱ κακίαι καὶ αἱ
 ἀρεταί· καὶ κτηταὶ καὶ ἀπόκτητοι. ἔχεις, οὐκ ἔχεις· εὖρες καὶ ἀπολώ-
 15 λεκας· ἔχεις ὁ εὖρες· οὐκ ἔχεις ὁ ἀπολώλεκας. ἐν τοῖς εὕρισκουσιν
 ἡ ἀπολωλεκόσι κρίνῃ. ἕτερον δὲ τὸ εὕρισκόμενον καὶ τὸ ἀπολλύμενον.

XVIII. 9 ουτέ] ου G om η V 15 om η V 23 κατηγορεῖς V
 το] τω (το corr.) V

XIX. 2 ουδέ] ουτε V 4 ουσιωδες in marg. V 6 ηκουσεν GV 11 νοσος V
 αἰρεθεῖσα V 14 απολωλεκας] + ουκ GV

καὶ τὸ μὲν ἢ ἀρετὴ, τὸ δὲ ὁ ποιῶν· καὶ τὸ μὲν ἢ κακία, τὸ δὲ ὁ πράττων.
καὶ τὸ μὲν ἢ κακία, οὐδὲν· ἰδίως γὰρ οὐδὲν· ὑπόστασιν γὰρ κακίας
εὐρεῖν ἀμήχανον· πρᾶξιν δὲ χαυνότητι φρονήσεως ὑφιστανομένην καὶ
μελέτῃ προαιρέσεως ἀναιρουμένην ἀμέλει ἐκ τῶν μαθη(μά)των λάμβανε 20
καὶ ἐκ τῶν κινημάτων. ἐπίσκεψαι τὰ ἔξω. θεώρει τὰ ἔσω. κατανόησον
τὰς διανοίας, ὅταν ὑπομείνης τάραχον, ὅταν θόρυβόν τινα, ὅταν γαργα-
λίσῃ ἡδονή, ὅταν ἔτι οὕτω κινδυνεύων, ὀλίγου μαθήματος ἐπιστάντος,
γαλήνην ἴδῃς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ εὐστάθειαν πολλήν, καὶ ταῦτα ἐν ταύτῳ,
μήτε πολλοῦ χρόνου παρελήλυθοτος, ἀλλὰ πολλάκις ἐν τῷ ἀκαριαίῳ τοῦ 25
τοιούτου πραττομένου.

XX. Καὶ πολλάκις ὁρμώσης τῆς ψυχῆς ἐπὶ πάθος αἰσχροῦν, παραχρῆ-
μα δὲ συστελλούσης καὶ καθησυχασούσης καὶ εὐθὺς τὰ σώφρονα ἀνα-
γινωσκούσης καὶ τοῦ τοιούτου πραττομένου, πῶς οὐκ ἔστι θαῦμα λαβεῖν;
πῶς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν ἴδιον αὐτῆς, ἀλλ' ἰδιοποιεῖται ἡ ψυχὴ,
πρὸς ὃ βούλεται ἰδιοποιηθεῖσα; καὶ οὐδὲν τῶν αἰσchrῶν καθ' ἑαυτό 5
ἔστιν, ἀλλ' εἶναι δοκεῖ, ὅτε τῇ ἐννοίᾳ φαντάζεται. οὐκ ἔστιν οὖν καθ'
ἑαυτὰ τὰ αἰσchrά, ἀλλὰ ταῖς ἀποκλινούσαις καὶ ἀπορρεπούσαις διανοίαις
τὰς συστάσεις δέχεται, ὅθεν καὶ παιδευτηρίων ἐδεήθη, ἀκόνην καὶ λαμ-
πρότητα πρὸς παιδευτηρίων λαμβάνουσα. ὅθεν πολλάκις ἡ αὐτὴ ἑαυτῇ
φθέγγεται, ἑαυτὴν διεγείρουσα, ἢ δι' ἑτέρου διανισταμένη ἀκούει 10
"εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ
ἅγιον αὐτοῦ" καὶ "αἰνεῖ ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον." ἢ γὰρ οἱ διεγείροντες
καὶ διανιστῶντες λόγοι ἔτι ἀνδρειοτέραν αὐτὴν κατεσκεύασαν, ἢ ἐκ τοῦ
παραينوῦντος γινόμενοι τὴν στάσιν τὴν τελείαν αὐτῇ χαρίζονται.
πολλάκις δὲ καὶ διεγείρει ἑαυτὴν ἐπὶ τὸ αἰσchrόν, καὶ πρὸς παραίνεσιν 15
ἑαυτῆς χωρεῖ, καὶ ἄλλως τὰ ἄτοπα ἑαυτῇ χαριζομένη, καὶ βοῶσα·
"ψυχὴ, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. φάγε, πίε, εὐφραίνου."

XXI. Καὶ εἰ μὲν αἱ τὰ ἄτοπα ἑαυταῖς παρέχουσιν ψυχαὶ ἕτεραι
ἦσαν, καὶ καθ' ἑαυτὰς δὲ ἦσαν, ἄλλως δὲ τὰ σώφρονα, ἦν εἰπεῖν δύο γένη
ψυχῶν· καὶ λέγοντας τοῦτο, πάλιν γελᾶν καὶ δυσωπεῖν ἔδει τὴν ἄτοπον
τῶν Μανιχαίων δόξαν, ὅτι τὴν μανίαν εἰς δύο τέμνουσι καὶ διαιροῦσι καὶ
τὰ ἑαυτοῖς μαχόμενα φθεγγόμενοι καὶ μηδὲ τῆς ἀτόπου ἑαυτῶν δόξης τὴν 5
συμφωνίαν τιμῶντες. εἰ δὲ αἱ αὐταὶ εἰσι, καὶ ἄρτι ἢ τὰ ἄτοπα ἑαυτῇ
παραινέσασα παραινέσειέ ποτε ἑαυτῇ τὰ τίμια, καὶ ἢ ἄρτι πρὸς τὰ

XIX. 18 γαρ] δε V

XX. 6 εἶναι δοκεῖ] ινα δοκεῖ V ουν] αυ V 8 παιδευτηρια VG
10 διεγειρασα G 12 διεγειραντες GV 13 διανισταντες V
XXI. 2 εαυτας δε V αλλως] αλλων VG 5 αυτων V 7 παρανεσειεν V

σεμνὰ ἐαυτὴν διεγείρουσά ποτε πρὸς τὰ αἰσχροὶ ἐαυτὴν ἐκπέμψει, καὶ ποτὲ σεμνῶν ἀντιποιηθεῖσα καὶ τιμήσασα τὰ σεμνὰ, ποτὲ αὐτὰ ἀπολέ-
10 λοιπεν, αὐθαίρετος ἐκ τῆς μεταβολῆς ἐλεγχθήσεται.

XXII. Δημᾶς ἦν μετὰ Παύλου, τιμῶν τὴν Παύλου συνουσίαν, ἡρέθη τῇ τοῦ διαβόλου ἐπιθυμίᾳ, ἡφίει τὴν ἀποστολικὴν συνουσίαν καὶ φυγὰς γενόμενος πρὸς τὴν τοῦ κόσμου δόξαν ἡπείγετο, "Δημᾶς γάρ με 2 Tim. 4, 10 ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην."
5 ἡκολούθει ποτὲ καὶ Γιεζῇ τῷ Ἐλισσαίῳ καὶ εἰς ὑπηρεσίαν ἐμετρεῖτο· Cf. 2 Kgs. 5, 20 ff. καὶ φανείσης εὐκαιρίας χρημάτων ἡφίει μὲν τὰ θεῖα, χρήματα δὲ λαβὼν ἀντεπώλει τὴν οἰκείαν γνώμην τῇ εὐρέσει τῶν χρημάτων. Ἰούδας ἐν ἀποστόλοις ὧν ἐσόβησέ ποτε πυρετοὺς, ἐστρατηλάτησε κατὰ δαιμόνων, εἰς ἣν τῶν λεγόντων, "Κύριε, ἰδοὺ καὶ τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑποτάσσεται." Lk. 10, 17
10 καὶ ὁ μᾶστιγα κατὰ δαιμόνων κινήσας μικρῷ τροφίῳ αἰρεθεὶς ἡγκι- στρεύετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας. καὶ οὗτοι μὲν τοιοῦτοι, ἐκ τῆς τοιαύτης μετουσίας, εἰς τὴν τῶν αἰσchrῶν οὐσίαν μεταβεβηκότες.

XXIII. Τί δέ φησι περὶ τοῦ Πέτρου ἢ Θωμᾶ; ὅτι ποτὲ ἄλιεὺς ἦν καὶ κακὸς ἦν. οὔτε γὰρ ἀναμάρτητος ἦν, ἄνθρωπος γὰρ ἦν. καὶ κληθεὶς ἡφίει τὰς σαγήνας καὶ τοὺς ἰχθύας, ἡκολούθει δὲ πάντα ἀφείς, ἵνα μόνον ἔχῃ τὸν Ἰησοῦν· καὶ τὰ πρῶτα ἀπολιπὼν, οὐκ ἐστερήθη τοῦ ποθουμένου·
5 εὗρε γὰρ τὸ ζητηθὲν, καὶ ἐπὶ τοσαύτην ἔξιν προελήλυθεν, ὥς ἀκοῦσαι "σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμενεύεται Πέτρος." Jn. 1, 42
ὥς ἀκοῦσαι "δώσω σοι, Πέτρε, τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν." Mt. 16, 19
ὥς μαρτυρηθῆναι "σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος." Mt. 16, 17 ὕστερον προπετείας ἡρέθη ῥήματι καὶ πρὸς τῇ ἐπιτιμίᾳ
10 γενόμενος καὶ τὴν ἐπιτιμίαν μὴ φεύγων ἤκουσεν· "ὑπάγε ὀπίσω μου, Mt. 16, 23 Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων." καὶ ἄρτι μὲν κλεῖδας οὐρανῶν ἐδέχετο, πατήρ ἐν αὐτῷ ἐφθέγγετο, Πέτρος, ἀντὶ Σίμωνος· ἀντὶ δὲ πράγματος ἐπιτιμίας ἡρέιτο. ἀλλ' ἐθεραπεύθη τὸ πταῖσμα τῇ βελτιώσει· καὶ ἡ ἐπιτιμία
15 φάρμακον ἐγίνετο· καὶ ἡ γνώμη τῆς θεραπείας εἶχετο· καὶ μέγας ἦν καὶ θεῖος, θεραπεύσας μὲν τὸ πταῖσμα, μηδὲν δὲ ζημιωθείς ἀπὸ τοῦ προει- ρημένου. ὥς δὲ ὁ κύριος παρεδόθη καὶ ἦγετο ἐπὶ τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, ἡλέγχθη, ἐδυσωπήθη ὁ εὐτονος Πέτρος· σέσεισται ὁ τὰς κλεῖδας ἔχων· ἐκινδύνευσεν ἔξω τῶν θυρῶν τῆς ἀληθείας ἀληθεύειν· ἐκένωσε τὴν γνώμην

XXII. 7 οικειαν] ιδιαν V 8 εσοβησε] εφοβησε G 10 τροφειω V
ηγγιστρευετο V

XXIII. 1 om ποτε V 2 ανθρωπος γαρ ην ουτε αναμαρτητος ην V
3 ηφιεν V 8 σοι] σε V 14 om η V

ὁ πεπληρωμένος· ὑπὸ κόρης μιᾶς νενίκηται· παιδίσκην πεφόβηται· 20
 ἀντωπῆσαι πρὸς δούλην οὐ δεδύνηται. πέπτωκε τῇ δειλίᾳ ὁ θεοσεβὴς, ὁ
 θεοφιλὴς, ὁ τὰ ἐπιφανῆ γινώσκων, ὁ αὐτόπτης τοῦ κυρίου. καὶ ταῦτα
 λέγω, οὐχ ἵνα κατηγορῶ. πείθεται γὰρ ὅτι ταῦτα λαλῶ, ἵνα μὴ συκο-
 φαντηθῇ ἡ ἀλήθεια· ὑπὲρ ἀληθείας φθέγγομαι· τὸν δούλον τῆς ἀληθείας
 παραφέρω, ἵνα τὸ ψεῦδος μὴ νικήσῃ· τὸν ὑπηρέτην τῆς ἀληθείας προσκο- 25
 μίζω· ἐπειδὴ γὰρ βούλονται φύσεις εἶναι καὶ μαίνονται εἰς τὸν περὶ
 φύσεως λόγον, τὸν Πέτρον προκεκόμικα, ἵνα φύσις ἐλεγχθῇ. δεικνύουσι
 γὰρ αἱ πολλαὶ μεταβολαὶ τὸ ἐκ προαιρέσεως ἀποτετελεσμένον· καὶ
 ἀργήσῃ ὁ θρῦλος τῆς προαιρέσεως τὰ βραβεῖα τῆς κρίσεως τελούσης.
 προαιρέσει γὰρ ζῶμεν, προαιρέσει τὸ κατόρθωμα ἀποταμιευόμεθα. 30

XXIV. Διὸ δειλιῶ, μὴ αἰρεθῶμεν· ἀμέλει ἀεί τι πονοῦμεν, ἵνα μὴ
 δοκοῦντες ἡσφαλίσθαι ἑξαπιναίως δι' ἀμέλειαν εἰς ὄλεθρον πέσωμεν.
 δι' ἡμᾶς λέγει· “ ὑποπιέζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήποτε ἄλλοις
 κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.” τὸν περὶ ἀδοκίμου φοβοῦμαι λόγον,
 τὸ ὀλισθηρὸν τῆς προαιρέσεως γινώσκων, ἀσφαλίζομαι τῇ ἐπιμελείᾳ τὸ 5
 εὐκολον· τειχίζω τὸ τῆς προαιρέσεως εὐμαρὲς τῷ πόνῳ τῆς μελέτης. καὶ
 ταῦτα μὲν ὁ Πέτρος καὶ λαλεῖ καὶ γράφει καὶ χαίρει, ἵνα καὶ τὰ πταίσ-
 ματα αὐτοῦ καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ εἰσήγησις τῶν δογμάτων
 τυγχάνῃ. διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῶν ἀγίων ἀμαρτήματα λελάληται· τί γὰρ
 ἐλύπει σιωπῇ σιωπηθῆναι τὸ πταῖσμα; τίς ὁ γράφων; οὐ γὰρ οἱ 10
 φαῦλοι κατηγορήσαν τῶν καλῶν, οἱ καλοὶ δὲ τὰ τῶν καλῶν πταίσματα
 ἐξηγήσαντο. ἕτεροι δὲ καὶ τὰ ἑαυτῶν· Παῦλος τὰ ἑαυτοῦ· Ἰωάννης
 τὰ (τοῦ) Πέτρου· εἶτα Θῶμα, ἕτερος τὰ ἑτέρου. εἰ μὲν γὰρ φαῦλοι οἱ
 κατηγοροῦντες ἦσαν, τῷ μίσει ἐπεκαλοῦμεν καὶ τὸν φθόνον καὶ τὴν
 βασκανίαν ἐμεμφόμεθα, ὅτι ἐκ μισούντων τὰ τοιαῦτα προεφέρετο ῥήματα. 15
 εἰ δὲ αὐτοὶ τὰ ἑαυτῶν ἢ οἱ καλοὶ τὰ τῶν καλῶν εἰρήκασιν κατηγορήματα,
 μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν τοῖς ἀγίοις λελαληκός, καὶ ὁ κύριος
 αὐτὸς τὰ τῶν δούλων ἑαυτοῦ ἐξηγήσατο πταίσματα, καὶ οὐ σεσιώπηκε,
 τὸ αἷτιον ζητοῦμεν. οὐ γὰρ, ἵνα διαβληθῶσι, λελάληται· ἐκβεβλήκασι
 γὰρ τὴν διαβολήν, ἀλλ' ἵνα μὴ τῶν ἀμαρτημάτων σιωπηθέντων ἀνα- 20
 μάρτητοι τὴν φύσιν ὑπονοηθῶσιν. ὑπὲρ ἀληθείας τοίνυν ὁ λόγος. καὶ
 πταισμάτων διήγησις ἀλήθειαν εἰσηγεῖται.

XXIII. 22 ἐπιφανῇ] ἐπιφανεῖα V 23 λεγων G 26 φύσεις βουλονται V
 29 θρῦλλος G 30 ἀποταμιευόμεθα (?) V

XXIV. 2 δοκωντες G δοκουντες G corr. 3 ἐξ ἀπηνεως V 3 ὑποπιέζω]
 ὑπωπιαζω V 4 ἀδοκιμων V 10 om σιωπη G 11 οἱ]ου VG καλων]
 κακων G 16 om οἱ G om τα V

XXV. Ὡ τοῦ καινοῦ θαύματος! ἐγράφησαν αἱ ἁμαρτίαι τῶν ἀγίων, ἵνα ἡ ἀλήθεια γνωσθῇ, ὅτι ἐκ τῶν ὁμοίων φύντες καὶ ὁμοίως φύντες ἀρετῇ τὸ μείζον εἰλήφασιν, οὐ φύσει νικήσαντες, ἀλλ' ἀρετῇ διαπρέψαντες. εἰ δὲ παρὰ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀποστόλοις οὐχ
 5 ἡ φύσις ἀλλ' ἡ προαίρεσις τὸ ὀριστικὸν ἔχει, παρὰ τίσιν εὕρομεν ἀναμάρτητον τὴν φύσιν, ὅπου παρὰ τοῖς ἀποστόλοις οὐχ εὕρομεν; ποῦ ἱχνεύειν δυνησόμεθα; μάτην τὰ μὴ ὄντα περιεργαζόμεθα. ἰδοὺ τὸν Πέτρον ἐρωτῶ· ἰδοὺ τὸν Θωμᾶν ἐξετάζω—οὐ τὰ παλαιὰ λαλῶ, οὐ μνημονεύω τοῦ Δαβίδ· καίτοιγε μνημονεύειν ὥφειλον—ἵνα ἀφ' ὧν
 10 ἀγνοοῦντες εὕχονται, τὰς κατηγορίας λάβωσιν, ἵνα ἀφ' ὧν φιλολογούσι, τὸν ἔλεγχον σχῶσιν. ἐπειδὴ γὰρ τὰ εὐαγγέλια μεμελέτηται αὐτοῖς, ἐκ τῶν εὐαγγελίων προηνέχθη ὁ ἔλεγχος. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἄνομον λαλοῦσι τὸν λόγον, μὴ φιλολογοῦντες. διὰ τοῦτο οὔτε ἐπιστήμην τοῦ εὐαγγελίου ἔχουσι, τὴν τῶν εὐαγγελίων ἀρχὴν μὴ παραλαβόντες.
 15 "ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐα τῷ Mk. 1, 1
 προφήτῃ." τὴν ἀρχὴν τῶν μαθημάτων ἐκβεβλήκασι, τῇ ἀρχῇ τῶν μαθημάτων ἐμαχέσαντο, τὰ τελευταῖα ἐζήτησαν, εὐρεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὴν ἀκολουθίαν μὴ παραδεξάμενοι.

XXVI. Καὶ μικρὰ μὲν ταῦτα καὶ οὐ πολλά, αὐτάρκη δὲ πρὸς τὴν ζήτησιν. τὸν γὰρ χαρακτῆρα μόνον κέκίνηκα καὶ οὐκ εἰς πλῆθος καταβέβηκα τῶν μαρτυριῶν. τὰ γὰρ συγγενῇ τῶν λεγομένων ζητήσῃ ὁ ἀναγινώσκων καὶ ἐκ τούτων ἐπὶ τὰ ὅμοια καὶ ἀδελφὰ χωρήσῃ ἀναγνώ-
 5 σματα. ἡμεῖς δὲ φέρε κατασκευάσωμεν τὸν ἐκείνων λόγον, τὰ δόγματα ἐκείνων παραθέμενοι. πονηρὸς μὲν ἦν ὁ Σατανᾶς, ἀγαθὸς δὲ ἦν ὁ θεός. καὶ οὕτως ἦν. τὸν μῦθον στρέφω, ἵνα τὸν μῦθον δυσωπήσω, καὶ εἰ μὴ παράθωμαι ἃ ἐξηγοῦνται, ἐντρέψαι τὴν μυθοποιῖαν οὐκ ἔχω. ἀγαθὸς μὲν ἦν ὁ θεός, φησί, πονηρὸς δὲ ὁ Σατανᾶς. καὶ ἦν πονηρὸς καὶ οὔτε ποτὲ οὐκ
 10 ἦν· ἀεὶ γὰρ ἦν καὶ οὐκ ἀπὸ τινος ἦν. ἦν γὰρ καὶ ῥίζα ἦν, φησί. καὶ ἦν κύριος καὶ αὐτὸς (καλὸς) ἦν καὶ ῥίζα ἦν καὶ ῥίζα καλὴ καὶ ῥίζα καλῶν καὶ πᾶν καλὸν ἀπὸ τούτου ἐξῆλθε. δύο γὰρ ἦσαν ῥίζαι καὶ αἱ δύο προῆλθον πρόοδοι, αἱ πρόοδοι κατάλληλαι ταῖς ῥίζαις. ἀπ' ἐκείνης τὰ τοιαῦτα καὶ ἀπὸ ταύτης τὰ τοιαῦτα θρυλοῦσι. στῶμεν ἕως τούτων, ἐπιχειρήσωμεν
 15 λοιπὸν τὴν ἐξέτασιν καὶ ἴδωμεν συλλογισμοὺς καὶ μνημονεύσωμεν ῥητῶν, ἵνα καὶ τοῖς συλλογισμοῖς συναγάγωμεν καὶ τοῖς ῥητοῖς πείσωμεν.

XXV. 6 ευρωμεν V 10 φιλολογουσι V corr. φιλολογωσι GV 13 λογον] νομον G
 16 εκβεβηκασι V 17 μαθηματων] μαθητων G
 XXVI. 14 επιχειρησωμεν] + πρὸς V

φήσομεν γὰρ πρὸς αὐτοὺς· ἐπεὶ θεὸς ῥίζα ἦν καὶ ῥίζα καλὴ καὶ καρποὶ καλοὶ ἀπὸ ῥιζῶν καλῶν προηνέχθησαν καὶ ὁ Σατανᾶς ῥίζα ἦν καὶ ῥίζα κακὴ καὶ καρποὶ κακοὶ ἀπὸ ῥίζης κακῆς προηνέχθησαν, τίνος καρποὶ οἱ ἀπόστολοι; ἵνα ἐκ τῶν καρπῶν γινώμεν τὸ ζητούμενον, οὐπω ἀπὸ 20 ῥιζῶν λαμβάνω. φήσομεν γάρ· ἡ ῥίζα ἢ κακὴ οὐδὲν καλὸν προεξεनेγκεῖν οἶδεν οὔτε ἡ ῥίζα ἢ καλὴ οὐδὲν κακὸν προεξεनेγκεῖν οἶδε, φαίνονται δὲ οἱ ἀπόστολοι ποτὲ μὲν καλοί, ποτὲ δὲ κακοί, καὶ ὁψὲ μὲν καλοί, ἀρχῆθεν δὲ κακοὶ καὶ μεταβολὴν πεποιημένοι ἀπὸ τῶν κακῶν. εἰ μὲν γὰρ φήσομεν τοῦ Σατανᾶ καρποὺς εἶναι τοὺς ἀποστόλους διὰ τὰ παλαιὰ πταίσματα, 25 δυσωπηθήσονται διὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν — εἰ δὲ τοῦ θεοῦ, τί ἐροῦσι περὶ τῶν πταισμάτων τῶν παλαιῶν καὶ τῆς παλαιᾶς διαβολῆς; δυσωπήσει γὰρ αὐτοὺς τὸ γράμμα καὶ ἐλέγξει αὐτῶν τὴν κρίσιν.

XXVII. Εἰ δὲ ἀποροῦντες καὶ εἰπεῖν μὴ δυνάμενοι ἀντερωτῶσι, φάσκοντες δύσκολον εἶναι τὴν λύσιν τῶν προτάσεων καὶ δύσκολον εἶναι τὴν ἀπόδειξιν, φήσομεν καὶ ἡμεῖς οὐ καρποὺς εἶναι τοὺς ἀποστόλους τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ποιήματα καὶ πλάσματα· οὐ γὰρ ὡς ἀπὸ ῥίζης καρποὶ προηνέχθησαν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ κτιστοῦ καὶ ποιητοῦ κτίσματα καὶ ποιήματα 5 γεγέννηται τοῦ πεποιηκότος, οὐχ ὡς ὁμοούσια τοῦ πεποιηκότος. γενητοὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγενήτου, ποτὲ οὐκ ὄντες, ὕστερον δὲ πεποιημένοι, τὸ μὲν εἶναι ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος λαβόντες, οὐκ οὐσίαι δὲ ἐξ οὐσίας, ἀλλ' ὑποστάσεις ἐξ ἀγαθότητος τοῦ δημιουργοῦ πεποιημένοι καὶ οὕτω πεποιημένοι, ἵνα προαιρέσει τὴν ἀρχὴν ἔχωσι. φαίνεται οὖν ὁ σωτὴρ λέγων 10 "εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν," "εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι," "εἰ θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι." εἰ ὁ ποιήσας τοιαῦτα καλεῖ, δι' οὗ (ὁ) πατὴρ πάντα ἐποίησε, νόει τοῦ πεποιηκότος τὰς φωνάς. ἐν τῷ θέλειν τοὺς νόμους ἔθετο, ἐν τῇ θελήσει τὰ νόμιμα ἀποταμιεύεται, τὴν βούλησιν τῶν πραττόντων κυρίαν τῶν πραττομένων ἐπίσταται. ἀμέλει τιμῶν τὴν τῶν 15 πράξεων κοινωνίαν ἀνήρτησεν ἐν τῇ θελήσει ὁ λόγος, "ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεταί." ἄτοπον δὲ καὶ τὸν περὶ τῶν φανλοτάτων καταλιπεῖν λόγον καὶ τὴν περὶ τῶν αἰσχίστως καὶ ἐκδεδιητημένως ἀναστρεφόντων παραλιπεῖν ἐξέτασιν, μήπως ἡ ἡμῶν σιωπὴ ἀπό- 20

XXVI. 17 καλῇ] καλοὶ V 18 καλοὶ] + καὶ VG ριζῶν] καρπῶν VG
 18-19 om καὶ ο . . . προηνεχθησαν V 19 τίνος] τινες V 22 om ἡ ρίζα
 post οὔτε V 24 γάρ] οὖν V 27 om τῶν G (add. corr.) 28 ἐλέγχει VG
 XXVII. 7 ἀγενήτου 16-17 θελήσητε bis V 18 om τῶν ante φανλοτάτων V
 19 αἰσχίστων καὶ ἐκδεδιητημένων VG

Mt. 16, 24; 19, 21

Jn. 5, 6

Is. 1, 19-20

νοϊαν χαλεπωτάτην αὐτοῖς κατασκευάσῃ. οὐ σφόδρα διαβάλλουσι τὸν
 Ναβουχοδονόσορ; οὐ σφόδρα μέμφονται τὸν Φαραῶ; οὐ πέρασ αἰσχρό-
 τητος αὐτοὺς νενομίκασι; τοιαῦτα γὰρ περὶ τῆς ἐκείνων διαγωγῆς ἄνω
 καὶ κάτω θρυλοῦσιν. εἰ μὲν οὖν ἐν ταῖς διανοαῖς ἐκείνων οὐδεμία σπουδὴ
 25 φανείη, λόγος ἂν εἴη ἕτερος· εἰ δὲ ἐν τοῖς οὕτω κακοῖς καὶ μέρη εὐρίσκεται
 καλῶν καὶ αἰσθήσεις καὶ ἀντιλήψεις καὶ μετάμελος καὶ ἱκεσίαι, τί ἔτι
 φήσουσιν; εἰ γὰρ οὗτος ὁ πάνυ αἰσχιστος φανείη τινὰ μέρη ἔχων ἀρετῆς
 καὶ τρόπων ἐπιτηδειότητα, τί ἐροῦσιν; ἢ γὰρ τὸν Σατανᾶν μικτὸν ἐξ
 ἀρετῆς καὶ κακίας ὥς μικτοὺς καρποὺς ἐνεγκόντα φήσουσιν ἢ τούτους
 30 καρποὺς μὴ εἶναι τοῦ διαβόλου· οὐκέτι γὰρ οἱ μικτοὶ τοῦ ἀμίκτου εἶεν ἂν
 καρποὶ οὔτε ῥίζα τοῦ μικτοῦ τὸ ἄμικτον φανήσεται. οὗτοι δὲ καὶ μικτοὶ
 ἐφάνησαν, χρόνῳ καὶ τὰς ἐπιστήμας λαβόντες καὶ πονηρίᾳ αἰρεθέντες.
 καὶ φανήσεται κατὰ τοῦτον τὸν λόγον πλάσμα εἶναι λόγου καὶ μὴ
 ἀληθείας ὑποστάσεις.

XXVIII. Ἴδου γὰρ ὁ μὲν Φαραῶ ἐν ταῖς ἐπιτιμίαις ἐνδίδωσι καὶ
 ἀπαλύνεται, ἐνδίδωσι τῇ διανοίᾳ καὶ κατατυφεῖς τὴν ψυχὴν οὐκ ἐπιμένει
 τῇ τραχύτητι, ἀλλὰ δύο ποιεῖ· καὶ τὴν εὐχὴν αἰτεῖ καὶ κατηγορεῖ τοῦ
 γενομένου καὶ οὐ φαίνεται πηρὸς ἢ ψυχὴ ἀλλ' ἐμβλέπουσα καὶ πρὸς με-
 5 τάνοϊαν χωροῦσα, ἀντιλαμβανομένη δὲ καὶ τῆς αἰτήσεως καὶ τῆς ἱκεσίας
 καὶ λιπαροῦσα εὐχῆς ἕνεκεν. εἰ δὲ ἐπεφύκει κακός, πῶς ἐγνώκει περὶ τῆς
 εὐχῆς καὶ τῆς μετανοίας; εἰ γὰρ ἡ μετάνοια καλὴ, καὶ ἡ εὐχὴ καλὴ·
 εἰ δὲ ἡ φύσις κακὴ, πῶς ἐμίγη τὸ κακὸν τῷ καλῷ; πῶς δὲ ἐκ κακοῦ καλὸν
 προηνέχθη; καὶ φαίνονται μὴ εἰδότες ἃ λέγουσιν, ἀλλὰ ἀπαιδεύτω
 10 γνῶμη πτύσματα μᾶλλον ῥημάτων ἢ ῥήματα προφερόμενοι. εἰ δὲ καὶ ὁ
 Ναβουχοδονόσορ, καίτοι χαλεπὸς ὢν τὸ ἦθος καὶ τὴν κάμινον εὐτρεπίσας
 καὶ τὴν εἰκόνα ποιήσας καὶ τῇ ἀπειλῇ φοβῶν καὶ προσκυνεῖν τὸ ἄγαλμα
 ἀναγκάζων, ὥς οἱ ἅγιοι ἔνδον ἐβάλλοντο καὶ ὑπεχώρει ἡ φλόξ καὶ τῶν
 σωμάτων οὐχ ἥπτετο καὶ συναγωγὴ ἢ κάμιнос ἐγίνετο καὶ ἀντὶ ὀδυρμῶν
 15 ἔνδον ὕμνοι ἐτελοῦντο καὶ οὐκέτι καιομένης σαρκὸς θρῆνος ἐπέμπετο, ἀλλ'
 ἐκ πανηγυριζούσης ψυχῆς ἄσμα ἐτελεῖτο, παρέκνυψεν ἰδεῖν τὰ ἔνδον,
 τετίμηται τῇ τοῦ ἀγγέλου θεωρίᾳ, ἀφῆκε φωνήν· "οὐχὶ τρεῖς ἄνδρας ἐνε- Dan. 3, 24
 βάλλομεν εἰς τὴν κάμινον; ἰδου τέσσαρας ὁρῶ καὶ τὸν τέταρτον ὥς
 ὁμοιον νιῷ θεοῦ." εὐθέως γοῦν γράφει ὑπὲρ τούτου νόμον ὁμολογεῖν τὸν

XXVII. 21 αυτοῖς χαλεπωτάτην V 24 θρυλλουσιν VG ουδεμία] + η
 . . . (rasura) V 31 το αμικτον του μικτου G
 XXVIII. 2 κατατυφθεις G 4 προς] εις V 5 om της ante ικεσίας G 6 ευχης
 ενεκεν λιπαρουσα V 9 α] ο G 11 ναβουχοδονοσωρ V 15 σαρκος
 καιομενης V 16 παρεκνυψεν V τα] τον V

θεόν, μαρτυρεῖν τὴν ἀλήθειαν· ἐξηγητὴς τῆς ὁράσεως γίνεται. διαβάλ- 20
ωμεν οὖν τὰς ἐξηγήσεις ἢ ἐπαινέσομεν; καλὸν τὸ πρεσβεύειν ὑπὲρ
Χριστοῦ, ἢ ἐν πονηρῷ μέρει αὐτὸ ἐῶμεν; εἰ μὲν γὰρ τὸ πρεσβεύειν τὰ
θεῖα λόγια καὶ μάρτυρας εἶναι τῆς ἀληθείας καλόν, ἐπρέσβευσε δὲ καὶ ὁ
Ναβουχοδονόσορ καὶ ἔγραψε καὶ εἰς πᾶσαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἔπεμψε,
λέλυται ἡ φύσις. ἐπιστάμενος γὰρ τὸ καλόν, πρὸς τὴν μάθησιν 25
ἔβλεψε τοῦ καλοῦ. εἰ δὲ ἤμβλυνε τὴν μάθησιν τῇ πρὸς τὴν πονηρίαν
διαθέσει, κατηγορεῖται. ἕτερον γὰρ τὸ ὅλως μὴ δύνασθαι ποιεῖν τὸ
καλόν, ἕτερον δὲ τὸ εἰδέναι μὲν, μὴ δύνασθαι δὲ τῇ πρὸς τὰ πάθη ῥοπῇ
ἡττώμενον.

XXIX. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἀνθρώποις καρποὶ τοῦ διαβόλου οὐχ εὐρέθησαν
καὶ ἐδυσωπείτο αὐτῶν ὁ τρόπος καὶ ἠλέγχθη αὐτῶν ἡ ἀτοπία, ποῦ λοιπὸν
τραπῶμεν; εἰ μὴ ἄρα πρὸς τοὺς δαίμονας βαδίσομεν, εἴ γε μὴ ἄρα
φήσουσιν· “ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς καρπὸς τοῦ διαβόλου, δαίμονες δὲ
γόνιοι καὶ τοκετὸς μόνος αὐτοῦ.” καὶ ταῦτα μὲν λέγοντες δυσωπηθήσονται 5
καὶ ἐν τούτῳ, πρῶτον δὲ ἀκουέτωσαν. εἰ οὐδεὶς ἄνθρωπος τέως τοῦ
ἐνὸς ἀπολέλυται, οὐδὲν οὖν κοινὸν τῷ Σατανᾷ καὶ τῷ βίῳ τούτῳ, ἀλλὰ
πάντων ἀπήλλακται, πάντων γέγονε ξένος, ἐκβέβληται ἀπὸ τῶν
μαθημάτων, ἐξόριστος ἀπὸ τῆς διδασκαλίας γέγονεν. εἰ δὲ βούλεσθε
μαθεῖν ὅτι καὶ οἱ δαίμονες αὐτοὶ οὐκ ἀπὸ ρίζης εἰσὶ κακοὶ οὐδὲ ρίζαν 10
ἀτοπίας ἔχουσιν, ἀλλὰ κάκεῖνοι ἀπὸ προαιρέσεως ἐπὶ τοῦτο ἐληλύθασιν,
οὐ πονηροὶ τὴν φύσιν ὄντες, οὐκ ἀγνοία ἀναγεγραμμένοι, οὐ νῦν καὶ
σκότος τὴν οὐσίαν τυγχάνοντες, ἀλλ’ ἔξει καὶ ἐπιτηδεύμασι τῇ ἐπιχειρή-
σει τῶν τοιούτων γεγονότες, τὸν λόγον ἐξετάσωμεν. τυφλὴ μὲν οὖν
φύσις οὐδὲ ἐν ἐλαχίστῃ καὶ ὀλίγῃ τῇ βλέπει γενήσεται καὶ αὐτὴ ἡ ἄγνοια 15
οὐδὲ ῥανίδα γνώσεως ἐαυτῇ προσποιήσεται οὐδὲ νῦν αὐτὴ καὶ σκότος τὸ
οὕτω πεφυκὸς κἂν εἰς βραχεῖαν λαμπηδόνα μεταποιηθήσεται. φαίνονται
δὲ καὶ οἱ δαίμονες καὶ σωτῆρα εἰδότες καὶ κύριον ὁμολογοῦντες· “οἶδαμέν
σε τίς εἶ,” λέγοντες, “ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.” εἰδέναι δὲ ἄγνοια οὐ
δύναται καὶ βλέπειν τυφλὴ φύσις οὐκ ἰσχύει. ἴσασι καὶ ἀληθεύουσιν 20
εἰδότες καὶ οὐ συκοφαντοῦντες λέγουσι. λέγουσι γὰρ κἂν μὴ γνησίᾳ
διαθέσει τὴν ἀλήθειαν· οὐκέτι τυφλὴ τῇ φύσει οὔτε τῇ ἀγνοίᾳ κατηγο-
ροῦνται. ἦ γὰρ ἂν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἐώρων οὔτε ἰκέται ἦσαν οὔτε παρε-
χώρουν τῷ λεγομένῳ οὔτε διέκριναν τὸν φανέντα, ἀλλ’ ὥροντο ἂν ταῦτόν

Mk. 1, 24

XXVIII. 20 διαβαλλομεν G
om γαρ ante το καλον V

23 om o V

25 λελυται γαρ V

XXIX. 5 om μεν G

9 μαθηματων] μαθητων G

12 πονηροι] πηροι V

18 δε] μεν V

23 η] η V

24 αλλ ωοντο αν ταυτον ειναι] αλλ ωι ον το αν

25 εἶναι καὶ οὐδὲν διαφέρειν αὐτόν τε καὶ αὐτούς. ἰδοὺ γὰρ τὰ ἄλογα ζῶα
 μεταξὺ σοφῶν τε καὶ ἀσόφων οὐκ ἔχει εἰδέναι ποῖοι σοφοὶ καὶ ποῖοι
 ἄσοφοι· εἰ δὲ ἔγνωσαν οἱ δαίμονες καὶ διάκρισιν εἰδότες ἀπολέλυνται τοῦ
 ἀδιακρίτου, διακρίσει τὸ τοιοῦτον ἐπεγνωκότες, ἐλέγχεται καὶ ἐν τούτῳ
 μὴ φύσις, ἀλλὰ προαίρεσις πρυτανεύουσα. κἂν γὰρ νοήσῃ προαίρεσις
 30 κἂν σφαλῇ, ὅμως τοῦ εἶναι λογικὴ οὐκ ἀπήλλακται, ἀλλ' ἔχει τοῦτο μὴ
 διεφθαρμένον. οὕτω καὶ δαίμονες ἐπέγνωσαν αὐτόν, ἐλιπάρησαν,
 ἰκέτευσαν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. εἰ τῆς
 ἄβυσσου παῖδες ἦσαν, εἰ συγγένειαν πρὸς τὴν ἄβυσσον εἶχον, τί φεύγουσι
 τὰ συγγενῇ; τί τὴν οἰκείαν παραιτοῦνται ῥίζαν; μᾶλλον γὰρ ἂν
 35 ἡσπάσαντο ἀνάπαυλαν ἑαυτῶν τὴν συγγένειαν ἡγούμενοι· ἐν γὰρ τοῖς
 συγγενέσιν ἡ ἀνάκτησις γίνεται, ἐν δὲ ξένοις αἱ κακώσεις. μᾶλλον γὰρ
 ἔδει αὐτοὺς παραιτεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν, μᾶλλον δὲ ἔδει αὐτοὺς παραιτεῖσ-
 θαι τὸ ἐνταῦθα χωρίον, ἐνθα σπουδαῖοι καὶ ἐπιεικεῖς ἀσπάζεσθαι δὲ τὴν
 ἐν ἄβυσσῳ ἄφιξιν. παραιτούμενοι δὲ καὶ φυλαττόμενοι καὶ ἀπιέναι
 40 ἐκεῖ οὐκ ἀνεχόμενοι, ἀλλ' ἰκετεύοντες τῆς αἰτίας ταύτης χάριν, ἱκανὸν
 τεκμήριον δεδώκασιν μηδεμίαν αὐτοὺς φυσικὴν συγγένειαν πρὸς τὰ κολα-
 στήρια ἔχειν· οὐδέποτε γὰρ οὐδὲν ἑαυτὸ κακοῖ, πᾶν δὲ κακούμενον ὑπ'
 ἄλλου κακοῦται. ἀνάγκη γὰρ τὸ κακοῦν μὴ ἑαυτοῦ εἶναι κάκωσιν, ἀλλ'
 ἐτέρου τοῦ πεφυκότος πάσχειν ἢ κακοῦσθαι. ἰδοὺ τὸ πῦρ ἑαυτὸ οὐ καίει·
 45 ἕτερον γὰρ καὶ οὐχ ἑαυτὸ ἀναλώσει. ἰδοὺ τὸ ὕδωρ ἑαυτὸ οὐ κατακλύζει·
 τὰ γὰρ ἕτερα κατακλύσαι οἶδεν, ἑαυτὸ δὲ κατακλύσαι οὐκ ἔχει. ἰδοὺ ὁ
 ἀὴρ ψύχειν ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν, ἐπεὶ πᾶν τὸ δρῶν καὶ κακοῦν ἕτερόν τι κακοῖ
 καὶ λυπεῖ. εἰ δὲ κακὴ ἡ ἄβυσσος καὶ κακοῦνται οἱ δαίμονες ὑπὸ τῆς
 ἄβυσσου καὶ βασανιστήριον μὲν ἡ ἄβυσσος, στρεβλοῦνται δὲ οἱ δαίμονες,
 50 οὐκέτι τῷ ὁμοίῳ βασανίζονται, ἀλλ' ἕτεροι ὄντες ὑπὸ ἐτέρου βασανί-
 ζονται, οὐκέτι τῆς φύσεως ταύτης οὐδὲ τῆς οὐσίας· ἐτέρας γὰρ ἐδείχθη
 οὐσίας ἡ ἄβυσσος. καὶ ὅτι μὲν οἱ δαίμονες ἐτέρου γένους καὶ ἐτέρας
 οὐσίας παρὰ τὴν ἄβυσσον, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα.

XXX. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἄβυσσος βασανιστήριον μὲν ἐστὶ καὶ κολα-
 στήριον, οὐκ αἰώνιον δὲ οὔτε ἀγέννητον, ἀλλ' ὕστερόν ποτε γεγεννημένον,
 ὁψέ ποτε πεποιημένον ἀντὶ φαρμάκου καὶ βοηθήματος τοῖς ἡμαρτηκόσιν.
 ἱεραὶ γὰρ αἱ μᾶστιγες, φάρμακον οὔσαι τῶν ἡμαρτηκότων· ἱεραὶ αἱ
 5 πληγαί, βοηθήματα τυγχάνουσαι τῶν σφαλέντων. οὐ γὰρ ἵνα ὦσι
 κακοὶ αἱ πληγαὶ γεγόνασιν, ἀλλ' ὅπως μὴ ὦσι κακοί, γεγόνασιν αἱ μᾶστι-

γες. λυπούμενοι γὰρ τῇ πληγῇ οἱ κακοὶ τῇ μάστιγι κολοβοῦσι τὰ κακά.
 διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰς ἀβύσσους μεμφόμεθα, ἀλλ' οἶδαμεν ὅτι βασανιστήριον
 καὶ κολαστήριον γεγόνασι, σωφρονισμὸς τῶν ἡμαρτηκότων τυγχάνουσαι.
 εἰ δὲ βασανιστήριον καὶ στρεβλωτήριον ἢ ἄβυσσος, στρεβλοῦνται δὲ 10
 καὶ βασανίζονται οἱ δαίμονες καὶ τὴν οὐσίαν ἔχουσιν εὐπαθῇ πρὸς τὰ
 βασανιστήρια καὶ δύνανται ἔχειν καὶ ἀλγηδόνα, ὑπόκεινται καὶ τιμωρία
 καὶ ἀντίληψιν ἔχουσιν τῶν κολάσεων, πῶς ἀγέννητοι; πῶς αἰεὶ; πῶς οὐδέ-
 ποτε ἤρξαντο; πῶς ἀφ' ἐαυτῶν εἰσιν οἱ μὴ ἀπαθεῖς, οἱ παθεῖν δυνάμενοι
 καὶ τιμωρηθῆναι ἰσχύοντες; οὐδέποτε γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐδὲν πείσεται 15
 οὐδὲ ὑπὸ τινος τιμωρηθήσεται, ἀλλ' ἀφ' ἐαυτοῦ ἀρξάμενον (ἐν) ἐαυτῷ
 μένει, καὶ μὴ ἀφ' ἐτέρου δεξάμενον τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ἀφ' ἐτέρου τὴν τιμω-
 ρίαν λαμβάνει, καὶ μὴ ἐπιγραφόμενον τὸν αἴτιον οὐκ ἐπιγραφθήσεται τὸν
 κολάζοντα, καὶ οὐ κριθήσεται παρ' ἐτέρου μὴ παρ' ἐτέρου ἀρξάμενον,
 καὶ οὐ φοβηθήσεται οὐδένα παρ' οὐδενὸς τὸ εἶναι εἰληφός. τί γὰρ καὶ 20
 φοβηθήσεται, εἰ τελείαν τὴν σύστασιν ἔχει; εἰ τέλειον τὸν ἀπαρτισμόν;
 εἰ ἀφ' ἐαυτοῦ ἀπήρτισται καὶ ἐαυτῷ ἡρμοσται; τὰ γὰρ δυνάμενα παθητὴν
 ἔχειν τὴν ἀρμονίαν φοβεῖται τὸν δυνάμενον (μετα)ποιεῖν τὰς ἀρμονίας,
 τὸ δυνάμενον παθεῖν φοβεῖται τὸν δρῶντα. εἰ δὲ φοβοῦνται οἱ δαίμονες
 καὶ δύνανται παθεῖν, οὐκ ἀγέννητοί εἰσιν. τὸ γὰρ ἀγέννητον ἀπαθὲς καὶ 25
 οὐ δύναται παθεῖν, ἔξω τῆς φύσεως τῶν γεννητῶν ὑπάρχον. ὅτι δὲ ἰκετεύου-
 σιν, ἐν αἰσθήσει εἰσὶ καὶ οἶδασιν ὃ εἰσι καὶ οἶδασιν ὅτι δύνανται παθεῖν.
 οὐ γὰρ ἠγνόησαν ἐαυτοὺς, οὐκ ἀπαθεῖς ἐαυτοὺς ἐλογίσαντο. τὸ δὲ
 εἰδέναι τινὰ ἐαυτὸν καὶ μὴ ἠγνοηκέναι αἰσθήσεώς ἐστι σύμβολον καὶ
 σημεῖον. εἰ δ' ὅτι εἰσὶν εὐπαθεῖς ἐδειλίασαν καὶ δειλιῶντες ἰκέτευσαν καὶ 30
 ἰκέτευσον τὸν δυνάμενον, οὐκ ἠγνόησαν τὸν ἰχνεύοντα· αὕτη γὰρ ἡ ἰκεσία
 αὐτῶν μαρτυρεῖ ὅτι ἤδειςαν τὸν ἰχνεύοντα. καὶ ὅτι μὲν ἦσαν εὐπαθεῖς
 καὶ παθητοὶ οὐκ ἠγνόησαν, ὅτι δὲ ἐκεῖνος ἦν ὁ ἰχνεύων ὁ κύριος καὶ
 βασιλεὺς τῶν πραγμάτων, φαίνονται διὰ τῆς ἰκεσίας ἐπιστάμενοι. καὶ
 ταῦτα περὶ δαιμόνων κατεσκευάσαμεν, ἵνα μηδὲ ὁ περὶ δαιμόνων ἀργῇ 35
 λόγος. ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ ταῦτα προστιθέναι ὅτι ἡ φύσις ἐαυτῇ ὁμοία
 ἐστὶ καὶ οὐδεμίαν διαφορὰν πρὸς ἐαυτὴν ἔχει. ἰδοὺ γὰρ τὸ πῦρ ὅλον
 ὁμοιον ἐαυτῷ, οὐχ ἥττον ἐαυτοῦ θερμὸν οὐδὲ μᾶλλον ἐαυτοῦ, οὐ τὸ μᾶλλον
 καὶ τὸ ἥττον ἔχει. ἐν γὰρ ταῖς φύσεσι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ἀργεῖ·
 ὅπου δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον, οὐκέτι φύσις, ἀλλὰ προαιρέσεως ἐπίδοσις. 40
 εἰ δὲ γέγραπται καὶ περὶ δαιμόνων ὅτι " ἀπέρχεται καὶ παραλαμβάνει

Lk. 11, 26,
 cf. Mt. 12, 45

XXX. 12 om και ante τιμωρια V 27 οιδασιν (in rasura scripta) G
 36 ομοια (a sup. lin.) G 37 και] + ουδεν διαφερει V

ἐπτα ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ," καὶ φαίνεται ἐκ τοῦ λόγου ἐπίδοσις, ὅτι τὸ μὲν πονηρόν, τὸ δὲ πονηρότερον, διαφορὰ πονηρίας, ποῦ ἔτι φύσις μὴ οὔσα ὁμοία ἑαυτῇ, διαφορὰς ἐν πονηρίᾳ εὐρισκομένης καὶ
45 τῆς διαφορὰς μαρτυρούσης τῇ προαιρέσει καὶ μὴ τῇ φύσει;

XXXI. "Ἄλις μὲν τῶν τοιούτων λόγων, ἐπιχειρήσωμεν δὲ καὶ τὴν μυθοποιῶν αὐτῶν τὴν πρώτην ὑφηγησάμενοι, τοῖς ἀνασκευαστικοῖς χρησώμεθα λόγοις. "κακία," φησὶν, "ἦν καὶ ἀγέννητος ἦν· ἦν δὲ καὶ ὁ θεὸς καὶ ὁ θεὸς ἀγαθὸς καὶ μεμερισμένοι (οἱ) τόποι τῆς οἰκήσεως καὶ ἑκάτερος καθ' 5 ἑαυτὸν τοῦ ἑτέρου ἀπηλλαγμένος. καὶ ἀφώριστο μὲν κακίας ὁ θεός, ἀφώριστο δὲ καὶ ὁ τῆς κακίας ἄρχων τοῦ θεοῦ καὶ ἑκάτερος καθ' ἑαυτὸν ἦν καὶ ἦρχεν ἑκάτερος τῶν ἰδίων καὶ ὠκονόμει ὥς ἐπεφύκει, ὁ μὲν κακὸς κακῶς, ὁ δὲ ἀγαθὸς ἀγαθῶς, ὁ μὲν κακὸς βλάπτων καὶ τὰ ἑαυτοῦ βλάπτων καὶ τοῦ βλάπτειν τὰ ἴδια μὴ ἀπαλλαττόμενος, ὁ δὲ ἀγαθὸς αἰεὶ ἀγαθὸς καὶ 10 ὠφελῶν καὶ τὰ ἑαυτοῦ ὠφελῶν καὶ μηδέποτε μὴ ὠφελῶν. πᾶσα γὰρ ὠφέλεια ἐξ ἀγαθοῦ προήρχετο." ταῦτα μὲν οὕτως εἰσηγείσθωσαν· εἰ κακία οὐσιώδης ἦν καὶ καθ' ἑαυτὴν ἦν, τί τὸ μεσολαβοῦν; τί τὸ διαιροῦν, ἵνα μὴ συγχέωνται αἱ οὐσίαι; μηδενὸς γὰρ τειχίζοντος ἐφύρετο ἂν τὸ πᾶν καὶ ὁμοῦ κακία καὶ ἀρετὴ ἦν, καὶ ὁμοῦ ἔχέοντο καὶ συνεφύροντο 15 ἀμφότεραι αἱ οὐσίαι, καὶ οὐκέτι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου ἀφώριστο· ἀλλ' ἡ συνουσία φύρσιν χειρίστην ἀπεργαζομένη τὸ μὲν κακὸν οὐκ ὠφέλει, τὸ δὲ καλὸν ἐλύπει· καὶ αἰεὶ τὸ μὲν κακὸν ἔδρα, τὸ δὲ καλὸν ἐβλάπτετο· καὶ τί ἕτερον ἢ ἑκδοτος ἢ ἀγαθότης ἐγίγνετο, οὐδὲν μὲν δράσαι δυναμένη· αἰεὶ δὲ ἀλισκομένη παρὰ τῆς πονηρίας, καὶ οὔτε αὐτὴ τὰ ἑαυτῆς 20 ἐργαζομένη; εἰ γὰρ τὰ ἑαυτῆς οὐκ ὠφέλει οὔτε ἀμύνασθαι τοῖς ἰδίοις ἠδύνατο, ἀλλ' ἡσθένει ἐν τοῖς ἰδίοις, πῶς δύναται φύσις εἶναι ἀγαθὴ μήτε τὰ ἴδια κερδᾶναι, μήτε τὰ ἀλλότρια ὠφελῆσαι δυναμένη; ἔδει γὰρ αὐτήν, ἅτε φύσιν ἀγαθὴν οὔσαν, ἀβλαβῇ μὲν τὰ ἴδια τηρῆσαι, ὠφελῆσαι δὲ τὰ ἀλλότρια. εἰ δὲ οὐδ' ἑκάτερον τούτων ποιῆσαι βεβούληται, οὐδὲ 25 μετέβαλε μὲν τὰ αἰσχρά, οὐ τετήρηκε δὲ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐσκυλεύετο, τὰ δὲ πονηρότερα ἐγίγνετο, καὶ ἑαυτὰ βλάπτοντα καὶ ἑαυτοῖς ἐπικυροῦντα, πῶς οὐκ ἔστιν ὕβρις καὶ κατηγορία τῶν καλῶν; πῶς ἢ εἰσῆγησις αὕτη οὐκ ἔστιν μὲν συνηγορία τοῦ διαβόλου, κατηγορία δὲ τοῦ θεοῦ; ἰδοὺ τοίνυν συνηγόροι τοῦ διαβόλου ἀνεφάνησαν οἱ Μανιχαῖοι· 30 κατήγοροι δὲ τοῦ θεοῦ· εὐτελίζοντες μὲν καὶ σμικρύνοντες τὰς ὑπεροχὰς τοῦ θεοῦ, μεγεθύνοντες δὲ τὰς δυνάμεις τοῦ διαβόλου. εἰ γὰρ ἐκεῖνος αἰεὶ ἔβλαπτε καὶ οὐδέποτε οὐκ ἔβλαπτεν, ἀλλ' ἔβλαπτε τὰ καλὰ καὶ

παρῆει μηδὲν μὲν ὑπὸ τοῦ καλοῦ ὠφελούμενος, αἰεὶ δὲ ἀδικῶν καὶ βλάπτων τὸ καλόν, πῶς οὐχ ὁ μὲν μέγας καὶ ἰσχυρὸς φανήσεται; ὁ δὲ ἀδρανὴς καὶ οὐδὲν ἀναδειχθήσεται, εἰ δὲ ἦν, τί τὸ τειχίζον καὶ διαιροῦν; καὶ μέσα 35 ἦν τειχία μεταξὺ τῶν οὐσιῶν, ἵνα μὴ τῇ ἄλλῃ οὐσίᾳ ἐκάτερα ἐπιχειρῇ, ἀρρήτου τινὸς δυνάμεως μέσως κειμένης; ἐρωτητέον πότερόν ποτε τὸ τειχίον ποιητόν, καὶ ὑπὸ τίνος ποιητόν. εἰ μὲν γὰρ ποιητόν, ἀπὸ πονηροῦ δὲ ποιητόν φήσομεν, ὑποπτὸς ἄρ' ἦν ἡ πονηρία καὶ δειλιῶσα, μὴ πάθῃ, ἀσφάλειαν ἑαυτῇ διὰ τοῦ τειχίσματος ἐμνηστεύσατο, καὶ πῶς δειλιῶσα, 40 μὴ πάθῃ, αὐτὴ ἔδρασε καὶ ἀρπάσασα ὥχετο· καὶ πότε γέγονεν ἐνύποπτος; εἰ μὲν γὰρ τινος συμβεβηκότος, ποῖον πρῶτον μυθοποιοῦσι πόλεμον ὕλης καὶ θεοῦ, ἵνα φοβουμένη ἡ ὕλη τειχίῳ χρήσῃται, δειλιῶσα μὴ αἰρεθῇ; εἰ δὲ προέλαβε τὴν μάχην καὶ πολέμου μὴ συστάντος τοῦ τειχίου προενοεῖτο, προμηθεστάτην αὐτὴν φήσουσιν ἔπαινον αὐτῆς τὸ 45 προμηθὲς καὶ σοφὸν αὐτῆς ἀποδεικνύντες καὶ λύουσιν τὸν τῆς ὕλης ὄρον, οὐκέτι ἄσοφον καὶ ἄφρονα αὐτὴν ἡγούμενοι, ἀλλὰ προμηθεστάτην αὐτὴν καὶ σοφὴν λογιζόμενοι.

XXXII. Εἰ δὲ θεὸν δεδρακέναι καὶ ἀρχιτεκτονηκέναι τὸ τειχίον φήσουσι, δύο ἀτόπους διαβολὰς πλέκοντες κατὰ τοῦ θεοῦ ἐλεγχθήσονται τὴν τε τῆς δειλίας καὶ τοῦ ἀστρατηγήτου· τειχίου γὰρ ἐπιμελούμενος, δειλιῶντι ἐώκει καὶ συνεγνωκότι ἑαυτῷ ἀσθενείας. αἰεὶ γὰρ οἱ δυνάμενοι παθεῖν ἐρυμάτων προνοοῦνται. ἄλλως τε οὐκ ἀσφαλεῖ τῷ 5 τειχίῳ κέχρηται καὶ οὐ δυναμένῳ σεισθῆναι· οὐκ ἂν γὰρ ἡ σατανικὴ φύσις μέρος ἤρπασε τοῦ φωτός. εἰ δὲ καὶ αὐτογέννητον φήσουσι, τρίτον ἐκ τοῦ λόγου ἄλλο ἀνεφάνη τὸ ἀγέννητον — καὶ πότερόν ποτε τῇ οὐσίᾳ τρίτον, ἢ τῇ ποιότητι τρίτον, μὴ δὲ ἐτέρῳ ἀπεικασμένον, ἀλλ' ἕτερόν τι παρ' ἑτερον; ἵνα μήτε ὡς θεὸς ἦν, μήτε ὡς Σατανᾶς ἦν, ἀλλ' ἕτερόν τι 10 παρὰ θεόν, ἕτερόν τι παρὰ Σατανᾶν; καὶ ποία ἂν εἴη τρίτη οὐσία μήτε ἀγαθὴ μήτε ὕλική ἢ οὐδ' ὁπότερον οὐσα; εἰ γὰρ ἐροῦσιν, ὅτι μέση καὶ ἀδιάφορος, καὶ ἐν τούτῳ ψεύδονται. αὕτη γὰρ ἡ μέση καὶ ἀδιάφορος οὐδέποτε καθ' ἑαυτὴν ἔσται, ἀλλ' ἐκατέρου τὴν μίμησιν λαμβάνει καὶ ἐν μεθέξει ὁποτέρου γενήσεται, καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἕξιν, δυναμένη ἐν 15 μεθέξει ὁποτέρου εἶναι. καὶ οὐκέτι ἔσται τειχίον ἀρρηκτον καὶ διοριστικόν, τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκατέρου κωλυτικόν. μέσον γὰρ ὃν καὶ μετασχηματιζόμενον τῇ ἐνὸς κοινωνίᾳ, προστίθεται τῷ ἡρηκότι καὶ ἥτοι θεῖον ἂν ἐγένετο, τὸν θεὸν ἀπομιμησάμενον, ἢ κακόν, τὸ κακὸν ἀποτετυπωμένον.

20 εἰ δὲ τοῦτο ἐγίγνετο, οὐκέτι κακία πρὸς ἀρετήν, ἀλλὰ δύο καθ' ἐνὸς
 ἐχώρουν καὶ τὸ ἕτερον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ δύο πιεζόμενον. ὅπου γὰρ ἡ
 ῥοπή τοῦ μέσου ἐγίγνετο, προσθήκης γενομένης διπλάσιος φανείς ὁ
 λόγος κατὰ τοῦ ἐτέρου τὴν ἐπιχείρησιν ἐργάζεται. εἰ δὲ ἐροῦσιν οὐκέτι
 25 τειχίον εἶναι τὸ μέσον καὶ διαιροῦν τὸ γειτνιᾶν τὰς οὐσίας καὶ πλησιάζειν
 ἑαυταῖς, ἀλλ' εἶναί τι κενὸν καὶ ἀχανές μέσον, τῆς διαστάσεως αἷτιον,
 λέξουσιν πάλιν ὃ οὐκ ἴσασι. τί γὰρ ἐστὶν ἀχανές, τί δέ ἐστι κενὸν ἢ
 ἐπίνοια τοῦ κενοῦ καὶ ἀχανοῦς; εἰ μὲν γὰρ ἔστι τι, οὐκ ἔστι κενὸν οὔτε
 ἀχανές· εἰ δὲ οὐδέν ἐστι καὶ διὰ τοῦτο κενόν ἐστίν, ὅτι οὐδέν ἐστι, καὶ διὰ
 τοῦτο ἀχανές, ὅτι οὐδ' ὅλως ὑπάρχει, πῶς τὰ μὴ ὄντα ὄντα διαιρεῖ; πῶς
 30 τὸ μὴδ' ὅλως ὑπάρχον τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὰ ὄντα διαστέλλει; τὰ γὰρ
 μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντα τὰ ὑπάρχοντα καὶ ὄντα διακρίναι οὐ δυνήσεται.
 καὶ τοιοῦτος μὲν ἠνέχθη ὁ ἔλεγχος.

XXXIII. Ἐπειδὴ δὲ ἔτι ἐν τῇ πλάνῃ καὶ ἐν τῇ ἀπάτῃ προκόπτοντες
 ἔτι ἀπατηλότερα καὶ πεπλανημένα ῥήματα προφέρουσι, μὴ σιωπήσωμεν.
 φασὶ γὰρ ὅτι προϋούσα ἡ πονηρία καὶ καθ' ἑαυτὴν χωροῦσα ἑαυτὴν
 ἡδίκη καὶ ἑαυτὴν ἐλυμαίνετο, ὡς δὲ ἐπέστη τῷ χωρίῳ τῆς ἀληθείας,
 5 ἐξεπλάγη, θαῦμα ἔλαβε τοῦ ἐξαπιναίου φωτός, ἐπελάθετο τῆς ἰδίας μάχης,
 ἐπέθετο τῷ φανέντι, ἥρπασε φῶς, κατέπτε το θεωρηθέν. ἐνταῦθα λοιπὸν
 πολὺς ὁ γέλως καὶ μεγάλη ἡ χλεύη, ἐνταῦθα πᾶς πεπάτῃται μῦθος
 Ἑλληνικός, νικώμενος τούτῳ τῷ σχήματι. λέγονται γὰρ μῦθοι οἱ μῦθοι,
 ἀλλ' ὡς μῦθοι πιστεύονται· οὗτος δέ, εἰ μὲν ὡς ἐλέγετο μῦθος, ὡς μῦθος
 10 ἐπιστεύετο, μικρὰν ἂν εἶχε τὴν ζημίαν, νῦν δὲ νικᾷ μὲν τοὺς μῦθους,
 πιστεύεται δὲ παρὰ τοῖς ἄφροσιν ὡς ἀλήθεια. εἰ γὰρ ὡς μεμνηνῖα, ὡς
 φατέ, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἑαυτὴν πολιορκοῦσα, ἐφθακυῖα εἰς τὰ οἰκεία ὅρια,
 εἶδε φῶς καὶ κατεπλάγη καὶ ἀπηλλάγη τῆς ἰδίας μάχης καὶ ἐπέθετο τῷ
 φανέντι (καὶ) ἥρπασε τὸ θεωρηθέν, πῶς οὐκ ἀδύνατοι καὶ ψευδεῖς φανή-
 15 σονται οἱ λόγοι; πῶς γὰρ ἑαυτὴν ἡδίκη ἡ πονηρία, ἑαυτὴν ἀνῆρει,
 ἑαυτὴν ἡφάνιζεν, ἄρτι μὲν καταπίνουσα, ἄρτι δὲ γεννώσα, εἶγε ἀγέννητος
 ἦν; ἐλύετο γὰρ ἑαυτὴν ἀναιροῦσα καὶ εἶναι οὐκέτι ἐδύνατο, ἑαυτὴν δια-
 φθείρουσα. εἰ δὲ τὰ μέρη ἑαυτῆς εἶχε διαφθειρόμενα, ποῖον ἐνέχυρον
 αὐταρκες ὅτι ὅλη οὐ διαφθείρεται, τῶν μερῶν διαφθείρεσθαι πεφυκό-
 20 των; εἰ δὲ καὶ ἑαυτὴν ἐγέννα καὶ εἶναι ἤρχετο, ἀρχομένη δὲ τοῦ εἶναι καὶ
 γεννητὴ ἦν, πῶς ἔτι ἀγέννητος; διὸ οὐκέτι παρ' ἐτέρου τὸν ἔλεγχον τῆς
 ἀτόπου δόξης αὐτῶν λήψονται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας φλυαρίας. πολλὰ

XXXII. 24 το] του V 27 κενου] καινου V κενον] καινον V 28 κενον]

καινον

XXXIII. 3 χωρου G (χωρουσα corr.) 16 ειγε] ειτε V 18 εαυτης] αυτης V

γὰρ φθεγγόμενοι ἑαυτοῖς μαχόμενοι φθέγγονται καὶ οὐκέτι ἀναμένουσιν
 ὑφ' ἐτέρου ἐρυθριᾶν, ἀλλὰ φλυαροῦντες τοῦτο ἀπὸ τῆς οἰκείας προπε-
 τείας πάσχουσι. τὸ γὰρ δυνάμενον λύεσθαι καὶ λύσιν ἐπιδεχόμενον καὶ 25
 δυνάμενον διαφθείρεσθαι πῶς ἂν εἴη ἀγέννητον; πῶς ἂν εἴη ἀφ' ἑαυτοῦ
 ὄν; πῶς οὐκ ἀφ' ἐτέρου ἤρξατο, τοῦ μὲν τοιούτου ἀνωλέθρου καὶ ἀπαθοῦς
 ὑπάρχοντος; τοῦ δὲ δυναμένου ἀφανίζεσθαι καὶ διαφθείρεσθαι οὐκ ἀφ'
 ἑαυτοῦ ὄντος; εἰ δὲ διαφθείρεται, ὡς φατέ (τοῦτο γὰρ ὁ ὑμέτερος ὀρίζει
 λόγος, τὸ καταπίνεσθαι ὁμολογῶν [τὸ] εἶναι ἄλωσιν καὶ φθορὰν τὴν κατὰ- 30
 ποσιν τῶν καταπεπομένων) καὶ ἔστιν ἄλωτῇ καὶ λυτῇ καὶ λυομένη καὶ
 ἀναλίσκομένη, οὐκέτι τὰ τῶν μὴ ἀφανιζομένων ὑποστήσεται, μὴ ἔχουσα
 δὲ τὴν φύσιν ἀβλαβῇ καὶ ἀνώλεθρον, οὐκέτι ἀγέννητος ὑποπτευθήσεται,
 μὴ οὔσα δὲ ἀγέννητος, οὔτε ἀναρχος οὔτε ἀτελεύτητος φανήσεται ἢ κακία,
 ἄλλοτε μὲν οὐκ οὔσα, ἄρτι δὲ δοκοῦσα μόνον ἐμβομβεῖν. καὶ γὰρ ὁ 35
 ἔστιν οὐκ οὐσία ἐστίν, ἀλλὰ νόσημά τι συμβεβηκὸς περὶ τὰς οὐσίας,
 δυνάμενον τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν ὑποστάσεων χωρισθῆναι. ὅτι γὰρ αὐτὸς
 ὁ ἀπατεῶν ὅπερ ἐστὶ κατὰ πτώσιν καὶ κατ' ὀλισθον τυγχάνει, τῆς
 πτώσεως καὶ τοῦ ὀλίσθου μαρτυροῦντος τῇ ὑπεξαιρέσει τῶν προϋπηργμέ-
 νων καλῶν, μαρτυρεῖ μὲν Ἡσαΐας ὁ προφήτης· "πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ 40
 οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων," τὴν μὲν τοιάνδε αὐτοῦ κατὰ-
 στασιν ἐκπτωτον εἰδώς, τὴν δὲ παλαιὰν θείαν καὶ διαυγεστάτην καὶ
 ἱεροπρεπεστάτην τυγχάνουσιν, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ σωτήρ, ἐν τῷ
 10, 18 εὐαγγελίῳ λέγων· "ἰδοὺ ὁρῶ τὸν Σατανᾶν ὡς ἄστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ
 οὐρανοῦ." εἰ δὲ οὕτως ἐπεφύκει καὶ οὕτως ἦν, οὐκ ἂν πῇ μὲν πτώσις, πῇ 45
 δὲ ἐκπτώσις ἐκαλεῖτο. τὸ γὰρ πῖπτον ἀπὸ τινος στάσεως πίπτει, τὸ δὲ
 ἐκπῖπτον ἀπὸ τινος περιουσίας ἐκβαίνει. εἰ δὲ ἐν πεσοῦσι λέγεται, ἦν
 ποτε ἐν στάσει καὶ ἐδραιότητι τυγχάνων. εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐκπεπτωκόσι
 κατηγορεῖται, οὐ πένης ἦν, οὐκ Ἰρος ἦν ποτε, ὅτε πολλὴν περιουσίαν
 εἶχεν, καὶ διὰ τινα νόσον στέρησιν ἐκείνης τῆς περιουσίας ὑπομείνας ἐν 50
 πεπτωκόσι κρίνεται; ἀμέλει καὶ τὴν περιουσίαν ἢ γραφὴ ὁμολογεῖ. εἰ
 γὰρ "πῶς ἐξέπεσεν ὁ ἑωσφόρος," καὶ περιουσία ἦν τὸ ὄνομα καὶ ἑωσφό-
 ρος ὢν αὐτὴν τὴν τοῦ ἑωσφόρου ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ περιουσίαν καὶ
 κτήσιν εἶχε καὶ ταύτης ἐκπεσὼν ταύτης γέγονε κενός, καὶ πενητεύει μὲν ἐν
 τῇ περιουσίᾳ τοῦ ἑωσφόρου, ἀλητεύει δὲ καὶ κινδυνεύει, καὶ Ἰρος ὢν καὶ 55
 ἐκπτωτος, ὁ πάλαι πολλὴν περιουσίαν ἔχων. εἰ δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον

Is. 14, 12

10, 18

Is. 14, 12

XXXIII. 24 ἑτερου leg. non pot. V 28 ουκ] ουτε V 33 αγεννητος V
 34 αγεννητος V 37 δυναμενον δευτερον V 43 τυγχανουσιν] συναγουσαν V om
 και V 44-45 ουρανου πεσοντα V 47 εν] εκ V λεγετε V 54 om
 και 2° G 55 om και 2° G

τῶν πιπτόντων ἐστὶ καὶ χαμαὶ κειμένων καὶ κυλινδουμένων λοιπὸν ἐν τῷ
 ἐδάφει, εἰστήκει ποτὲ καὶ ἡδύνατο λέγειν· "ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν Ps. 121(122),2
 ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, Ἱερουσαλήμ," ἡδύνατο ἀκούειν· "στῆτε περιζωσά- Eph. 6, 14
 60 μενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ," καὶ δυνάμενος τοῦτο ἀκούειν οὐκ
 ἠσφαλίσατο τὸ εἰρημένον λόγιον, "ὁ δοκῶν ἐστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ," 1 Cor. 10, 12
 καὶ μηδεμίαν πρὸς τὸ τοιοῦτον πεποιημένος ἀσφάλειαν ἐν τοῖς τοιούτοις
 σήμερον κυλινδεῖται. τὸ γὰρ αἰὶ χαμαὶ κείμενον οὐκ ἂν πέσοι (κεῖται
 γὰρ χαμαί), τὸ δὲ πεπτωκὸς καὶ χαμαὶ γεγονὸς ἀπὸ ἐστηκότων καὶ ἐρ-
 65 ηρεισμένων οὐκ ἐπὶ τὸ πεσεῖν ἐλεύσεται, καὶ τὸ αἰὶ πενητεῦον καὶ οὐδέποτε
 εἰληφὸς οὐδεμίαν περιουσίαν οὐδέποτε ἐκπεσεῖται· αἰὶ γὰρ οὐδὲν ἔχει
 καὶ οὐ δύναται ἐκπεσεῖν, οὐδὲν οὐδέποτε ἐσχηκός. τὸ <δὲ> ἐκπτωσιν
 ὑπομεῖναν καὶ πεπονθὸς ἀπὸ πολλῆς περιουσίας καὶ ὑπάρξεως τυγχάνει.
 καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ πρῶτος ἔλεγχος.

XXXIV. Ἀλλ' ἐπειδὴ, φασίν, ἔτι προῖοῦσα ἡ κακία καὶ ἑαυτὴν
 καταπίνουσα καὶ γενομένη πρὸς τῷ φωτὶ ἥρπασεν ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ
 κατέπιεν ἀπὸ τοῦ φωτός, φέρε τὴν πρεσβείαν, ἣν ὑπὲρ τοῦ πονηροῦ
 πεποίηται κατὰ τῆς ἀληθείας, καταλῦσαι μὴ παραιτησώμεθα. ἐπαί-
 5 ρουσι γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ τὴν πονηρίαν, εὐτελίζουσι δὲ τὴν ἀλήθειαν,
 καὶ νεῦρα μὲν διδόασιν τῇ πονηρίᾳ, ἄνευρον δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑποτίθενται.
 εἰ γὰρ ἡ μὲν πονηρία ἥρπασε, τὸ δὲ φῶς ἥρπασται καὶ ἀρξόμενον ἔπασχε
 καὶ πάσχον παθητὸν ἦν, παθητὸς μὲν κατ' αὐτοὺς ὁ θεός, ἀπαθὴς δὲ ὁ
 Σατανᾶς, ὁ μὲν δυνάμενος παθεῖν, ὁ δὲ δυνάμενος δρᾶσαι. τοῦ γὰρ φωτὸς
 10 ὄντος παθητοῦ καὶ αὐτὸς ἂν εἴη παθητός, οὐχ ἕτερος ὢν παρὰ τὸ φῶς,
 εἶγε ἡδυνήθη παθεῖν καὶ παθεῖν μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πολεμίου
 καὶ μαχομένου, καὶ ἀποστῆναι μὲν ἑαυτοῦ, γενέσθαι δὲ πρὸς τῷ χείρονι.
 πῶς δὲ καὶ τῶν ἰδίων κεχώρισται ὁ τὴν ἐνωτικὴν φύσιν ἔχων; τὰ γὰρ
 κατὰ φύσιν πεφυκότα χωρίζεσθαι ἑαυτῶν οὐ πέφυκεν. εἰ δὲ ἀγέννητον ἦν
 15 τὸ φῶς καὶ ἦνωτο τῷ ἀγενήτῳ, πῶς ποτε χωρισθῆναι δεδύνηται; πῶς δὲ
 ἀπαλλαγῆναι ἑαυτοῦ καὶ γενέσθαι ἕτερον παρ' ἑαυτό; εἰ γὰρ ὑπηρέτησε
 πονηρῷ καὶ βεβιασμένον ὑπὸ τῆς πονηρίας λοιπὸν τὰ πονηρίας ἡρεῖτο
 καὶ ἔπραττε τὰ πονηρίας καὶ ἡγνόει μὲν ἑαυτὸ καὶ οὐκέτι ἑαυτὸ ἐγνώριζεν,
 ἀλλ' ἐπιλήσμον ἑαυτοῦ ἐγεγόνει, ᾤετο δὲ ἑαυτὸ τοιοῦτον εἶναι οἷόν ἐστι
 20 καὶ τὸ πονηρόν, μαχόμενος φανήσεται ὁ λόγος. τὸ γὰρ ἀγέννητον οὔτε

XXXIII. 60 τουτο] του G 61 δωκων V (δοκων corr.) 62 πεποιημενου V
 63 κυλινδεταί V πεση G 65 om ουκ V
 XXXIV. 14 αγεννητον V 15 αγεννητων V 19 εαυτον V
 20 αγεννητον V

ἐαυτὸ ἀγνοεῖ οὔτε ἔσται ἕτερον παρ' ἐαυτό, ἀλλὰ τοιοῦτον διαμένει οἷον ἦν καὶ οὐδέποτε ἐαυτοῦ ἀπαλλαγῇσεται, οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἀρξάμενον.

XXXV. Ἄλλ' ἐπειδὴ γραῶδη καὶ μυθῶδη φθέγγονται, οὔτε ἂ λέγουσιν εἰδότες, ἀλλ' ἀφ' ὧν λέγουσι δυσωπούμενοι, καὶ τοῦτο προσγράψωμεν τῷ λόγῳ. εἰ ἡδύνατο τὸ φῶς ἀμειφθῆναι καὶ ἕτερον παρ' ἐαυτὸ γενέσθαι καὶ γενέσθαι πρὸς τῇ πονηρίᾳ καὶ ἐαυτοῦ μὲν ἐπιλαθέσθαι, ποιῆσαι δὲ ὅσα ἡ πονηρία ποιεῖ, ἡδύνατο καὶ οἱ τῆς πονηρίας ἄρχοντες 5 τοῦτο παθεῖν καὶ μᾶλλον μεταβάλλεσθαι ἐπὶ τὸ καλόν. ἰσχυούσης δὲ τῆς μεταβολῆς καὶ δυναμένης τῆς ἀλλοιώσεως, πῶς οὐκ ἄμεινον ἦν τῆς κακῆς μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρετὴν μεταβληθῆναι ἢ τῆς καλῆς ἐπὶ τὴν κακίαν; πῶς δὲ καὶ ἡνέσχετο ὁ θεὸς καὶ ληφθῆναι τὸ φῶς ἐπέτρεψε; πῶς οὐ κεκώλυκε τὴν ὁρμὴν; πῶς τὰ ἴδια οὐκ ἐτήρησε; πῶς δὲ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆ- 10 ναι πρόνοιαν τῶν ἀφαιρεθέντων ποιήσασθαι οὐ βεβούληται; πῶς οὐ προλαβὼν ἐπέσχε τὴν ἐπιχείρησιν; πῶς μᾶλλον ἀνάλωτα οὐ τετήρηκεν, ἀλλὰ ἀλόντα καὶ ληφθέντα βοηθεία οὐ τετίμηκεν; εἰ μὲν εἴασεν, ἵνα τὸ φῶς γενόμενον ἐν τοῖς κακοῖς μεταβάλλῃ τὰ κακά, ὥς δυναμένων μεταβάλλεσθαι τῶν κακῶν, οὐκέτι τὰ κακά φύσει κακά, δυνάμενα μεταβάλ- 15 λεσθαι — ἀπὸ τῶν κακῶν ἐνέχυρον τὴν μεταβολὴν κατὰ τῆς φύσεως λαμβάνει. εἰ δὲ ἡπίστατο ὅτι οὐ μετεβάλλετο καὶ ὅτι οὐ πέφυκεν ἀλλοιοῦσθαι, πῶς μάτην εἴασε ζημίαν μὲν ὑπομεῖναι τὸ καλόν, κέρδος δὲ μὴ ἀπονεῖμαι τῷ κακῷ; πῶς δὲ αὐτὰ μὲν τὰ κακά οὐκ ἀλλοιοῦσθαι οἶδεν, ἐαυτὸν δὲ καὶ τὰ ἐαυτοῦ καλὰ ἀλλοιούμενα παρεῖδεν; ἄτοπος γὰρ ὁρος οὗτος αὐτὸν μὲν 20 εἶναι ἀλλοιωτὸν διὰ τὸ ἀλλοιοῦσθαι τὰ ἐαυτοῦ, μὴ εἶναι δὲ ἀλλοιουμένην τὴν ὕλην.

XXXVI. Καὶ τοιούτου μὲν τοιοῦτος ὁ ἔλεγχος, ἵνα πολλὴν συστείλωμεν ὁμιλίαν, τὰς προβολὰς αὐτῶν, τὰς μάχας, τὰς μυθοποιίας ἐκείνας καὶ γιγαντομαχίας σιωπῶντες, ἵνα καὶ τὰ εἰρημένα περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων δίκην ἀφορμῆς τινος εἰρημένα τυγχάνῃ καὶ σπέρμα τῶν 5 ζητήσεων ὑπάρχη. ἐξεργασώμεθα δὲ καὶ τὸν περὶ τὸν νόμον, μετρίως εἰς τὸν περὶ τῆς ἀρχῆς κεκινημένοι λόγον. ἀποδέχεσθαι γὰρ νενομίσ- καςι τὸ εὐαγγέλιον, μέμφεσθαι δὲ ἐσπουδάκαςι τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις, καὶ πᾶσαν μὲν διαβεβλήκαςι τὴν παλαιάν, τιμῆσαι δὲ ὑπονενοήκαςι τὰ εὐαγγέλια, σχηματιζόμενοι μᾶλλον τὴν τῶν εὐαγγελίων

XXXV. 2 λεγουσι] λεγοντες VG προσγραφομεν V 13 αλοντα] ελοντα
G (αλοντα corr.) V rasura post βοηθεια (ου τετιμηκεν in marg.) V 18 κερ-
διος V

XXXVI. 5 λογος V in marg. ante εξεργασωμεθα των ζητησεων ante νομον V

10 τιμήν, ἵνα τὸν σχηματισμὸν δέλεαρ τῶν ἀπατωμένων λάβωσιν. οὐδὲ
 γὰρ ἐπειδὴ συντίθενται τοῖς εὐαγγελίοις, τιμᾶν ὁμολογοῦσι τὰ εὐαγ-
 γέλια, ἀλλ' ἐπειδὴ τετίμηται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, προσποιοῦνται τὴν
 τιμήν, ἵνα τοὺς τιμῶντας μεταποιήσωνται, ὥς βούλονται. ἔδει γὰρ
 αὐτοὺς, εἴγε τὰ εὐαγγέλια ἐτίμων, μὴ περιτέμνειν τὰ εὐαγγέλια, μὴ
 15 μέρη τῶν εὐαγγελίων ἐξυφελεῖν, μὴ ἕτερα προσθεῖναι, μήτε λόγῳ μήτε
 ἰδίᾳ γνώμῃ τὰ εὐαγγέλια προσγράφειν. † οὐδὲ γλῶσσα ἔχει τὰ εὐαγγέ-
 λια ταῦτα καὶ ἀναγνώσει παραπέμπουσι. † προσγεγραφήκασι γοῦν ὅσα
 βεβούληνται καὶ ἐξυφείλαντο ὅσα κεκρίκασι καὶ λοιπὸν ὀνόματι καλοῦσι
 τὸ εὐαγγέλιον τὸ σῶμα τοῦ εὐαγγελίου μὴ τετηρηκότες τὸ σῶμα, ἀλλ'
 20 ἕτερον σῶμα γραμμάτων μέχρι τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐαγγελίου φθάνον
 πεποιηκότες ταῖς ἰδίαις βουλήσεσι. μείζον γὰρ Ἑλλήνων ἡτιμάκασι τὰ
 εὐαγγέλια. οἱ μὲν γὰρ οὐ δέχονται καὶ μὴ δεχόμενοι οὐ διαφθείρουσιν,
 ἀλλὰ μόνον ἀποσεύονται, οὐ μὴν καὶ ἐμβατεύουσι τοῖς γράμμασιν, οἱ δὲ
 εἰληφέναι δοκοῦντες ἐνεβάτευσαν, ἐνεχόρευσαν, ἐνεκαπήλευσαν τοῖς
 25 γράμμασι, καὶ γοήτων ἔργα καὶ πονηρῶν δεδράκασιν. ἐκεῖνοι ἠπίστησαν,
 ψιλῇ τῇ ἀπιστίᾳ κέχρηται, ἃ μὴ πιστεύουσι φιλολογῆσαι οὐκ ἠνέσχοντο.
 οὗτοι ἐν μέσῳ γενόμενοι λύειν τὴν ἁρμονίαν ἐπικεχειρήκασι, καταλύειν
 τὸν ῥυθμὸν τετολμήκασι τετεχνασμένοις μαθήμασιν, ὑπόθεσιν ἀπάτης
 τὸ ὄνομα τοῦ εὐαγγελίου παρεσκευακότες. εἰ γὰρ ᾗδειςαν τὸ εὐαγγέλιον,
 30 οὐκ ἠγνόουν τὸν νόμον· εἰ δὲ ἠγνόησαν τὸν νόμον, πῶς τὸν Ἰησοῦν παρε-
 δέξαντο; δίχα γὰρ <τοῦ> νόμου Ἰησοῦς οὐ παραλαμβάνεται. ὁ γὰρ τὸ
 τέλος ποθῶν τὴν ἀρχὴν περιεργάζεται, ὁ δὲ τῆς ἀρχῆς γενόμενος ὑπερόπ-
 της κενοπαθεῖ, κενολογεῖ, πρὸς τέλος ἀφήξειν οὐκ ἔχει. εἰ δὲ τέλος νόμου
 Χριστός, ματαιοπονοῦσι, νόμον μὲν φυγάδες ὄντες, Ἰησοῦν δὲ εἰδέναι
 35 ἐπαγγελλόμενοι. εἰ μὴ νόμος λαλήσει, ὁ κύριος οὐκ ἐπιγινώσκεται. ἡ
 γὰρ σιωπὴ τοῦ νόμου ἄγνοια τοῦ κηρυττομένου, ἡ δὲ τοῦ νομοθέτου μάθη-
 σις ἐπίγνωσις τοῦ προκάταγγελλομένου. εἰ γὰρ Μωϋσέως ἤκουον,
 ἐπίστευον εἰς τὸν προεληλυθότα. ἀμέλει οὐδὲ πιστεύεται ὁ ἐγηγερμένος,
 εἰ μὴ πίστιν ὁ νόμος τοῖς ἀκούουσιν ἐμποιήσει. καὶ γὰρ τις λέγῃ·
 40 "πέμψον Λάζαρον ἵνα ἀναγγείλῃ τοῖς ἀδελφοῖς μου μὴ ἐλθεῖν εἰς τὴν

Lk. 16, 24

XXXVI. 10 ηπατημενων λαμβανωσιν V 11 συντεθενται V 12 om την
 τιμην . . . βουλονται G 14 ειγε] ειπερ V 15 εξυφερειν V προσθηναι G
 16-17 εχει post τα ευαγγελια V 17 παραπαμπουσι (sic) V 19 om το post
 τετηρηκοτες G 22 om ου ante διαφθειρουσιν V 28 τετολμηκασι]
 επικεχειρηκασι V 29 ηδεσαν V 32 γιγνομενος G 33 αφηξειν] αφιξιν G
 νομος V 34 χριστου V 36 νομοθετου] νομου G 37 προκαταγγελομενου G
 39 καν] και V λεγει V

Lk. 16, 29

Lk. 16, 31

ὁδὸν τῆς βασάνου ταύτης,” καὶ λέγοντος Ἀβραάμ· “ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας” εἶπεν· “ἐὰν μή τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, οὐ μὴ πιστεύσωσι,” ἀκούσεται· “εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἤκουσαν, οὐδὲ ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, ἀκούσονται.” βαβαί. οὔτε γὰρ ἡ τοῦ ἐγηγερμένου παραγγελία τῇ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν προμηθεία <μάχεται> 45 δορυφορούμενος γὰρ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ὁ Ἰησοῦς δίχα τῆς συνουσίας αὐτῶν οὐδὲ τοῖς ἀποστόλοις φαίνεσθαι ἠξίωσε, καὶ δυνάμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς μαρτυρεῖσθαι, οὐκ ἠτίμασε τὴν συνουσίαν τῶν ἁγίων, ἀλλὰ ταῖς ὁψεσι τῶν ἀποστόλων πίστιν ἀκριβεστάτην βουλόμενος παρασχέσθαι, ὡς ἀνῆγεν ἐν τῷ ὄρει καὶ μετεμορφοῦτο, ἐδείκνυε Μωϋσέα καὶ 50 Ἡλίαν, ἵνα ἡ συνουσία τῆς ἁγιότητος γένηται μαρτυρία καὶ ἵνα ὁ δεχόμενος τὸν Ἰησοῦν τοὺς συνόντας μὴ ἀτιμάσῃ, ἵνα μὴ τοὺς δορυφόρους καὶ ὑπηρέτας εὐτελίζων αὐτὸν ἀτιμάζων ἢ τὸν βασιλέα. τοσαύτην γοῦν ἐπιμέλειαν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν πεποίηται ὁ σωτὴρ ὡς μηδὲν ἀτελὲς ποιῆσαι τοῦ νόμου, πάντα δὲ ἀνύειν τὰ γεγραμμένα, βοᾶν δέ· “οὐκ ἦλθον 55 καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι,” εἰσιέναι δὲ ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰς ἀτόπους οἰκονομίας ἐξωθεῖν, ἵνα τὸν οἶκον καθαρὸν ἀποδοὺς πίστιν ἀκριβεστάτην τῷ πράγματι παράσχη ὡς οἰκείων καὶ πατρῶων ἐπιμελούμενος πραγμάτων. βοᾷ γάρ· “ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν πεποιήκατε σπήλαιον ληστῶν.” καὶ ἐπειδὴ 60 μυρία ἐστὶ τὰ λόγια δυνάμενα δυσωπεῖν τὴν ἄτοπον ἐκείνων δόξαν, ἡμεῖς, ἵνα μὴ λόγοις πλείοσι χρώμενοι εἰς μῆκος ἐξαγάγωμεν τὸν λόγον, τοῖς μὲν ἄλλοις ἐπιτρέψωμεν ταῖς ἀναλογίαις τῶν ῥημάτων χρῆσθαι, ἡμεῖς δὲ συμμέτρως χρησάμενοι πρὸς αὐτὰς τὰς ἀντιθέσεις τῶν λογίων χωρήσωμεν.

Mt. 5, 17

Mt. 21, 13
(cf. Mk. 11,
17; Lk. 19,
46)

65

XXXVII. Τὸ εὐαγγέλιον παραδεχόμενοι τὸν νόμον οὐ παραδέχονται· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὁλόκληρον τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον παραδέχονται. ἡ γὰρ ἂν καὶ τὸν νόμον ἐλάβανον, εἰ ὁλόκληρον τὸ εὐαγγέλιον ἐδέχοντο. νῦν δὲ πρῶτον τὸ εὐαγγέλιον καπηλεύσαντες εἰκότως τὸν νόμον οὐ παραδέχονται. ἐλέγχονται οὖν διὰ τὸ λεληστευκέναι τὸ εὐαγγέλιον μὴ 5 ἀνεχόμενοι τοῦ νόμου. εἰ δὲ τῷ εὐαγγελίῳ μαρτυροῦσι καὶ οὐ τιμῶσι τὸν νόμον, ἠτιμάκασιν τὴν μαρτυρίαν· οὐκέτι γὰρ ἡ ἀτιμία τοῦ νόμου, ἀλλ’ ἡ ἀπιστία τοῦ μαρτυροῦντος. καὶ εἰ μὲν ἐν τῶν εὐαγγελίων ἐμαρτύρει, ἕτερον δὲ ἐσιώπα καὶ καθ’ ἑνὸς μόνου ἐγίγνετο ἡ ἀτιμία, οὐκ ἂν

XXXVI. 42 πιστευσουσι V 43 ακουεται V 45-46 om προμηθεια . . .
προφητων G 58 επιμελουμενου V 61 om τα G 63 επιτρεφομεν V
XXXVII. 1 παραδεχομενοι] δεχομενοι V 3 ει] η V 6 τιμωσι] ητιμακασι V
9 και leg. non pot. V μονον G

10 ἐσιώπα τὰ ἄλλα εὐαγγέλια, κοινὴν ἀτιμίαν τὴν τοῦ ἐνὸς ἀτιμίαν ἡγούμε-
νοι. εἰ δὲ Μάρκος λέγει· “ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καθὼς Mk. 1, 1
γέγραπται ἐν Ἡσαΐα τῷ προφῆτῃ,” ὁ δὲ Ματθαῖος· “βίβλος γενέσεως Mt. 1, 1
Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ,” καὶ ὁ μὲν προπάτορα τῆς
κατὰ σάρκα γεννήσεως οἶδε τὸν Ἀβραάμ καὶ τιμᾷ τὸν Δαυίδ, (ὁ δὲ)
15 συνάπτει τὸ εὐαγγέλιον τῷ νόμῳ καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχὴν τὸν νόμον
νενόηκεν, ἀληθεύει ὁ σωτὴρ λέγων· “ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ.” οὐκέτι Lk. 10, 16
γὰρ μέχρι τοῦ νόμου ἵσταται ἡ ἀτιμία, ἀλλ’ ἐπ’ αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν
σωτῆρα. καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἀκουέτωσαν· “εἰ Μωσέως ἠκούετε, ἠκούετε Jn. 5, 46
ἂν ἐμοῦ· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.” οἱ δὲ Μανιχαῖοι ἀκουέτωσαν·
20 εἰ τοῦ εὐαγγελίου ἠκούετε, τοῦ νόμου (ἂν) ἠκούετε· περὶ γὰρ τοῦ νόμου
τὸ εὐαγγέλιον γεγράφηκεν. ἀλλ’ Ἰουδαῖοι μὲν κάλυμμα λαμβάνοντες
οὐδὲ τὸν νόμον νενόηκασιν οὐδὲ τὸν καταγγελλόμενον ἐπέγνωσαν, οἱ δὲ
αἰρεσιῶται ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν οὐ βλέποντας, ὦτα ἔχουσιν οὐκ ἀκούοντα,
διὰ τὸ μὴ παρακύψαι εἰς τὰ εὐαγγέλια τῷ νόμῳ ἐμαχέσαντο. ἰδοὺ γὰρ
25 ὁ μὲν Ἰωάννης βοᾷ· “ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα Jn. 1, 6, 7
αὐτῷ Ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ
φωτός.” οἶδε τὸν μάρτυρα καὶ οἶδε τὸν μαρτυρούμενον καὶ τὸν μάρτυρα
προγράφει λέγων· “ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρις Ἰωάννου.” οὐκοῦν Lk. 16, 16
ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ καὶ ὁ νόμος μάρτυς. εἰ δὲ καὶ ὁ νόμος μάρτυς, καὶ
30 μαρτυρεῖται ὁ νόμος, ὅρα ἡλίκον ἀτόπημα ἢ περὶ τὰς μαρτυρίας ἀπιστία
νομίζει. καὶ τοιαῦτα τούτων φθεγξαμένων οὐδὲ ὁ Λουκᾶς σιωπᾷ. φησὶ
γὰρ τὴν αὐτὴν φωνὴν καὶ συνωδὰ τοῖς ἄλλοις φθέγγεται καὶ διηγεῖται
ὅτι ἄρτι μὲν ὁ Γαβριὴλ τῇ Μαρίας φανεῖς ἠφίει οὐράνιον ἀσπασμὸν
λέγων· “χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ.” ὥς δὲ ἐκείνη ἐπὶ τῷ Lk. 1, 28-33
35 λόγῳ ἐταράττετο καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῇ λέγουσα· “ποταπὸς εἶη ὁ
ἀσπασμὸς οὗτος;” ἔλεγε· “μὴ φοβοῦ, Μαρία· εὗρες γὰρ χάριν
ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται
καὶ δώσει αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεύσει
40 εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.” καὶ τιμᾶται
Δαυίδ καὶ πατὴρ ὁμολογεῖται σωτῆρος καὶ μένει ἡ ἀρχὴ καὶ παραδίδοται
τῷ κυρίῳ καὶ τέλος οὐ δέχεται, τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ σεμνυνομένης.

XXXVIII. Καὶ ταῦτα μὲν αἱ τῶν εὐαγγελίων ἀρχαί. ἔδει γὰρ
ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τὸν λόγον ὑφᾶναι, ἵν’ οὕτω κατόπιν τις βαδίζων τοῦ

XXXVII. 16 ἐνενοήκεν V 22 καταγγελομενον V 26 αὐτου V 28 om
λεγων G 29 om εἰ δε . . . μαρτυς G 31 τα τοιαυτα τοιουντων V 32 om
γαρ V

Rom. 2, 16

Heb. 1, 1-2

λόγου καὶ τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν λόγων κατανοῇ ἐξ ὅλων τῶν εὐαγγελίων. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἀποστολικὴ διακονία χαρακτηῖρα σώζει εὐαγγελικόν, καὶ ὁ Παῦλος οἶδε καὶ τὴν διακονίαν ἑαυτοῦ τῶν παθημάτων ἐν μέρει εὐαγγελίου μετρεῖ (φησὶ γὰρ "κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ"), ἡμεῖς μὴδὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀποστόλου παραλείψωμεν, ἀλλὰ κἀκείνων εἰς μνήμην ἔλθωμεν, ἵνα πάσας τὰς γραφὰς καὶ ἀρχὰς τῶν γραφῶν παρελθόντες τῇ ὁμοφωνίᾳ τὸν νόμον οἰκονομήσωμεν. γράφων μὲν τοῖς Ἑβραίοις οὕτως λέγει: "πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας." ἐνταῦθα πατέρα οἶδεν υἱοῦ, καὶ πατέρα ἐπιστάμενος υἱοῦ οὐ μερίζει τὸ πρᾶγμα, οὐ σιωπᾷ περὶ τῶν παλαιῶν, οὐ προφήτας ἐτέρους προσγράφει, ἀλλὰ θεὸν προφητῶν καὶ πατέρα υἱοῦ. καὶ ὁ μὲν Παῦλος οὐ μεμέρικεν οὔτε διεΐλεν, ἀλλ' ὅλον κηρύττει, ὑπ' ἐκείνων μὲν προσκυνηθέντα, τοῦτον δὲ τεκόντα, καὶ τούτου μὲν γεννήτορα, ἐκείνοις δὲ προσκυνηταῖς καὶ ἰκέταις χρησάμενον. οὐ γὰρ εἰσιν ἰκέται οἱ προφῆται, τούτου ἐστὶν υἱὸς ὁ Χριστός. εἰ δὲ τὸν υἱὸν τιμᾷς, τοὺς δὲ ἰκέτας διαβάλλεις καὶ λοιδορεῖς, τῷ στόματι φθέγγῃ ἃ βούλει. ὁρᾷς ὅτι ἀγανακτεῖ ὁ υἱός; οὐκ ἀνέχεται πατὴρ ὑβριζομένου. εἰ γὰρ ὁ πατήρ τὴν τοῦ υἱοῦ ἀτιμίαν ἰδίαν ἀτιμίαν λελόγισται, πόσῳ μᾶλλον ὁ υἱὸς τὴν τοῦ πατρὸς ὑβριν ἰδίαν εὐτέλειαν λογιεῖται;

XXXIX. "Ἴνα δὲ καὶ κατ' ὀλίγον φοιτῶντες κατὰ βραχὺ δυσωπήσωμεν, οὕτως ἐπιχειρήσωμεν τῷ τόπῳ. εἰ θεοῦ ὁ νόμος, διὰ τί οὐ παραδέχονται τὸν νόμον; εἰ δὲ διαβάλλεις τὸν νόμον, τίνος ῥήματα καὶ φωνὴ ὁ νόμος; τίνος δυνάμει τὰ γεγραμμένα παρὰ τοῦ νόμου λελάληται; ἐνταῦθα γὰρ αἱ αἵρέσεις διαιροῦνται καὶ οὐκέτι ὅμοια διαλέγονται, ἀλλ' ἑαυταῖς μαχόμενα. καὶ Οὐαλεντινιανοὶ μὲν ὧδε, Μανιχαῖοι ὧδε, ἐτέρωθι δὲ Μαρκίων πτύσματα καὶ οὐ ῥήματα κατὰ τοῦ νόμου μαρτυροῦσι. καὶ Οὐαλεντινιανοὶ μὲν, δίκαιος, φασίν, ἦν ὁ τοῦ νόμου θεὸς καὶ δίκαιος ὢν οὐ πατήρ ἦν τοῦ υἱοῦ. Ἰησοῦς, φασίν, ἀγαθός· ἀγαθὸς δὲ καὶ ὁ πατήρ, καὶ ὁ μὲν τοῦ υἱοῦ πατήρ ἀγαθὸς καὶ ἀγαθὸν τὸ γεννώμενον, ὁ δὲ τοῦ νόμου δίκαιος. καὶ τοιαῦτα διαλεγόμενοι, οἷαν σχέσιν τὸ δίκαιον πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔχει οὐ νενοήκασιν, καὶ ὅτι εἴ τι δίκαιον, καὶ ἀγαθόν, καὶ εἴ τι

XXXVIII. 6 εὐαγγελία V 7 δια supra lineam V μηδε] δε μη V
 10 om λεγει V 11 εσχατου G 18 εκεινοι V προσκυνηται V ικεταις] ικεται V
 χρησαμενου VG ου] ουν V om γαρ V
 XXXIX. 3 φωνη + τινος V 4 om τινος V 6 Ουαλεντιανοι G 6-7 Μαρκιων
 ante ετερωθι V 7 om δε V 8 Ουαλεντιανοι G φησιν VG 12 ου] ουν V
 (ν supra lin.) ενομικασι V om και ante αγαθον V

ἀγαθόν, καὶ δίκαιον, οὐδ' ἐν φαντασίᾳ εἰλήφασιν. μὴ δυνάμενοι δὲ τοιαύτας
 ἔχειν φαντασίας, τοῦτο μόνον ἐρωτάσθωσαν· εἰ δίκαιος ὁ τοῦ νόμου θεὸς
 15 καὶ οὐκ ἔστι πατὴρ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἔστι δίκαιος ὁ Ἰησοῦς· καὶ πῶς τὴν
 δικαιοσύνην ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἀπαιτοῦμεν; εἰ οὐ γεγέννηται ἀπὸ τοῦ δικαί-
 ου, πῶς κρίνει; πῶς δικάζει; πῶς τὸ βῆμα ἐγκεχείρισται ἀπὸ τοῦ
 πατρός; πῶς ἐκάστῳ ἀποδίδωσι πρὸς ἃ ἔπραξε; πῶς ἀληθεύει Παῦλος
 λέγων· “ τοῖς μὲν καθ’ ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον ὁ
 20 θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν, τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας πειθομένοις τῇ ἀδικίᾳ
 ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ
 κατεργαζομένου τὸ κακόν; ” λέλυται γὰρ τὰ ῥήματα, εἰ ὁ τοῦ δικαίου
 ὅρος τῷ υἱῷ οὐκ ἀποδίδεται. εἰ δὲ τιμωρία μὲν κατὰ τῶν ἐπταικότων κεῖ-
 ται καὶ μέτρον τιμωρίας ἡ τοῦ δικαίου ἐπιστάσις γίγνεται, τιμαὶ δὲ καὶ
 25 δωρεαὶ τοῖς εὐδοκίμοις ἀποταμιεύονται καὶ σταθμίζεται ἡ τιμὴ τῇ τοῦ
 δικαίου ἐπικρίσει, πῶς οὐ διαστέλλονται καὶ συστέλλονται τὴν προπέ-
 τειαν; εἰ δὲ ὁ μονογενὴς μὲν τοιοῦτος, οὐ τοιοῦτος δὲ ὁ πατήρ, οὐκέτι
 ὁμοιος ἐξ ὁμοίου γεγέννηται, οὐκέτι εἰκὼν τοῦ γεγεννηκότος, οὐκέτι
 “ χαρακτήρ,” οὐκέτι “ ἀπαύγασμα,” οὐκέτι “ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν
 30 βλέπει τὸν πατέρα,” εἴγε μὴ ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς ἔχει ὁ πατήρ. καὶ βοᾷ ὁ
 σωτὴρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· “ πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἐγὼ
 δὲ σε ἔγνων.”

Rom. 2, 7-9

Cf. Heb. 1, 3

Cf. Jn. 14, 9

Jn. 17, 25

XL. Τί πράξομεν; νῶτα δώμεν τῷ ῥήματι τοῦ σωτῆρος; ἀπιστήσομεν
 τῷ γεγραμμένῳ ἢ τὸ μὲν ῥῆμα θαυμάσομεν (τῆς γὰρ ἀληθείας ἐστὶ
 ῥῆμα), Οὐαλεντινιανούς δὲ ὡς μεμνηότας καὶ δαιμονιῶντας ἔξω τῶν
 θεοπρεπῶν καὶ ἱερῶν συνεδρίων στήσομεν; ἀλλ’ ἐπειδὴ ἄτοπόν τι
 5 πᾶσχομεν τὸν κατὰ τῶν αἵρεσιωτῶν μηκύνοντες λόγον, μὴ ταύτης τῆς
 ὑποθέσεως ἡμᾶς ἐλκούσης, ἀνακαλεσώμεθα τὸν λόγον καὶ ἐπὶ τὴν ὑπο-
 κειμένην ὑπόθεσιν χωρήσωμεν, καὶ ταῦτα τοῦ λυσιτελοῦς ἔνεκεν ἐσκεμ-
 μένοι, ἵνα μήτε οὗτος ὁ λόγος πάντῃ σεσιωπημένος ἡμῖν ὑπάρχη. τριχῇ
 γὰρ ἡ πονηρία διηρημένη κατὰ τοῦ νόμου ἐφθέγγετο καὶ τοσαύταις
 10 χρησαμένη διαιρέσεσι, τοσούτοις κέχρηται καὶ τοῖς ὑπηρέταις καὶ
 προστάταις τῆς βλασφημίας, εἰλημμένη τοὺς ὑπηρετῆσαι δυναμένους,
 καὶ διὰ τοῦ Οὐαλεντίνου μὲν σμικρύνειν τὸν νόμον καὶ χωρίζειν τὸ
 εὐαγγέλιον, διὰ δὲ Μαρκίωνος ἐκτρώματός τινος εἶναι τὴν τοῦ νόμου
 γραφὴν, διὰ δὲ Μανιχαίου πονηροῦ τινος, ἀφεγγοῦς, ὅλου σκότους.

XXXIX. 15 Ἰησοῦς] υἱος V 16 γεγεν (ν 2° supra lin) ηται V 21 θλιψις
 και θναμος GV 25 αποταμιευεται V 26 om ου G 29 των υιον G

XL. 3 Ουαλεντιανους G 8 ημιν ante παντη V 9 διηλειμενη V
 11 ειλημμενη] ηλειμενη V 12 om δια G

τοιαῦτα γὰρ πράττει, τοιαῦτα ῥημάτια συντίθησι, κενολεκτεῖ, διὰ συνθέ- 15
 σεως ῥημάτων καταπλήττων ἀκοὰς ἀγυμνάστους. διὸ τοιαῦτα ἐρωτῆσαι
 δεῖ· εἰ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος τὸν νόμον ἔγραψεν, ὁ ἀφεγγὴς ἐκεῖνος, καθ'
 ὅλου καὶ δι' ὅλου σκότος ὢν, πῶς ἦδει ἔλευσιν Ἰησοῦ; πῶς ἦδει ἄφιξιν
 αὐτοῦ; πῶς μήπω τῶν πραγμάτων πεπραγμένων συνῆκεν ἃ ἐβουλεύσατο
 ὁ θεὸς καὶ προκατήγγειλε καὶ προεδήλωσε; φανεραὶ γὰρ αἱ τοῦ νόμου 20
 γραφαὶ ἄνωθεν μαρτυροῦσαι τὴν ἄφιξιν τοῦ υἱοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσιν, ὁ
 νόμος οὐκ ἐδήλωσεν οὔτε προφήται προεσήμαναν, κατὰ τῶν προφανῶν
 φθεγγόμενοι ἐλεγχθήσονται, οὐχ ἡμῶν πλεκόντων τὸν ἔλεγχον αὐτῶν,
 ἀλλ' αὐτῶν τῶν εὐαγγελίων φανερώς φθεγγομένων καὶ ἄνω καὶ κάτω
 βοῶντων, πῇ μὲν "ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου," 25
 πῇ δὲ "οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι." εἰ δὲ ἐκ τού-
 του σαφῶς ἐλεγχόμενοι συντίθενται, τί ἀποκρινοῦνται; εἰ γὰρ "οὐδεὶς
 οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ," ὁ δὲ τὸν νόμον γράφων ἦδει
 τὰ ἐν τῷ θεῷ καὶ ἠπίστατο ὅσα ἐβουλεύετο ὁ θεὸς καὶ διὰ τοῦτο γεγρά-
 φηκεν ἐξ ἐπιστάσιος καὶ ἐπιστήμης, ὁ γράφων ἄρα θεοῦ ἦν καὶ θεὸς ἦν 30
 καὶ ἐν θεῷ ἦν καὶ διὰ τοῦτο ὅσα ἐβουλεύετο ὁ θεὸς λελάληκε, νοῶν τὰ ἐν
 τῷ θεῷ καὶ οὐκ ἀγνοῶν. εἰ δὲ τὴν ἡμετέραν καρδίαν οἶδεν οὐδεὶς, μόνος δὲ
 οἶδεν ὁ ποιητής, καὶ λανθάνει μὲν ἡ ἡμετέρα καρδία τοὺς ἄλλους, οὐ δύ-
 ναται δὲ λανθάνειν τὸν θεόν, ἃ δὲ ἐβούλευετο ὁ θεὸς οὐκ ἠγνόει ἡ πονηρία
 ἀλλ' ἦδει, καὶ οὗτος μὲν ἐβουλεύετο, ἐκείνη δὲ ἦδει, πῶς οὐ μέγα μέγεθος 35
 διδῶσιν τῇ πονηρίᾳ, δυναμένη μηδὲ τὴν βουλήν τοῦ θεοῦ ἀπόκρυφον ἔχειν;
 πῶς δὲ οὐ διαβάλλουσι τὸν θεὸν μὴ δυνάμενον μήτε πονηρίαν κρύπτειν;
 καὶ γελῶμεν μὲν τοὺς ἄνδρας, ὅτε τι πράττοντες κατὰ τῶν πολεμίων
 εὐφώρατον ποιοῦσι τὸ σκέμμα, τοιοῦτον δὲ πλέκοντες λόγον οὐχ ὁρῶσιν
 ὅτι χλεύην κατὰ τοῦ θεοῦ σκευάζουσιν, ὅτι στρατηγῶν κατὰ τῆς πονη- 40
 ρίας ὁ θεὸς τὰ σκέμματα τὰ ἴδια ἀφανῆ οὐ τετήρηκεν, ἀλλ' εἶχεν αὐτὰ
 εὐφώρατα τῇ πονηρίᾳ γινόμενα. εἰ δὲ καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις καὶ ἀγγελικαὶ
 οὐ δύνανται νοῆσαι τί βουλεύεται ὁ πατήρ, μόνου νοοῦντος καὶ ἐξηγου-
 μένου τοῦ υἱοῦ ("θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς
 τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο"), πῶς αἱ πονηραὶ δυνάμεις 45
 ἦδεισαν τὰ ἐν τῷ θεῷ, οὐδὲ τῶν θείων δυνάμεων ταῦτα δυναμένων εἰδέναι,
 εἰ μὴ παράδοσις μαθημάτων ἐκ τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐξηγήσεως παραδοθῇ;
 ὅτι δὲ αὐτὸς ὁ νόμος πάντα τὰ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ προλαβὼν διηγεῖται —

Mt. 4, 14
 (cf. Mt. 12,
 17)
 Mt. 5, 17
 1 Cor. 2, 11

Jn. 1, 18

XL. 15 κενολεξεῖ V	17 om ἐκεῖνος G	18 ἦδει] ἦδη V	21 υἱοῦ] κυρίου V
ερου G (σιν in marg.)	23 om αὐτῶν post ἐλεγχον G	28 τα του θεου] τα του	
ανθρωπου VG ο] ει	29 ἐβουλετο G	31 ἠβουλετο V	34 ἐβουλετο G
36 διδωσιν V	38 om μὲν V	40 om του V	48 om τα V

(“ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν ”), ἕτερος δὲ προφήτης Is. 7, 14
 50 τὸν τόπον οὐκ ἄγνοεῖ (“ καὶ σύ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη Mi. 5, 2
 εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα ”), ἕτερος καὶ τὸν ὄρον τῆς θέσεως (“ ἔγνω Is. 1, 3
 βούς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτιν τὸυ κυρίου αὐτοῦ ”), ἕτερος δὲ
 καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν καὶ τὴν ἀπ’ Αἰγύπτου ἐπάνοδον (“ ἐξ Hos. 11, 1
 Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου ”), ἄλλος τὴν οἴκησιν τὴν ἐν τῇ νέᾳ
 55 ἡλικίᾳ αὐτῷ γεννηθεῖσαν (“ γῆ Ζαβουλών, γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσ- Is. 9, 1-2
 σης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε μέγα ”),
 ἕτερος δὲ καὶ τὸν πρόδρομον οὐκ ἄγνοεῖ (“ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Is. 40, 3
 ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ ”).
 καὶ ὅλως εἰ βουλευθεὶς τις ἀναλεγόμενος τὰς ἐκ τοῦ νόμου προφητείας ὅλον
 60 τὸ εὐαγγέλιον συνθεῖναι, τὰ ὧδε πεπραγμένα ῥήμασι προφητικοῖς
 συγγράφων, φανήσεται φιλομαθὴς τις καὶ φιλόλογος, μὴ δίχα πνεύ-
 ματος ἐξηγούμενος παιδεύματα αὐτοῦ, διδασκαλίας αὐτοῦ, βάπτισμα
 αὐτοῦ, σημείων ἐπιτελέσεις, τὸ γεγονὸς κρίμα, τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα,
 τὴν ἐπὶ τοῦ ἱκρίου οἰκονομίαν, τὴν χολὴν καὶ τὸ ὄξος τὸ ἐν δίψῃ δεδομένον
 65 αὐτῷ, τὴν ταφὴν αὐτὴν καὶ τὸ μνημεῖον, τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐν τῷ Ἀϊδῇ,
 τὴν ἔγερσιν αὐτὴν, τὸ τελευταῖον καὶ τὴν ἀνάληψιν. τότε γὰρ λοιπὸν
 καὶ βοήσεται· “ ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι Ps. 23 (24), 7. 9
 αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.” τότε τοῦτο προσθήσει
 καὶ τὸ γεγραμμένον παρὰ τῷ Δαυίδ· “ εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου Ps. 109 (110), 1
 70 κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
 σου.” εἰ οὖν ὁ νόμος οὕτως ἠκρίβωσε τὴν ἄφικιν τοῦ υἱοῦ καὶ μακρόθεν
 παρήγγειλεν, οὐκέτι διαβάλλεται, οὐκέτι ἄλλῳ προσγράφεται, ὁ
 γεννήσας προελάλησεν, ὁ βουλευσάμενος λόγῳ προέλαβε τὰ πράγματα,
 θεὸς ἐγέννησε, θεὸς λέγει· “ υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε,” Ps. 2, 7
 75 θεὸς ἀπέστειλε, θεὸς διὰ Μωσέως ἐλάλησε· “ προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Deut. 18, 15. 18
 κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, αὐτοῦ ἀκούσεσθε πάντα ὅσα ἐὰν
 λαλήσῃ ὑμῖν.” ὁ θεὸς ἐβουλεύσατο καὶ βουλευσάμενος οὐκ ἐσιώπησε,
 τὴν βουλήν προεμήνυσε, πίστιν ἐμποιῶν διὰ τῶν προμηνυθέντων.
 “ καλεῖται γάρ,” φησί, “ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαν- Is. 9, 6
 80 μαστός, σύμβουλος, ἄρχων εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἵωνος.”

XLI. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ τούτων ἔλεγχος. ἐπειδὴ δὲ τῷ πονηρῷ
 προσγράφουσι τὸν νόμον, τί φήσουσιν, ἐὰν τις αὐτῶν πεύσῃται, εἰ ὁ
 πονηρὸς πονηρὰ παραινεί καὶ οὐ δύναται μὴ παραινεῖν πονηρά, εἴ ποτε

XL. 58 om του G 69 τῷ] του G 72 αλλο V 74 σε] + λεγει υιος
 μου ει συ εγω σημερον γεγεννηκα σε G 79 φησι γαρ G
 XLI. 1 τούτων]τοιούτος VG

Ex. 20, 13-16

Ex. 20, 4

Ex. 20, 17

καὶ καλὰ παραινέσει καὶ ἀγαθὰ συμβουλεύσει; εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσιν ὅτι
πέφυκε καλὰ παραινεῖν καὶ ἀγαθὰ συμβουλεύειν, λύουσι πάλιν τὸν 5
ἐαυτῶν ὄρον· οὐκέτι γὰρ πονηρὸς ὁ μὴ πονηρὰ παραινῶν, οὐκέτι πονηρὸς
ὁ ἀγαθὰ συμβουλεύων. εἰ δὲ οὐδεμία προαίρεσις ἀγαθῇ ἀπὸ πονηροῦ
προέρχεται, ποίας τάξεως ἐροῦσιν ἐκείνας τὰς παραινέσεις, "οὐ πορνεύ-
σεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις;" ποίας τάξεως
ἐροῦσιν ἐκεῖνο τὸ γεγραμμένον, "οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλα, οὐ παντὸς 10
ὁμοίωμα, οὔτε ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ὅσα ἐν τῇ γῇ οὔτε ὅσα ἐν τοῖς
ὑδασι;" ποίας μερίδος φήσουσι τὰ πράγματα, "οὐκ ἐπιθυμήσεις τοῦ
βοδὸς τοῦ ἀδελφοῦ σου ἢ τοῦ ὑποζυγίου ἢ τῆς γυναικὸς ἢ παντὸς κτήνους;"
εἰ μὲν γὰρ σεμνὰ καὶ θεῖα καὶ ἐράσματα τὰ τοιαῦτα φήσουσιν, ἐντραπή-
σσονται ὑπὸ τῶν παραινέσεων, τὸ μέγεθος τοῦ συμβεβουλευκότος ἡγνοηκό- 15
τες· εἰ δὲ φαῦλα αὐτὰ ἐροῦσι καὶ διαβεβλημένα καὶ φαῦλόν ἐστι τὸ μὴ
πορνεύειν καὶ φαῦλόν ἐστι τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν ἀλλοτρίων καὶ τοιαῦτά ἐστι
τὰ φαῦλα, σκόπει οἷα νοήσουσιν ἀγαθὰ, σκόπει ὅτι προαγωγοί εἰσι τῶν
ἡδονῶν καὶ πρόξενοι τῶν εἰδώλων καὶ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας εὐρεταί. οἱ γὰρ
τὸν νόμον διαβάλλοντες ὑπὲρ ἀνομίας πρεσβεύουσιν. οἱ τὸν νόμον τὸν τὰς 20
ἡδονὰς ἀναιροῦντα, τὸν τὴν ἀπάτην καταλύοντα, τὸν τὴν δεισιδαιμονίαν
καταργοῦντα ἐξοστρακίζοντες καὶ ἐξορίζοντες τί ἕτερον ἢ εἰσοικίζουσι
τὰς ἡδονὰς καὶ εἰσφέρουσι τὰς ἐπιθυμίας; ἵνα δὲ ἡδονὴ ἀνέδην εἰσβάλλῃ
ἐν ταῖς διανοίαις, τὸν νόμον ἀπήλασαν ἐκ τῶν οἰκήσεων, ἵνα μὴ νόμῳ
χρησάμενοι ὑπὸ νόμον ἐντραπῶσιν, ἀλλὰ πῶς τὸν νόμον ἀποσεισάμενοι 25
πεπραμένους ἐαυτῶν τὰς ἀκοὰς παράσχωνται ταῖς ἐπιθυμίαις. φαίνεται
δὲ ὁ νόμος κακίας ἀναιρέτης, οὔτοι δὲ ἀμαθῶς καὶ ἀπαιδευτῶς διαβάλλειν
τὸν νόμον ἐπικεχειρήκασιν. καὶ ὁ μὲν νόμος κακίαν μισεῖ, οὔτοι δὲ νόμον
μισοῦσι. καὶ καταλύει μὲν τὴν δεισιδαιμονίαν ὁ νόμος, οὔτοι δὲ λύειν τὸν
νόμον τολμῶσιν. 30

XLII. Ἀντιθῶμεν οὖν τὰ πράγματα. εἰ ὁ νόμος κακία ἀντίκειται,
οὔτοι δὲ νόμῳ μάχονται, ἀγανακτοῦσι διὰ κακίαν, ὅτι ὁ νόμος κακίαν δια-
βάλλει· μὴ φέροντες γὰρ τὴν τῆς κακίας διαβολὴν, τὸν νόμον διαβεβλή-
κασιν, ἵνα ἢ κατὰ τῆς κακίας διαβολὴ μὴ ἰσχύσῃ, τοῦ νόμου διαβεβλημέ-
νου. εἰ ὁ νόμος τὰ εἰδῶλα ἀναιρεῖ καὶ τὴν πολυθεΐαν καταλύει, οὔτοι δὲ 5
ὅπλα κατὰ τοῦ νόμου κεκινήκασιν, εἰκότως πολυθεΐαν κατήγγειλαν. ἵνα
γὰρ ὁ τῆς πολυθεΐας ἰσχύς λόγος, τὸ τοῦ νόμου παρ' αὐτοῖς κεκώλυται

XLI. 21 om την ante δεισιδαιμονίαν G 22 καταργουν G om και
εξορίζοντες G η post εισοικιζουσι V 23 αναιδην V 24 om απηλασαν G
οικησεων] + ηλασαν G

XLII. 4 om κατα V 7 ισχυη V

παράγγελμα τὸ λέγον· "ἄκουε, Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς Deut. 6, 4-5
 ἐστι," καὶ "ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου," καὶ "μὴ ἀναβλέψας εἰς Deut. 4, 19

10 τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην προσκυνήσης αὐτοῖς."
 πρὸς ταῦτα τὰ ῥήματα ὅπλα κεκινήκασι, πρὸς ταῦτα τὰ παραγγέλματα
 τραχυνθέντες ὡς μάχαιραν τὴν γλῶσσαν ἠκόνησαν. διὰ τοῦτο δαιμονῶσι
 καὶ πάντα τιμῶσι καὶ οὐδὲν ἴσασιν εἰ μὴ πάντα προσκυνεῖν, καὶ αἰεὶ
 πίπτουσι χαμαὶ καὶ γνώμην οὐκ ἔχουσιν ἐπηρμένην καὶ πλανῶνται καὶ
 15 ῥέμβονται τῇ διανοίᾳ. πάντα τεθεοποιήκασιν ἐπ' ἐξουσίας καὶ τὴν πλά-
 νην ἐσχήκασι. νενικήκασι τοὺς Ἑλληνας, τῷ πλήθει καὶ τῇ κενότητι
 Ἑλληνες Ἑλλήνων γεγονότες καὶ τῷ μεγέθει τῆς αὐτῶν ἀτοπίας τὰς
 ἐκείνων ἀμβλύνοντες ἀγνοίας.

XLIII. Ἵνα δὲ μὴ τις ἀπατηλοτάτῃ τέχνῃ χρησάμενος ἐπιτετηδευ-
 μένως λέγῃ· "ἐσχηματίσατο ὁ νόμος, καὶ ἔνια τῶν καλῶν σεσυληκῶς ὡς
 ἴδια προηνέγκατο, σεμνῦναι τὰς ἑαυτοῦ ἀτοπίας βουλόμενος, καὶ μόρια
 τῶν καλῶν ἐνέσπειρε, διὰ τῶν μορίων τῶν καλῶν τὰλλα κατακρύψαι
 5 ἐσπουδακῶς," φέρε πρῶτον γυμνάσωμεν, μὴ τι ἄτοπον παρὰ τῷ νόμῳ
 φανείη, καὶ οὗτος ἔλεγχος τῆς ἀτοπίας αὐτῶν γιγνέσθω· δεύτερον, εἰ
 ἔνια τῆς κακίας μέρη ἐπεξελθὼν ἀπεσκέδασεν, ἐλευθέρους τοὺς πιστεύ-
 οντας παντὸς μορίου κακίας ἀποδείξας (οὐκέτι ἐσχηματισμένος ὁ νόμος
 φανείη, ἀλλ' ἐχθρὸς καὶ τῆς κακίας πολέμιος) τρίτον δέ, εἰ ἔνια τῶν
 10 καλῶν περιέσπειρε καὶ οὐ πᾶν εἶδος τῆς ἀρετῆς τοῖς γράμμασι συνῆψεν,
 ἵνα, εἰ μὲν ἔνια φανείη γεγραφεκῶς, πλείονα δὲ ἀπολελοιπῶς, ἔχῃ τινὰ
 δύναμιν ὁ ἔλεγχος. εἰ δὲ ὅλα δι' ὅλου τὰ καλὰ τοῖς γράμμασιν ἐπετέθη
 τοῦ νόμου, θαυμάσωμεν τὸν νόμον καὶ θεοῦ νόμον ὁμολογήσωμεν καὶ
 πατρὸς ὁμιλίαν φήσωμεν, τούτους δὲ παραγραφώμεθα, κίβδηλον γνώμην
 15 καὶ παρακεχαραγμένην ἐσχηκότας. ὅτι μὲν οὖν οὐδὲ ἐν μόριον κακίας
 ἐπεσπαρμένον ἔχει οὐδὲ μόριον κακίας ἀφηρηκῶς ἑτέρου ἐφείσατο, ἀλλὰ
 καθαρὸς μὲν ὁ νόμος καὶ ἅγιος καὶ θεοῦ νόμος, ὁ Παῦλος βοᾷ· "ὥστε ὁ Rom. 7, 12, 14
 μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. καὶ οἶδαμεν
 γὰρ ὅτι ὁ μὲν νόμος πνευματικός ἐστιν." τὸ γὰρ ἅγιον καὶ πνευματικὸν
 20 καὶ ἀγαθὸν πάσης ἀτοπίας ἀπολέλυται καὶ οὐδεμίᾳ αἰτίᾳ ἐνέχεται·
 σεμνύνεται ταῖς ἀρεταῖς καὶ διαλέγεται τῷ θεῷ. ἡ γὰρ πρὸς τὸν θεὸν
 ὁμιλία ἄλλης μὲν τάξεως οὐκ ἀνέχεται, τῇ δὲ τοῦ πνεύματος ῥυθμίζεται
 ἐπιστασία. "πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Jn. 4, 24

XLII. 10 om και την σεληνην 14 om ουκ G om και ante πλανωνται V
 17 αυτων] εκεινων VG
 XLIII. 5 om πρωτον V 6 ουτως G 16 αφηρηκος V ετερον V 20 om
 αιτια G 23 αυτω V

πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.” πνευματικὸς δὲ ὢν ὁ νόμος τὴν πρὸς θεὸν ὁμιλίαν παρασκευάζει καὶ δύναται τὰ μὲν ἄλλα κρίναι, αὐτὸς 25 δὲ ὑπ’ οὐδενὸς ἀνακρίνεται· πόσῳ μᾶλλον ὁ νόμος ὁ πνευματικὸς αὐτὸς μὲν πάντων τῶν ἄλλων τοὺς λόγους ἀνακρίναι δύναται, αὐτὸς δὲ ὑπ’ οὐδενὸς ἀνακριθῆσεται;

XLIV. “Ὅτι δὲ καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἀνείλε καὶ οὐδὲ ἐν μόριον παρεί-
δεν, ἀλλ’ ἐπεξῆλθε πᾶν εἶδος κακίας ἀναιρῶν (καὶ) ἀνακόπτων, δῆλον ἐκ
τῶν περὶ τῆς κακίας ὄρων, τεσσάρων εἰδῶν ὄντων τῆς κακίας, ἀφροσύνης
τε καὶ ἀκολασίας καὶ δειλίας καὶ ἀδικίας. εἰ μὲν τι φαῦλον εἶη ὁ νόμος
σεσιωπηκῶς, ἀτελὴς ὁ νόμος· εἰ δὲ ἐπεξῆλθε καὶ ἐπεξεργάσατο, πᾶν 5
εἶδος κακίας προαναιρῶν, εἰκότως ἢ κακία συστέλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου,
μηδὲ λείψανον ἔχειν συγκεχωρημένη. ὅπου γοῦν ἰσχύει νόμος καὶ τῇ
πειθοῖ τὰ νεῦρα δίδωσιν, οὐδὲ νοτίδα κακίας ἔστιν εὑρεῖν. ὅπου δὲ ἀτονεῖ,
περιέρχεται ἢ πονηρία σκυλεύουσα καὶ κατανεμομένη, ἐπ’ ἐξουσίας
βαδίζουσα, τῷ ἀφυλάκτῳ τῆς ψυχῆς τὴν ἐξουσίαν εὐραμένη. βοᾷ γὰρ ὁ 10
νόμος· “εἰ ὁ λαὸς μου ἤκουσέ μου, Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν
τῷ μηδενὶ ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα.” ὅτε γὰρ πείθει νόμος,
ἄνευρα γίνεται τὰ κακά, χαμαὶ κείμενα καὶ μηδὲ ἀντωπῆσαι τῇ ψυχῇ
δυνάμενα. εἰ γὰρ “λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς τρί-
βοις μου,” πᾶν (τὸ) πρόσκομμα ἀνήρηται, πεφωτισμένης καὶ διαυγοῦς τῆς 15
καρδίας εὐρεθείσης. καὶ γὰρ τὴν νέαν ἐκείνην καὶ ὀλισθηρὰν ἔχη ἡλικίαν,
φυλακὴν δὲ τῶν ῥημάτων τηρήσῃ, ἀδιάπτωτος διατελὼν βοήσεται· “ἐν
τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς
λόγους σου.” δύναμιν δὲ τοῦ μηδέποτε σφάλλεσθαι πορισάμενος ἑαυτῷ
τῷ κρύπτειν τὰς τοῦ νόμου μαθήσεις ἐν τῇ διανοίᾳ φησὶν· “ἐν τῇ καρδίᾳ 20
μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω σοι,” καὶ οὕτω τὸν νόμον
ἀντὶ φρουροῦ καὶ φύλακος θέμενος συνήσει πῶς ἕκαστον τῶν εἰδώλων τῆς
κακίας ὁ νόμος ἀπελαύνει, ἀπελαύνων μὲν τὴν ἀφροσύνην διὰ τοῦ λέγον-
τος γράμματος, “μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις,”
Ps. 48 (49), 17 ἐξοστρακίζων δὲ τὴν δειλίαν διὰ τοῦ λέγοντος λογίου, “μὴ φοβοῦ ὅταν 25
πλουτήσῃ ἄνθρωπος· μὴ φοβοῦ ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῷ φαυλισμῷ
αὐτῶν μὴ ἡττᾶσθε. καὶ φοβοῦ τὸν θεὸν καὶ ἰσχύσεις, πλήν δὲ αὐτοῦ μὴ
φοβοῦ ἄλλον.” ἐνταῦθα γὰρ τὴν δειλίαν ἀποσεισάμενος καὶ τὴν ῥώμην
ἐνθεὶς καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐμβαλὼν βοᾷ· “δίκαιος ὡς λέων πέποιθεν, ὃς οὐ

XLIII. 24 πνευματι] + αγιω V

XLIV. 1 παρειδεν] παρηλθε V 3 om οντων V 8 ουδε νοτιδα] ουδεν οτι δια V
16 καρδιας] πονηριας V 19 πορισα V 21 οντω] ουτος V 22 om της
κακίας V 25 εξοστρακιζοντος V 27 το φοβου V 29 εμβαλλων V

30 φοβεῖται οὐδὲ καταπτήσσει κτῆνος." καὶ τὰ δύο εἶδη τῆς κακίας ἀνηρη-
κώς, ἀφροσύνην τε καὶ δειλίαν, συναναιρεῖ καὶ τὴν ἀκολασίαν, λέγων
"οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις." ὅπου τὰ πάθη συστέλλεται, χαλινὸς Ex. 20, 14-15
σωφροσύνης ἐν τῇ διανοίᾳ εὐρίσκεται. καὶ τῶν τριῶν συνανηρημένων,
ἀναιρεῖ καὶ τὴν ἀδικίαν, "οὐ ποιήσεις σεαυτῷ σταθμία μικρὰ καὶ μεγάλα· Lev. 19, 35-36
35 σταθμία δίκαια καὶ ἴσα ἔστωσάν σοι." καὶ οὕτω τῶν τῆς κακίας γενῶν
συνανηρημένων, καὶ παντὸς εἶδους κακίας ἀνηρημένου ἢ πονηρία λέλυται,
μηκέτι ἐμβατεῦσαι τῇ διανοίᾳ δυναμένη.

XLV. Ποῖα οὖν εἶδη ἀτοπίας οὐκ ἀνήρηκεν ὁ νόμος; ποῖα μέρη
ἡδονῆς οὐ λέλυκε; ποίας δειλίας; ποίας ἀφροσύνας; οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον
ἐπεξηλθε τὴν ἡδονὴν ἀναιρῶν, ὥς καὶ τῶν ὁμμάτων ἐπιμελήσασθαι καὶ
τῆς ἀκοῆς μὴ φείσασθαι καὶ τῆς γλώσσης μὴ ἡμεληκέναι; "ἐθέμην γὰρ Job 31, 1
5 τοῖς ὀφθαλμοῖς μου φυλακὴν καὶ οὐ μὴ συνήσω ἐπὶ παρθένον." ὁ ἅγιος
μέχρι τῶν ὁμμάτων φθάνει, ἵνα μὴ γαργαλίζουσα τὴν ψυχὴν ἡδονὴ εἰς
σκελισμὸν τῆς ἐπιθυμίας ἀναγάγῃ. ἕτερος τῶν ἀγίων ἐβόα· "μὴ περι- Ecclus. 9, 8 f.
βλέπου κάλλος ἀλλότριον," ἵνα μὴ ἡδονὴ μηδὲ τὰ πρόθυρα τῆς ψυχῆς
λαβοῦσα ἐλπίδα τῆς εἰσόδου λαμβάνῃ, ἀλλὰ καὶ τῶν θυρῶν ἀπελαθεῖσα
10 ἀνέλπιστον τὴν ἐπιβουλήν ἔχῃ. φθάνων δὲ καὶ ἐπὶ τὰς ἀκοὰς καὶ εἰς τὰς
γλώττας, φρουροὺς καὶ φύλακας καὶ τοῖς μέλεσιν ἐπέθηκε, τόπον ἴδιον
μὴ διδοῦς, ἀλλ' ἐβόα· "θεοῦ, κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν Ps. 140 (141), 3
περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου," ἵνα μηδὲ ἄτοπος λόγος δίχα τοῦ ὠφελίμου
προεξελθὼν ἡδονῆς δέλεαρ τῷ τὰ αἰσχροὶ φθεγγομένῳ προξενήσῃ.
15 ἐπιμελόμενος δὲ καὶ τῆς ὀσφύος, τοῦ μὴ ᾧδε κἄκεῖ σεισθεῖσαν τὴν διά-
νοιαν δεσμίαν εἶναι, προενοήσατο παραγγέλλων· "οὕτω φάγεσθε τὸ Ex. 12, 11
πάσχα· αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι," ἵνα μηδὲ τὰ μέλη ἄζωστα
ἔχοντες τῇ ῥαδίᾳ κινήσει κατεπιχειρήσωμεν, ἀλλ' οὕτω διεζωσμένοι
τάξιν τὴν πρὸς τὰ πράγματα ἀρίστην εὐρώμεθα, καὶ οὕτω τῶν εἰδῶν
20 τῆς ἡδονῆς προανηρημένων ἐπεξηλθε καὶ κατὰ τῶν εἰδῶν τῆς διανοίας καὶ
κατὰ τῶν εἰδῶν τῆς ἀδικίας. εἰ γὰρ τὸ τὰ ἑτέρου λαβεῖν καὶ βία λαβεῖν
καὶ ἄκοντος λαβεῖν ἀδικία ἐστὶ, καὶ τὸ λαβεῖν τὰ ἑτέρου ἢ ἐταίραις
διδόναι ἢ ἀσώτως καταδαπανῆσαι εἰδὸς ἐστὶν ἀδικίας, ἀδικὸς ὁ τὴν τιμὴν
τοῦ θεοῦ ἀφαιρῶν, ξύλοις δὲ καὶ δαίμοσιν αὐτὴν ἀποδιδούς καὶ καταδα-

XLIV. 32 χαλινος] + δε V 35 om γενων . . . ειδους κακίας G 37 δε
δυναμενη V

XLV. 1 ειδη] ει δη V ηδη G ανηρησεν G 2 om ουκ V 4 om μη post
ακοης V 12 om και θυραν . . . χειλη μου G 13 ατοπον λογον V 14 προ-
εξελθοντα V 17 om μελη V 19 πραγμα G (πραγματα corr.) 20 om της
διανοιας . . . ειδων V λαβοντα VG 22 το ετερου V εταιραις] ετεροις V

πανῶν τὴν τιμὴν καὶ ἄσωτευόμενος ἐν τῇ διανοίᾳ. οὐδὲ γὰρ οὕτως 25
 ἄσωτος ὁ καταδαπανῶν τὴν οὐσίαν ὡς ἄδικος ὁ τὴν μεγάλην περιουσίαν,
 τὴν τιμὴν τοῦ θεοῦ, ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαφανίζων. ἐφ' ὅσον γὰρ συνέ-
 στηκεν ἡ περιουσία τῆς γνώσεως τῇ ψυχῇ, ἡ πρὸς τὸν θεὸν διάθεσις
 ἀποδίδεται. ὅταν δὲ πᾶσα καταπονηθῇ καὶ καταναλωθῇ καὶ πτωχεύσῃ,
 τότε λοιπὸν τὴν ἐκείνου τιμὴν εἰς ξύλα καὶ τέχνην καταφέρει. διὰ τοῦτο 30
 καὶ ὁ ἀπόστολος τὴν ἀδικίαν δεισιδαιμονίαν ἐπιστάμενος ἔλεγε· "καὶ τὴν
 πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία."

XLVI. Ἐπεὶ οὖν τῆς ἀδικίας τὸ χαλεπώτατόν ἐστι μέρος ἢ εἰς θεὸν
 ἄγνοια, βραχυτέρα δὲ ἐστὶν ἢ εἰς ἀνθρώπους πλημμέλεια καὶ εἰς δύο
 διαιρεῖται ἡ ἀδικία, εἰς τε τὴν εἰς θεὸν ἄγνοιαν καὶ τὴν εἰς ἀνθρώπους
 πλημμέλειαν, γραφόμενος ὁ νόμος ἀμφοτέρων ἥρξατο. καὶ πρῶτον μὲν
 βοᾷ· "οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλα παντὸς ὁμοίωμα," ἵνα μὴ τὴν τοῦ 5
 πεποιηκότος τιμὴν κατασωτευόμενος πᾶσαν ἄρδην διαφθείρῃς. ἐχαλέ-
 παινε δὲ εἰκότως καὶ περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτε μοσχοποιήσας ἐβόα· "οὗτοι οἱ
 θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου." ἐπειδὴ γὰρ
 τὰς τοῦ εὐεργέτου δωρεὰς τῷ μὴ δυναμένῳ κινηθῆναι προαπένειμαν καὶ
 ἦν ἀδικία χαλεπωτάτη τὴν περιουσίαν τῆς εὐεργεσίας τοῦ πεποιηκότος 10
 τέχνη καὶ γλύμματι ἀποδιδόναι, καὶ ἡ ἀλήθεια κεκίνηται καὶ ὁ νόμος
 γέγραπται καὶ ἡ ἀδικία κεκώλυται καὶ ὁ μανθάνων ἐπαιδεύετο καὶ οὕτω
 τοῦ θυμοῦ τῆς ἀδικίας προαναιρουμένου καὶ τὴν πρὸς ἄνθρωπον ἀδικίαν
 συνανεῖλεν. καὶ πρῶτον μὲν ἔρωτα χρημάτων ἐγγενέσθαι τῇ ψυχῇ οὐ
 βεβούληται, ἐπεὶ ἔρως χρημάτων τίκτει τὰς ἀδικίας καὶ ἡ πρὸς τὰ 15
 χρήματα ἐπιθυμία γεννᾷ τὰς πλεονεξίας. "ἡ γὰρ ῥίζα τῶν κακῶν ἐστὶν
 ἡ φιλαργυρία," ἔσονται δὲ κλάδοι καὶ κλώνες τῆς φιλοχρηματίας αἱ
 ἀδικίαι, (καὶ) αἱ πλεονεξίαι. καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ φιλοχρηματίας ἄρχεται ἡ
 πλεονεξία καὶ ἀδικία, προκαταλαμβάνει, προαναιρεῖ, προαπαγγέλλει
 "πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν," ἵνα μὴ τῷ ῥεύματι τῶν χρη- 20
 μάτων συρρέουσιν τὴν διάνοιαν τῷ ῥευστῷ χρήματι λαμβάνῃ. εἰ γὰρ
 ῥεῖ τὰ χρήματα καὶ στάσιν οὐκ ἔχει, εἰκότως ἀνθίσταται ἡ γνώμη, τὴν
 οἰκείαν στάσιν τῷ ῥευστῷ χρήματι μὴ διαφθείρουσα. καὶ ἐπειδὴ πῇ μὲν
 ἡ φιλοχρηματία λυπεῖ, πῇ δὲ φιλοδοξία συλῶσα τὴν διάνοιαν τῷ νέῳ
 καὶ ἀνθηρῷ . . . τῆς δόξης, ἐσχεδίασε καὶ τοῦτο τὸ πάθος ("εἶδον τὸν ἄσεβῃ 25

XLV. 26 ο αδικος V om ο την ante μεγαλην V περιουσιαν] + ως ο V

XLVI. 6 πασιν V διαφθειρη V 7 εικοτος V 9 προσαπενειμαν G
 20 καρδια V 24 την διανοιαν post της δοξης 25 ανθη . . . G (leg. non pot.)
 . . . το G (leg. non pot.)

Col. 3, 5

Ex. 20, 4

Ex. 32, 4

1 Tim. 6, 10

Ps. 61 (62), 11

Ps. 36 (37), 35-36

ἐπαιρόμενον καὶ ὑπερυψούμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρήλ-
 θον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ᾽), ἵνα μηδεμιᾶ ἀκμῇ ῥαδίως μαραινομένη ὑπηγμένη
 ἢ διάνοια τὸ ἑαυτῆς μέγεθος πιπράσκη, ἀλλ' ὑπερκύπτουσα ταῦτα τοῦ
 ἔρωτος τῆς ἀληθείας ἔχεται. καὶ διὰ τοῦτο τὴν συμμετρίαν τιμᾶ καὶ
 30 τὴν ἀδικίαν ἐξωθεῖ καὶ τὰ θεῖα οἰκητήρια ἀποδίδωσι τοῖς τὴν συμμετρίαν
 τετηρηκόσι καὶ οὕτω βοᾷ· ᾽ κύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου ἢ
 τίς κατασκηνώσει ἐν ὄρει ἁγίῳ σου; πορευόμενος ἄμωμος καὶ ἐργαζόμενος
 δικαιοσύνην, λαλῶν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, ᾽ ἵνα πᾶν εἶδος φιλοχρη-
 ματίας ἐξορίσας τόπον τῇ ἀδικίᾳ μὴ παρέχῃ. καὶ οὕτω πᾶν εἶδος
 35 ἐπέξελθὼν ἀνείλεν ὁ νόμος. διὰ τοῦτο ὁ κατὰ νόμον φθεγγόμενος ὑπὲρ
 ἀληθείας φθέγγεται, διὰ τοῦτο οἱ τῆς ἀληθείας ἐργάται οὐκ ἀγανακτοῦσι
 τῷ νόμῳ κατὰ κακίας φθεγγομένῳ. ἐλάλει ποτὲ κατὰ φιλοχρηματίας ὁ
 σωτήρ, ἐτραχύνοντο οἱ Ἰουδαῖοι· ἡ γὰρ φιλία τῶν χρημάτων τραχύ-
 τητα κατὰ τοῦ λέγοντος εἰργάζετο. ἀμέλει ὅταν παιδαγωγὸς ῥαθύμῳ
 40 παιδὶ περὶ ῥαθυμίας διαλέγεται, μισεῖται παρὰ τοῦ παιδαγωγουμένου·
 πᾶς γὰρ ὁ τῆς νέας ἡλικίας τὸ πάθος ἐκκόπτων μισεῖται διὰ τὴν φιλίαν
 τῶν ἡδονῶν. διὰ τοῦτο μεμίσηται παρὰ τῶν αἰρεσιωτῶν ὁ νόμος· ἐπεὶ
 κατὰ τῶν παθῶν ἐχώρει, κατὰ τῶν ἀμαρτημάτων ἐβάδιζε, κατὰ τῶν
 φιλουμένων διελέγετο, οὐκ ἦνεγκαν τὸ πρᾶγμα.

XLVII. ᾽ ἵνα δὲ ἔτι μεγαλοπρεπέστατοι γένωνται ἡμῖν οἱ λόγοι καὶ
 φανῇ ἡ τῶν αἰρέσεων ἀτοπία κατὰ τοῦ νόμου ἀδίκως βεβαδικυῖα, μὴ
 μόνον ὅτι πᾶν εἶδος κακίας ἀνείλεν ὁ νόμος προσγράφωμεν τῷ λόγῳ,
 ἀλλ' ὅτι καὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὑφηγεῖται καὶ ἐξηγεῖται προσαποδῶμεν
 5 τῇ ὁμιλίᾳ. εἰ μὲν γὰρ τὰς κακίας πάσας ἀνείλεν ὁ νόμος, οὐ πάσας δὲ
 τὰς ἀρετὰς ἐνέθηκεν, ἐνέλιπεν ὁ νόμος, λειπόμενος τὴν τῶν ἀρετῶν κατα-
 σκευὴν καὶ τὰς μὲν κακίας πάσας ἐξορίσας, μηκέτι δὲ τὰς ἀρετὰς πάσας
 τῇ ψυχῇ μνηστευόμενος. ἐὰν δὲ παρὰ τοῦ λόγου φανῇ ὅτι παρὰ τῷ νόμῳ
 καὶ τοῖς προφήταις πᾶσαι κεῖνται αἱ ἀρεταί, πῶς οὐ θαυμάζειν δεῖ καὶ
 10 ἀποδέχεσθαι τὸν τοῦ θεοῦ νόμον; τεττάρων γὰρ οὐσῶν τῶν ἀρετῶν,
 φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης, ὅλαι παρὰ τῷ
 νόμῳ φαίνονται αἱ ἀρεταί. διὰ τοῦτο ὁ βουλόμενος εἶναι σώφρων ἔχει
 τὰ μαθήματα. ὁ σπεύδων εἶναι φρόνιμος, τὰς ἀφορμὰς τοῦ νόμου λαβὼν,
 ἀριστεύσει ἐν τῷ πράγματι. ὁ βουλόμενος εἶναι ἀνδρεῖος ἀλειφέσθω
 15 ταῖς παραγγελίαις. ὁ σπουδάζων δικαιοσύνης ἄψασθαι τὸ στάθμιον
 τῆς δικαιοσύνης κρατεῖτω καὶ οὐδὲν ἄνισον πράξει, σταθμῷ δικαιοσύνης

XLVI. 26 . . . ρομενον G (leg. non pot.) om kai ante παρηλθον V 30 εξωθη
 VG 31 τετηρηκασι G 40 διαλεγεται V
 XLVII. 5 om ο νομος V 14 αριστευει G

τὰ πάντα πράττων. καὶ φρονήσεως μὲν ἐν μεθέξει γιγνόμενος λεγέτω
 "ὁ θεὸς ἐδίδαξέ με σοφίαν καὶ φρόνησις ἀνθρώπων οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί,"
 Prov. 24, 25-26 ἵνα τὴν πεπλασμένην ταύτην καὶ πεπλανημένην ἐξωθήσας, τὴν ἀρίστην
 καὶ θείαν ἀσπάσῃται. σωφροσύνης δὲ ὑποδείγματα μυρία ζητήσας εὐρή- 20
 σει ὁ ἀναγινώσκων, τὰ ὑποδείγματα ἐκτυπῶν καὶ ἄλειμμα σωφροσύνης τὰ
 παλαιὰ ὑποδείγματα δεχόμενος, τὸν νεανίαν ἐκείνον τὸν ἀκμαῖον τὸν ὑπὸ
 τῶν ἀδελφῶν δεδομένον καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου ἐωνημένον, τὸν τὴν ἐλευθε-
 ρίαν τοῦ σώματος μεταβαλόντα, ἀμετάβλητον δὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυ-
 χῆς διατετηρηκότα, τὸν ἀποδυσάμενον τὰ ἱμάτια, ἵνα μὴ τὴν σωφροσύνην 25
 ἀποδύσῃται, τὸν βία μὲν τὰ ἱμάτια ἀφαιρεθέντα, ἐξ ἀνάγκης δὲ σωφρο-
 σύνης μὴ ἀποσπασθέντα, τὸν παθεῖν ἐλάμενον, ἵνα μὴ τῷ πάθει τῆς ἡδονῆς
 ὑποπέσῃ, τὸν ἀντὶ πάθους τῆς ἡδονῆς ἐν τάξει τῶν δεσμίων γεγονότα,
 τὸν ἐλάμενον δεσμώτην εἶναι, ἵνα μὴ δέσμιος τῆς ἡδονῆς εὐρεθῇ, τὸν τὸν
 φθόνον τῆς αἰσχροῦ πράξεως προκρίναντα, τὸν νομισθῆναι καὶ μὴ εἶναι 30
 βουληθέντα· κάλλιον γὰρ ἐλογίσαστο τὸ νομισθῆναι αἰσχρὸν ἢ εἶναι καὶ
 λανθάνειν· γινόμενος γὰρ καὶ λανθάνων ἐδεδίει μάρτυρα τὸν θεόν, νομισ-
 θεὶς δὲ ἤρκεῖτο τῷ ἐπόπτη μαρτυροῦντι τοῖς γιγνομένοις. καὶ τῆς μὲν
 σωφροσύνης ὑπόδειγμα τοῦτο, τῆς δὲ ἀνδρείας πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα,
 ἱκανὸν δὲ τὸ τῆς Ἰουδίθ, ὅτι γύναιον ἦν καὶ ἀσθενὲς ἦν καὶ ἄτολμον ἦν, 35
 ἐπεὶ γύναιον ἦν, εὐτολμον δὲ καὶ ἀνδρεῖον, ἐπεὶ πιστὸν ἦν, ὅτι τὰ ἀδύνατα
 ταῖς προσδοκίαις τῶν ἀνθρώπων δυνατὰ τῇ ἀνδρείᾳ ἀποδέδωκεν, ὅτι τὰ
 ἀπροσδόκητα εἰς πίστιν καὶ ἐλπίδα ἤγαγεν, ἀνδρεία πίστει κεκρατη-
 κυῖα. τὰ γὰρ τειχία ἀνέωγνυντο καὶ ἐξῆι ἡ νεᾶνις καὶ μετὰ παιδίσκης
 μόνης ἐξῆι, οὐ τὸ ὑποπτον τοῦ κάλλους δειλιῶσα, οὐ τὰ ξίφη εὐλαβουμένη, 40
 οὐ φοβηθεῖσα μὴ λαγνεύσῃ, μὴ βία ἀκολασίαν ὑπομείνῃ, οὐ δειλιῶσα μὴ
 τι ἀπὸ ξίφους ἐξαπίναιον πάθῃ, ἀλλὰ τὸ μὲν φοβερὸν τοῦ ξίφους τῇ
 ἀνδρείᾳ νικῶσα, τὸ δὲ κάλλος τῷ θεῷ παρατιθεμένη. ἀξιόπιστον γὰρ τὸν
 θεὸν φύλακα ἡγείτο τοῦ κάλλους, φρύγανα δὲ καὶ παπύρων ἥττονα τὰ
 ξίφη ἐλογίζετο, πεπατηκυῖα τῷ φρονήματι τῆς ἀνδρείας τὴν δειλίαν. 45
 καὶ παρῆλθεν ἡ γυνὴ καὶ τολμηρὸν οὐκ ἐκρίθη οὐδὲ τραχύτητος ἔγκλημα
 ὑπέμεινεν. οὔτε γὰρ ἀτελῇ τὰ κριθέντα, ἵνα τραχύτητος ἐγκληθῇ. πεπε-
 ραίωκε τὰ βεβουλευμένα. εἰς πέρας ἤχθη τὰ ἐσκεμμένα. διὰ τοῦτο θαυ-
 μάζεται, ὅτι φρόνησιν ἀνδρεία ἔμιξεν, ὅτι ὅσα ἐβουλεύσατο εἰς πέρας

XLVII. 19 τ . . . πεπλασμενην G (leg. non pot.) 20 . . . ποδειγματα
 G (leg. non pot.) ζητησει G ευρισκων G 22-23 υπο bis] απο G 27 ειλαμενον
 bis VG 28 υποπεση] αποπεση V δεσμιων] δεσμων V 30 αισχυρος VG
 33 της VG corr. τοις G 38 ανδριαν V κεκρακυια V 44 παπυρον G
 om ηττονα G 47 πεπερεωκε V

50 ἡγάγετο. καὶ τῆς ἀνδρείας ταύτης ὑπόδειγμα λαβόντες, καὶ τῆς δικαιοσύνης ληψόμεθα, ὅταν ἀμύνηται μὲν Ἀβραὰμ καὶ ὑπερμαχήσεται τῶν ἀδικουμένων καὶ βοηθήσας ἀκούσῃ παρὰ τῶν ἐλευθερωθέντων, "λαβὲ τὴν Gen. 14, 21 ἵππον καὶ πάντα σεαυτῷ," καὶ ταῦτα ἀκούων μὴ πρὸς τὸν χρηματισμὸν βλέπων, ἀλλὰ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενίζων καὶ συγγινώσκων ὅτι δωρεὰν 55 ἔλαβε καὶ πὼς πωλῆσαι τὴν δωρεὰν οὐκ ὀφείλει, ὅτι χάρις πιπράσκεσθαι οὐκ ἀνέχεται, ὅτι ἄδικοι οἱ τὰς δωρεὰς ἀποδοσμένοι εἰσὶν, ὅτι οὐ δικαίως <ὡς> τὰ ὦνια καὶ τὰς εὐεργεσίας πωλεῖ <τις>. ἱμάτιον καὶ κειμήλιον ἐπ' ἀγοραῖς πιπρασκέσθω, ἄπρατος δὲ ἡ εὐεργεσία μενέτω τῷ μεγαλοψύχῳ τῆς διανοίας προῖκα τῷ δεομένῳ διδομένη.

XLVIII. Καὶ τοιοῦτον ἔχομεν τῆς διανοίας ὑπόδειγμα, ὅτι τὰς δωρεὰς καὶ τὰς εὐεργεσίας μεγάλου χρήματος πιπράσκεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν ἐκάστου τιμὴν, μὴ προδιαφθειρόμενον τῇ δόσει τῶν χρημάτων. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεξελθόντες κατεσκευάσαμεν ὅτι πάντα ἐν νόμῳ 5 κεῖται, καὶ κακίας ἀναίρεσις καὶ ἀρετῆς κατόρθωσις. καὶ τούτων ὄντων ἱκανῶν πρὸς ἐντροπὴν καὶ δυσώπησιν, καὶ τι ὅμοιον ἀποδίδομεν. εἰ γὰρ τὰ εὐαγγέλια ἦν, καὶ ὁ νόμος ἦν. εἰ δὲ μηδὲν εἶχεν ὁ νόμος ἴσον τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ ἀνομοίου ἢ κατηγορίας ἦν. εἰ δὲ ὁμοιότης ἐστί, τί ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος διαφερόμεθα, τῆς ὁμοιότητος διαφέρεσθαι μὴ ἀνεχομένης; 10 βοᾷ ὁ χαρακτήρ τὴν συγγένειαν, ἡ ὁμοιότης τὴν ἀδελφότητα σημαίνει. πρὸς ἓνα τῶν ἄλλων ἀπάντων αἴτιον, πατέρα δὲ τοῦ σωτῆρος ἐφέλκουσι τὴν διάνοιαν. εἶπεν ὁ νόμος· "ἄκουε, Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεὸς σου κύριος Deut. 6, 4 εἷς ἐστίν." εἶπε τὸ εὐαγγέλιον· "οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός." Mk. 10, 18 ἐβόησεν ὁ Παῦλος· "εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα." καὶ νενόηται ὁ ἀγέννητος 1 Cor. 8, 6 15 καὶ ἀπάτωρ ἐκ νόμου καὶ σωτῆρος καὶ τοῦ ἀποστόλου. γέννημα δὲ οὖν καὶ γέννημα ἐκ κόλπων καὶ υἱὸς τοῦ γεγεννηκότος. καὶ συνωδὰ πάλιν τὰ γράμματα. "ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε," ὁ νόμος λέγει. Ps. 109 (110), 3 "ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο," Jn. 1, 18 τὰ εὐαγγέλια διηγοῦνται. κόλπος ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων καὶ γαστῆρ 20 ἀπὸ τοῦ νόμου λελάληται. καὶ υἱὸς γνήσιος, ὅμοιος τοῦ γεγεννηκότος, ἐκ γαστρὸς καὶ κόλπων καταγγέλλεται. καὶ μαρτυρεῖ μὲν ἡ τοῦ εὐαγγελίου φωνή· "οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἐγὼ εὐδόκησα," μαρτυρεῖ Mt. 3, 17; cf. 17, 5 δὲ καὶ ὁ ψαλμωδός· "υἱὸς μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε." καὶ Ps. 2 (3), 7 μία φωνὴ καὶ τότε καὶ νῦν προσενεχθεῖσα καὶ εἰς ὁ λαλήσας, φθεγξά- 25 μενος μὲν τότε, ἄρτι δὲ ὠμιληκώς. καὶ οὐκ ἐναλλάττεται ὁ εἰρηκώς. ὁψέ

XLVII. 51 ἀμυνημεν V 57 πωλεισθαι V πωλεται G
 XLVIII. 1 εχοντες V 8 εστι] ην V επι τη ομοιοτητι V 11 αφελκουσι V
 22 om εγω V ηυδοκησα V 25 ομιλικως V

γάρ ποτε τὴν τοιαύτην ἀφείλ φωνήν, ἥδη προφθάσας καὶ προειρηκῶς ἐν τοῖς ψαλμοῖς ἠύρισκετο. καὶ παραγγελία μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς τὰς θείας δυνάμεις ὑπηρετεῖν τῷ υἱῷ καὶ τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν αὐτῷ ἀποδιδόναι (γέγραπται γάρ· “καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ,”) συγκεχώρηκε δὲ τῇ παραγγελίᾳ ὁ Παῦλος, μᾶλλον δὲ 30 ταύτην ἐπεξεργάζεται καὶ διερμηνεύει καὶ σπουδάζει τοῦ προειρημένου καὶ προγεγραμμένου γίνεσθαι ἐρμηνεύς. ὅταν γὰρ εἰσάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην λέγει· “καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.” καὶ ὅψει τὸν ἀπόστολον ἐσπουδακότα ἐρμηνεύειν τὰ παλαιά, διηγείσθαι τὰ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ἀμελοῦντα, ἀλλὰ ποτε μὲν 35 λέγοντα· “πάντα (ὑπέταξεν) ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ,” εὐθύς δὲ ἐπεξηγούμενον· “ὅταν δὲ εἶπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα οὐδὲν ἀφήκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον, ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι,” ποτὲ δὲ λέγοντα· “ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. τὸ μυστήριον τοῦτο 40 μέγα ἐστίν. ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.” καὶ ἐρμηνεύς μὲν οἱ ἀπόστολοι τῶν παλαιῶν, σύμφωνα δὲ τὰ παλαιά τοῖς νέοις. ἀλλ’ ὅσοι μὲν ἀπόστολοι ἐρμηνεύουσιν, ὅσοι δὲ οὐκ ἀπόστολοι διαβάλλουσι. μὴ ποιοῦντες γὰρ ὃ ποιοῦσιν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ μαχόμενοι τῷ ὑπ’ ἐκείνων γεγραμμένῳ, ψεύδονται τὴν ἀποστολήν, ψευδοπροφή- 45 ται ὄντες. ἰδοὺ γὰρ οἱ τῆς ἀληθείας εἰσηγηταὶ τὸν νόμον τετιμηκότες τὸν νόμον ἐξηγήσαντο. οὗτοι δὲ τὸν νόμον διαβεβληκότες τῷ νόμῳ διαπληκτίζονται καὶ πρὸς τοὺς ἐξηγησαμένους τὸν νόμον (ἐρίζουσιν). καὶ ἴσῃ μὲν οἱ ἀπόστολοι τὴν ὁμοιότητα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου γινώσκουσι καὶ τὸν νόμον λαβόντες τὸ εὐαγγέλιον βλέπουσι καὶ εἰς τὸ εὐαγγέλιον 50 παρακύπτοντες τὸν νόμον οὐκ ἀναιροῦσιν, οὗτοι δὲ τὰ ὅμοια αἰὲ ἀνόμοια ἡγησάμενοι καὶ τὰ φίλα ἑαυτοῖς καὶ ἀδελφὰ ἄφιλα καὶ ἄσπονδα ὁμολογοῦντες, κακίας μὲν ἔλεγχον οὐ φεύγουσι, διστᾶν δὲ καὶ διαιρεῖν τὰ ὅμοια ἐσπουδακότες, μὴ δυνάμενοι δὲ διαιρεῖν, ἐπεὶ οὐκ ἀνέχεται ὁ νόμος τοῦ εὐαγγελίου διαιρεῖσθαι, τῆς βασκανίας ἑαυτῶν τὴν ἐπιτιμίαν ἔκαρ- 55 πώσαντο. ἰδοὺ γὰρ ὅσα περὶ πατρὸς ἐν νόμῳ, ταῦτα καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κείμενα. ὅσα περὶ υἱοῦ, ταῦτα ἐν ἀμφοτέροις εἴρηται. ὅσα περὶ πνεύματος ἁγίου, ταῦτα ἐν ἀμφοτέροις εὐρεῖν δυνησόμεθα. οὐδὲ ὁπότερον γὰρ γράμμα τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀμνημονεῖ, ἀλλ’ ἐν μὲν τῷ εὐαγ-

XLVIII. 35 διηγῆσασθαι V om μη V ἀμελουντα] διαμελουντα V 38 om τα V
 40 om αυτου post πατερα G 47 τω νομῳ] τον νομον V 53 διστανται V
 διαιρειν] διειργειν V 55 επιτιμιαν] επιτιμησιν V 56 om τοις V 57 οσα]
 ως V 59 om γαρ V

60 γελίῳ ἢ δωρεά, ἐκεῖ δὲ καὶ ἡ αἵτησις. καὶ ποτε μὲν λέγει ὁ Δαυίδ· "τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ," ποτὲ δὲ τὸ εὐαγγέλιον·
 "λάβετε πνεῦμα ἅγιον," ἵν' ὁ μὲν ἔχει μὴ ἀφαιρεθῇ, ὁ δὲ χαρίζεται οὕτως ἔχη λαβών. καὶ τῇ συνουσίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος τιμῶνται αἱ
 ψυχαί, μήτε ἀποσπώμεναι τῆς συνουσίας μήτε δίχα τῆς συνουσίας διατε-
 65 λούσαι. καὶ δυνήσεται τις περὶ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄλλων ἐξουσιῶν καὶ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων δημιουργημάτων ἐπεξεργασάμενος τὴν ὁμοιότητα ἐκ τε τοῦ νόμου καὶ τοῦ εὐαγγελίου θεωρῆσαι καὶ οὕτω κατιχνεύων μέχρι τοῦ ἐλαχίστου φθάσαι.

XLIX. Ἡμεῖς δὲ τὸν τηλικούτον ὄγκον παραιτούμεθα, μόνον τῇ ὑποθέσει χρησάμενοι καὶ τοὺς φιλομαθεῖς ἐκκαλούμενοι τῆς ὑποθέσεως ἀψαμένους ἐπὶ πάντα τὰ θεωρήματα χωρεῖν. ὅπερ δὲ μετὰ τινος κατηγορίας καταιτιῶνται οἱ αἵρεσιῶται, τοῦτο μόνον προσγράψομεν τῷ λόγῳ,
 5 ἵνα καὶ τὴν αἰτίαν ἐκείνων λύσωμεν καὶ τοῦ νόμου τὰς διαθέσεις κατοπτρεύσωμεν. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν αἰτίαν τῶν γραμμάτων ἀναγινώσκοντες ὑβριστικῶς στόματι κέχρηνται, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τῇ ὁμοιότητι δυσωπήσωμεν αὐτῶν τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν αἰτίαν παραθέσθαι μὴ παραιτησώμεθα. ἐγκαλοῦσι γὰρ τῷ παλαιῷ νόμῳ ὡς τραχεῖ καὶ ἀπηνεῖ, ἐγκαλοῦσι καὶ
 10 τοῖς παλαιοῖς ὑπηρέταις ὡς αὐστηροτέροις καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιτιμίαν ῥέπουσι καὶ στοργῆς ἐλέους ἀπηλλαγμένοις, μὴ νοοῦντες τὸ γεγραμμένον· "ἔλεον καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι, κύριε," μήτε εἰδότες ὅτι ἡ τελειότης τῆς οἰκονομίας ἐξ ἐλέους καὶ ἐπιτιμίας ἤρτηται, καὶ διὰ τοῦτο ἀμβλυωποῦντες σιωπῶσι τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ νόμου, μᾶλλον δὲ τῶν ἐπιτιμήσεων μνημονεύ-
 15 οῦσι καὶ ἄνω καὶ κάτω βοῶσιν. "οὐχ ὁρᾶτε," φησὶν, "ἵνα παιδία λοιδορήσωσι τὸν Ἐλισσαῖον, κατηράτο καὶ δυσὶν ἄρκοις ἔκδοτα παρεδίδου τὰ νήπια, βορὰν καὶ θοίνην παρεσκευακὼς ταῖς ἄρκοις τὰ παιδία. οὐχ ὁρᾶτε," φησὶν, "ἵνα τινὲς ἄκοντες στρατιῶται ἀπὸ τοῦ ἐπιτάττοντος ἀποσταλῶσι καλέσαι τὸν Ἥλιαν, βαδίσαι μὲν ὤκνησε καὶ φθάσαι
 20 παρητήσατο, πῦρ δὲ κατήνεγκε καὶ τοὺς ἄνδρας ἔδαπάνη καὶ ἀνήλiske, λέγων· εἰ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ εἰμι ἐγώ, καταβήσεται πῦρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ καταφάγεται σε καὶ τοὺς πεντήκοντά σου." καὶ ἐπειδὴ τοιαύτας αἰτίας καὶ τοιαύτας ἐπιτιμίας ἐν τάξει πονηρίας καὶ κακίας τίθενται, τί ἐροῦσι περὶ Παύλου; ὅτι ποτὲ διαλεγομένου Βαριησοῦ τῷ
 25 μάγῳ ἐπὶ Σεργίου Παύλου ἀνθυπάτου, ὡς κακοτεχνία τοῦ λόγου στρεφο-

XLVIII. 63 οὕτως] οὗτος G	66 οὐρανοῦ] ἀνθρώπου G	68 κατιχνεῦον V
XLIX. 4 προσγράψομεν G	7 δυσωπησομεν V	9 ἐγκαλωσι V
οἰκονομία G	21 ἀπο] ἐκ V	24 οὐ] οὐστις G
25 κακοτεχνίαι G	διαλεγομένῳ V	του μαγού G

Acts 13, 10-11

Acts 5, 1 ff.

Ps. 50 (51), 3.
4. 6

μένην τὴν διάνοιαν τῶν παιδευομένων ἑώρα, οὐκ ἤνεγκεν, ἐπετίμησε, στέρησιν τῶν ὀφθαλμῶν εἰργάσατο, ἐβόησεν· ὦ πλήρης δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας; καὶ ἰδοὺ χεὶρ κυρίου ἐπὶ σε καὶ ἔσῃ τυφλός, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ.” τί δὲ ἐροῦσι περὶ τοῦ Πέτρου; ὅτε 30

Ἀνανίας καὶ Σάπφειρα πωλήσαντες κτημάτια ἐνοσφίσαντο μέρος, μέρος δὲ κεκομίκασιν, ὅτι κρίνας καὶ ἐλέγξας τὸν μὲν Ἀνανίαν νεκρὸν ἔδειξε, τὴν δὲ Σάπφειραν τῷ αὐτῷ μνηματίῳ παραδέδωκεν. ἔκειντο γὰρ νεκροί, λόγῳ ἀνηρημένοι, καὶ ἐκεῖ μὲν τὸ πῦρ κομισθὲν ἀνήλυσκε τοὺς ἀφικομένους, ὧδε (δὲ) λόγος προελθὼν ἐν ὄψεσι τῶν μαθητευομένων νεκροὺς ἔδειξε τοὺς 35

τὴν πίστιν κεκαπηλευκότας. καὶ ἐκεῖ μὲν Ἐλισσαῖος θηρσὶ τὰ σώματα τῶν νηπίων ἐδίδου, ὧδε Παῦλος ἀφήρει τὴν βλέψιν τῶν ὁμμάτων καὶ τυφλὸν τὸν βλέποντα εἰργάζετο. καὶ τοιαῦτα πράττοντες τὰς ἐπιτιμίας δεδώκασιν. εἰ οὖν ἐπὶ ἀτόποις ἢ ἐπιτιμία λαμβάνεται, ἄτοποι Παῦλος καὶ Πέτρος· εἰ δὲ καλοὶ εἰσιν ὅτι ἀποστόλοι εἰσι καὶ καλοὶ εἰσιν ὅτι 40

ἐπιτετιμήκασι, τί διαβάλλεις τὰς ἐπιτιμίας, καὶ τῶν ἀποστόλων ἐπιτιμίαις χρησαμένων; εἰ τοὺς μὲν ἀποστόλους ἀποδεχόμεθα, τὰς δὲ ἐπιτιμίας μεμφόμεθα, οὐ κατὰ πρόσωπον οἱ νόμοι κρίνουσι τὰ πράγματα ἢ δικάζουσιν, οὐ πρὸς τὰ πρόσωπα ἐρεσχηλοῦσι, τῇ δὲ τῶν πράξεων ὁμοιότητι συντρέχουσιν. “ἀλλά,” φησὶν, “ἐλεήμων ὁ υἱός, ἐλεήμων ὁ τὰ 45

εὐαγγέλια γεγραφεκώς, καὶ ὁ ἐλεήμων ὢν γέννημά ἐστι τοῦ ἐλεήμονος. ὁ δὲ νόμος τραχύς, οὐ συγγινώσκων τοῖς ἡμαρτηκόσι, σπλάγχνον δὲ ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, συστέλλον μὲν τὰς πλημμελείας, κηρύττον δὲ τὰς μετανοίας. ἰδοὺ γὰρ ὁ σωτήρ,” λέγουσι, “καὶ Πέτρου ἀρνησαμένου ἐφείσατο καὶ ἀμάρτημα τηλικούτον πεπλημμεληκότος παρίστησι καὶ ἀπειλὴν 50

τῇ φιланθρωπία προσπεποίηται, ὑπόδειγμα τὸν ἄνδρα παντὶ τῷ βίῳ καταλελοιπώς, ἵνα τῆς ἑαυτοῦ φιλανθρωπίας εἰκόνα ἐκείνῳ παράσχη.” τί οὖν ὁ νόμος; ἄρα ἀπορεῖ τῆς μιμήσεως καὶ κατάλληλον εἰκόνα οὐκ ἔχει; καὶ Πέτρος μὲν σπουδαῖος ὢν καὶ σφαλεῖς ἀφέσει καὶ συγχωρήσει τετίμηται, οὐδεὶς δὲ ἐν τῷ νόμῳ πλημμελήσας καὶ μέγα πλημμελήσας τῇ 55

μετανοίᾳ τὴν ἄφεσιν ἐμνηστεύσατο; εἰ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσιν, ἐροῦμεν τὸ γεγραμμένον· “ἐλέησόν με, ὁ θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου. ἐπὶ πλεῖον πλῦνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου καθάρισόν με.

XLIX. 33 γαρ] + οι V 42 αποδεχομεθα] αποτασσομεθα V 44 ερεσχελουσι
V om δε V 46 om ων G 48 συστελλων V κηρυττων V
50 πεπλημμεληκοτα G om και post παριστησι V παριστησιν VG 52 εκεινον G

60 σοὶ μόνῳ ἤμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα.” εἰ δὲ ἴσασι, τῇ κακομυθία ἐχεμυθοῦσιν.

L. Ἀδελφὰ οὖν τὰ πράγματα, ὅμοιαι αἱ εἰκόνες. καὶ ὧδε μὲν Πέτρος, ἐκεῖ δὲ ὁ ἱεροψάλτης, ὅπως καὶ μεγάλων ἀνθρώπων πτώματα μεγάλαις καὶ συγχωρήσεσιν ἰαθῇ. καὶ τοῖς μεγάλα ἡτοπηκόσι μέγας καὶ ὁ γενόμενος ἔλεος. εἰ μὲν οὖν θαυμάζουσι τὰ εὐαγγέλια ὅτι Πέτρος 5 ἡλεήθη, θαυμαζέτωσαν ὅτι καὶ Δαυὶδ ἡλέηται, εἰ δὲ αἰτιῶνται ὅτι μετὰ τοσάδε οὐκ ἀφείθη ὁ Δαυὶδ, οὐδὲ φεύζεται δι’ αὐτοὺς τὴν αἰτίαν οὐδὲ ὁ Πέτρος. καὶ δόξει μὲν κατὰ μόνου Δαυὶδ εἶναι ἡ αἰτία, τῇ δὲ δυνάμει κατηγορηθήσεται καὶ ὁ Πέτρος τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ. εἰ δὲ φήσουσιν ὅτι καλὴ μὲν ἡ συγχώρησις, μέχρι δὲ ἐνὸς ἡ συγχώρησις τοῦ παλαιοῦ 10 νόμου ἔφθασε, πληθὺς δὲ ἐνταῦθα συγχωρήσεως καὶ πέλαγος ἀφέσεως καὶ φωνὴ ἐστὶ βεβοηκυῖα, “δεῦτε πρὸς μέ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς,” ἀναγνώτωσαν τὰ παλαιὰ καὶ θαῦμα τῶν γεγραμμένων λαμβανέτωσαν. εἰ δὲ δι’ ἀμελετησίαν τοῖς γράμμασιν ἐντυχεῖν οὐκ ἀνέχονται, κἂν τούτοις τῆς αἰτίας ταύτης 15 ἀπαλλαττέσθωσαν. ὁ σωτὴρ λέγει: “δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς,” οὐδένα παρείς, μηδένα ἀπολιπών, πάντας περιλαβών. ὁ δὲ ἱεροψάλτης λέγει: “πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας.” καὶ πάλιν: “ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην οἳ τε γηγενεῖς καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλοῦσιος καὶ 20 πένης.” πάντες ἐξ εὐαγγελίου, πάντες ἐκ νόμου κεκίνηνται. οὐδένα παραλέλοιπε τὸ εὐαγγέλιον, οὐδένα ἀφῆκεν ὁ νόμος. ἐβόησε τὸ εὐαγγέλιον: “μετανοεῖτε, ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.” πρὸς πάντας ἀφῆκε τὴν ὁμιλίαν ταύτην, πταίουσι διελέγετο, ἐσφαλμένοις ὠμίλει, ἤδη θάνατον ὀφείλουσιν ἐφθέγγετο, ἐλευθερίαν διὰ τοῦ κηρύγματος 25 προεμνηστεύετο. ἐπεδήμησε καὶ ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ Νινευτῇ, ἐν πόλει οὐ μικρᾷ, ἐν ἔθνει πολυανθρώπῳ. τὴν ἀπειλὴν ἔδειξε, τὴν ἐπιτιμίαν οὐκ ἐσιώπησεν, ἐβόησε πληκτικῶ τῷ λόγῳ, εἶδε τοὺς ἐχθρούς, εἰς μετάθεσιν ἤνεγκεν, ἀπολύτους τῆς ἁμαρτίας εἰργάσατο, ἡ προκατηγγελμένη ἐπιτιμία ὥχετο, ἔλεος διεδέχετο, τὸ ζητούμενον γέγονεν. οὐ γὰρ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀναίρε- 30 σις ἐζητεῖτο, ἀλλ’ ἡ τῶν τρόπων μεταβολὴ ἡρευνᾶτο. καὶ ἐπειδὴ γέγονε τὸ ζητηθὲν καὶ μετεβλήθησαν οἱ ἄνδρες, ἐφάνη ἡ τοῦ φιλανθρώπου δωρεά, ἐβόησε συνηγορῶν ὁ δικάζων, εἶπε τῷ ἑαυτοῦ οἰκέτῃ: “εἰ σὺ ἐφείσω ὑπὲρ

Mt. 11, 28

Mt. 11, 28

Ps. 46 (47), 2

Ps. 18 (19), 2-3

Mt. 3, 2

Jonah 4, 10-11

L. 5 ἡλεηται] ελεεεται V 9-10 η συγχωρησις post νομου V 12 ανα-
γνωστωσαν V 16 απολειπων V 17 παντα V 24 κηρυγματος] βαπτισματος V
25 om ο V 27 πληκτικως G εχθρους] ανδρας G 28 την αμαρτιαν VG
31 η post φιλανθρωπου G

τῆς κολοκύνθης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, ἢ ὑπὸ νύκτα ἐγένετο καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπώλετο, ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευῖ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν καὶ κτήνη πολλά;" 35 καὶ φειδοῦς ἦν θεὸς καὶ φανερός ἦν ὁ φθεγγόμενος ὁ νῦν μὲν ταῦτα εἰρηκώς, ἐν δὲ ἐτέρῳ προφήτῃ βεβοηκώς, "οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ὥς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν," ὁ ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων ὑμνεῖν δοξολογούμενος, "οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος." τηλικούτον γάρ ἐστιν πέλαγος οἰκτιρμῶν παρὰ τῷ θεῷ, 40 ὥς καὶ τὴν ἐλαχίστην καὶ βραχυτάτην καὶ τῶν πάνυ φαυλοτάτων πρὸς μετάνοιαν ῥοπὴν μὴ ἀτίμητον ἑᾶσαι. σχεδὸν γὰρ εἰς πέρας κακίας ἐληλακότος τοῦ Ἀχαάβ καὶ ὀλίγως πως κατανυγέντος, τετίμηκεν ὁ θεὸς καὶ ἔδειξε τῷ οἰκέτῃ πρᾶγμα καὶ συνέστειλε τὴν ἀπειλήν, χρόνον τῆς ἐπιτιμίας μεταξὺ καταλιμπάνων. "εἶδες," φησί, "πῶς κατενύγη Ἀχαάβ; 45 οὐ μὴ ἐπάξω τὰ κακὰ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ἄλλαις," ἵνα καὶ τὴν ἐλαχίστην ῥανίδα τῆς μετανοίας τιμήσῃ τῇ πρεπούσῃ τιμῇ ὁ θεός.

LI. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τούτου προειρηκότες κατελήξαμεν, ἵνα καὶ ὁ περὶ (τοῦ) νόμου λόγος μὴ παντελῶς ἀγύμναστος καταλελειμμένος ὑπάρχῃ, μόνον τοῦτο προσγεγραφεκότες ὅτι "σκιά νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν." καὶ γὰρ παιδαγωγὸς συμπράττει τῷ παιδί καὶ τῇ νέᾳ ἡλικίᾳ, 5 μέχρις οὗ ὁ διδάσκαλος τὴν ἕξιν παραλαβὼν τοῖς μαθήμασι τοῖς μείζοσι παραδῶ. καιριώτερον γὰρ τις δυνήσεται, ταύτην ιδέαν ὑπόθεσιν θέμενος, κατασκευάσαι, πῶς μὲν "διὰ Μωσέως ὁ νόμος, ἀπὸ δὲ κυρίου ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἐγένετο." ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν ἐτέρων ἐπιχειρήσεων τοῦ ἐκτρώματος ἐφαψώμεθα, τὴν ἄλλην ἄτοπον αὐτοῦ δόξαν ἐν τοῖς λογίοις παρατιθέντες καὶ ταῖς ἐξετάσεσι γυμνοῦντες, ὅπως (εἶγε οἶόν τε ἐστί) 10 τὰς αἰρεθείσας διανοίας τῆς ἀλόγου δόξης ἐξυφαιρῆσαι δυνηθῶμεν. ἐξέτεινε γὰρ ἑαυτὸν καὶ μέχρι τοῦ δημιουργήματος, καὶ τοῦτο τὸ φαινόμενον ποῖημα τοῦ ἀπατεῶνος ποῖημα εἶναι βούλεται καὶ εἶναι μὲν τὸν ἄνθρωπον πλάσμα [μὲν] τοῦ πονηροῦ καὶ εἶναι μὲν τὴν ψυχὴν ἀπὸ θεοῦ, εἶναι δὲ παρὰ τῷ πονηρῷ ἡρμოსμένην, καὶ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον τὴν 15 μὲν οὐσίαν τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰληφότα τοῦ πονηροῦ, τὴν δὲ οὐσίαν τῆς ψυχῆς ὥς σκῦλον ἢ λάφυρον ἀπὸ θεοῦ ληφθεῖσαν, ὑπὸ δὲ τοῦ πονηροῦ λαφυραγωγηθείσαν. οὕτως ἔκ τε τῆς λαφυραγωγηθείσης καὶ τῆς οὐσίας τοῦ πονηροῦ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώμα-

L. 39 om o V

LI. 6 ιδεαν] ιδιαν VG

8 εγενετο V

Ezek. 33, 11

Ps. 102 (103), 8

1 Kgs. 21, 29

Heb. 10, 1

Jn. 1, 17

- 20 τος, καὶ τῆς μὲν ψυχῆς μὴ αἷτιον εἶναι τὸν πονηρὸν μήτε πεποιηκέναι οὐσίαν ψυχῆς, τῆς δὲ εἰσκρίσεως μόνης τῆς ἐν σώματι ἐνεργὸν εἶναι. σκυλεύσας γάρ, ὡς φασίν, εἰσέκρινε τῇ σαρκί, τὴν δὲ σάρκα αὐτὴν καὶ τὴν πλάσιν αὐτὴν καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν τοιάνδε μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν ὅλην ἔργον εἶναι καὶ πλάσιν τοῦ ἀπατεῶνος. ἐξ ἐναντίων οὖν
- 25 γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον ὁμολογοῦντες οὐδὲ τὸν τῶν ἐναντίων ἴσασι λόγον οὐδὲ ὅτι ἔστι τινὰ τῶν ἐναντίων, ἅτινα ἀμιγῇ ἐστὶν ἑαυτοῖς, μηδεμίαν πρὸς ἑαυτὰ μῖξιν καὶ κοινωνίαν δέξασθαι δυνάμενα, ἀλλὰ τῇ νομιζομένῃ κοινωνίᾳ ἀναιρέσεως ἑαυτῶν ὄντα αἷτια, μὴ δυνάμενα ὁμοῦ εἶναι, ἀλλὰ τοῦ ἐτέρου ἀναιρουμένου διὰ τὴν τοῦ ἐτέρου ἐπικράτησιν.
- 30 ἰδοὺ γάρ ἐν ἐνὶ κοιτωνίσκῳ ἡμέρα καὶ νύξ οὐκ ἂν εὐρεθείη, ἐπεὶ μόνον φῶς εὐρεθὲν προαναιρεῖ τὸ σκότος. ἰδοὺ ἐν μιᾷ ψυχῇ σωφροσύνη καὶ πορνεία οὐκ ἂν φανείη, ἐπεὶ μόνη σωφροσύνη φανείσα ἐκ ποδῶν γενέσθαι τὴν πορνείαν ποιεῖ. ἰδοὺ θεοσέβεια καὶ ἀσεβεία ἐν ἐνὶ ἀνθρώπῳ οὐκ ἂν γένοιτο· ὅπου γὰρ εὐσέβεια φαίνεται, οὐδὲ ῥανὶς ἀσεβείας φανείη.
- 35 ἐπικρίνει δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος καὶ σφραγίζει τὰ εἰρημένα, "τίς κοινωνία 2 Cor. 6, 15 φωτὶ πρὸς σκότος; τίς μερὶς Χριστῷ πρὸς Βελίᾳ;" τὰ γὰρ ἑαυτοῖς ἐναντία φίλα ἑαυτοῖς οὐκ ἂν γένοιτο, καὶ μία ἁρμονία οὐκ ἂν ποι(οί)ῃ τὰ ἑαυτῆς διεστηκότα. οὐδὲ γὰρ ἐκ τε ῥυθμοῦ καὶ ἁρρυθμίας μία γίγνεται ἁρμονία οὔτε ἐκ σιωπῆς καὶ λαλιᾶς μία γίγνεται σύστασις. μόνον γὰρ τὸ
- 40 ἔν ἐῖναι ὀφείλει, τοῦ ἐτέρου συστήναι οὐκ ἀνεχομένου. εἰ δὲ τὸ σῶμα ἦν τοῦ πονηροῦ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ θεοῦ, πῶς εἰς μίαν ἁρμονίαν τὴν ἀνθρώπου ἀποδέδοται; πῶς εἰς μίαν διάθεσιν καὶ φιλίαν; ἰδοὺ γὰρ ἡρμოსται καὶ γέγονεν εἷς ἄνθρωπος καὶ τῇ ἁρμονίᾳ ἔστιν ἡ ψυχὴ εἷς. ἰδοὺ ἡ ψυχὴ ἔχεται τοῦ σώματος καὶ φιλεῖ καὶ στέργει. "οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν Eph. 5, 29
- 45 ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν." εἰ δὲ δὴ τῷ ἐτέρῳ μέλ[λ]ει περὶ τοῦ ἐτέρου καὶ τὴν ἀλγηδόνα τοῦ σώματος ἰδίαν ἀλγηδόνα ἡγεῖται ἡ ψυχὴ καὶ οὐ διαιρεῖται τῶν παθημάτων, ἀλλ' οἰκειοῦται πρὸς τὰ τραύματα, οἰκειοῦται πρὸς τὰ παθήματα, καὶ ὅτε μὲν ἀλγεῖ, τραυμάτων ἕνεκεν ἀνιᾶται, ἀνώδυνος εἶναι (μὴ) δυναμένη, ὅτε δὲ
- 50 ἡδυπαθεῖ, καὶ ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐρεθίζεται, μετέχει τῶν κινημάτων καὶ ἡ ψυχὴ καὶ συνεφέπτεται τῶν ἐρεθισμῶν καὶ λήγει μὲν ὁμοίως, λαμβάνει δὲ ἐπίδοσιν ὡσαύτως καὶ ληγούσης μὲν ψυχῆς ἀπὸ τῶν κινημάτων τῶν παθῶν, συλλήγει καὶ τὸ σῶμα καὶ καθησυχάζει, ἐπιτριβομένης δὲ τῆς

LI. 24 ουν] γουν G 26 οτι] οσα V αμιγῇ ἐστὶν ἑαυτοῖς] ἐστὶν ἐναντία
 εαυτοῖς, sed αμιγῇ in marg. V 38 εαυτῇ V ουδε] ου V γιγν . . . V (εταί leg.
 non pot.) 43 add ἡ ψυχὴ ante εἰς V 45 om δη V 48 om τα ante
 παθήματα G 49 αλγῇ V

ἐπιθυμίας ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῶν ἐρεθισμῶν ἐπιτριβομένων, ἡδύνει καὶ τὸ
 σῶμα καὶ φλεγμαίνει καὶ γίνονται ἴσως μὲν οἱ ἐρεθισμοί, ἴσως δὲ καὶ 55
 τῶν ἐρεθισμάτων αἱ ἀποθέσεις καὶ ἐκλείψεις. εἰ δὲ ἐξ ἐναντίων ἦν καὶ τὸ
 μὲν σῶμα τοῦ πονηροῦ ἦν, ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ θεοῦ, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἐγεγόνει
 σύνοδος οὔτε αὐτὴ ἡ μακρὰ κρᾶσις ἀπετελεῖτο, δεύτερον δὲ τὸ ἕτερον τοῦ
 ἐτέρου οὐκ ἂν παρεδέχετο, ἀλλ' ἐκάτερον ἴδια μὲν τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλότρια
 δὲ τὰ τοῦ ἐτέρου ἐλογίζετο καὶ οὔτε ἡ ἡδονὴ τῶν σωμάτων ἡδονὴ ψυχῆς 60
 ἐγίγνετο οὔτε τὰ τραύματα τῶν σωμάτων ἀλγηδόνες ψυχῆς ἐγίγνοντο,
 ἀλλ' ἐκάτερον καθ' ἑαυτὸ καὶ τὴν ἡδονὴν ἑαυτῷ καὶ τὰ τραύματα ἑμε-
 ρίζετο. πῶς δὲ καὶ ὁ διάβολος ἴσχυσε τὸ μὴ ἴδιον ἐκεῖθεν λαβεῖν; πῶς δὲ
 καὶ ἡ ψυχὴ, μὴ τούτου οὔσα, ἀλλὰ ἄλλου οὔσα καὶ μηδεμίαν ἐπιμιξίαν
 ἔχουσα πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο, ἀλλ' οὔσα ἐτέρας οὐσίας καὶ πάντα 65
 ἡλλοτριωμένη τῆς οὐσίας τοῦ πονηροῦ ἐν τοῖς ἡλλοτρίοις ἐστὶ καὶ ξένοις
 καὶ τὴν τοῦ σώματος ἐπιμιξίαν φέρει δεσμὸν πονηροῦ καὶ δέδεταί ἐν οὐκ
 ἰδίῳ καὶ ἰδιοποιεῖται τὴν σάρκα καὶ ἀγίαν αὐτὴν ποιεῖ καὶ πρὸς ἀρετὴν
 αὐτὴν παρασκευάζει, ὥς ἀφομοιοῦσθαι κατὰ τὸ δυνατόν τῷ κρείττονι.
 ὅταν γὰρ ἀγνὸν ᾖ καὶ ἀρρύπαρον καὶ ἀκηλίδωτον, ὅταν ἅγιον ᾖ καὶ 70
 σεμνόν, ὅταν ἀγίας ἔχῃ τὰς λαλιάς, ὅταν δεξιὰς ἔχῃ λαλιάς, ὅταν
 δεξιὰς ἔχῃ τὰς βλέψεις, ὅταν θείας ἔχῃ τὰς κινήσεις, τί ἕτερον ἢ ἀφο-
 μοιοῦται τῷ κρείττονι; καὶ ἐξεικάζεται τῷ καλῷ καὶ ἀναφέρει χαρακ-
 τήρα τοῦ κρείττονος.

LII. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἰρήσθω, ὀλίγα δὲ καὶ τῶν λογίων παρα-
 θώμεθα, ἵνα καὶ ἡ τῶν λογίων παράθεσις ἐντροπὴν μὲν ἐκείνοις, ἡμῖν δὲ
 πίστεως ἀκρίβειαν ἐμποιήσῃ. ὁ γὰρ σωτὴρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τῆς πλά-
 σεως μεμνημένος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τὴν πλάσιν ἀναφέρων ἐπὶ τὸν
 ἑαυτοῦ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ παντός, ἔλεγεν, "ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρ- 5
 σεν καὶ θῆλυν ἐποίησεν αὐτούς," καὶ εἶπεν "ἕνεκεν τούτου καταλείψει
 ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ
 γυναικὶ αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν,
 ἄνθρωπος μὴ χωρίζέτω." καὶ τὸν ὅρον τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς 10
 αἷτιον ὁμολογῶν οἶδε καὶ πατέρα ὁμολογεῖ καὶ ἐπέχει τὰς ἀνθρωπίνας
 ἐπινοίας, ἀχώριστα εἶναι τὰ πεποιημένα βουλόμενος καὶ μὴ ἀνθρωπίνῃ
 γνώμῃ χωρίζειν τινὶ τὰ καλῶς ἡρμοσμένα ἐπιτρέπων. ἐν δὲ τῷ εὐαγ-
 γελίῳ τοῖς δοκῇσι τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ἔχομενοις, ἡμεληκόσι δὲ τῶν

Mk. 10, 8-9

LI. 55 γιγνεται V ἐρεθισμοί G 56 ἐκλείψεις] ἀπολείψεις V 57 om
 ην post πονηρου V 61 om τα V ἀλγηδονων V ἐγίγνοντο] + προξενα V
 69 παρασκευάζει αὐτὴν V
 LII. 3 πνασεως (sic) V 8 ο]α G

κρυπτῶν καὶ τῆς ἔνδον ἐπιμελείας φησὶν· "ἄφρων, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἔξωθεν Lk. 11, 40
 15 καὶ τὸ ἔνδοθεν ἐποίησεν;" εἰ δὲ τὸ μὲν ἔσωθέν ἐστιν ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ ἔξωθεν τὸ
 σῶμα, καὶ ὁ ποιήσας τὸ ἔσω τὴν ψυχὴν πεποίηκε καὶ ὁ ποιήσας τὸ ἔξω τὸ
 σῶμα πεποίηκεν, ὁ ψυχῆς ποιητὴς καὶ σώματος ἂν εἴη ποιητὴς, καὶ θεὸς
 ἐστὶν ὁ ἀμφοτέρω ποιῶν καὶ ἀρμόζων καὶ συνάπτων, ὁ τὴν ἀρμονίαν
 ταύτην τὴν ἱεροπρεπεστάτην ἡρμωσμένος. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐν ταῖς
 20 ἑαυτοῦ διαλέξεσιν οἷαν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ σώματος, ὅταν λέγῃ·
 "εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν Mt. 19, 12
 οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω." ταύτην γὰρ ἐπιμέλειαν τῷ
 σώματι ἀποδεδωκώς καὶ ἅγιον αὐτὸ καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνῆδονον παρασκευ-
 ᾶζων καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν ὑποτέμνων καὶ ὑποκείρων τῷ λόγῳ, τὴν πρὸς
 25 τὸ σῶμα ἐπιμέλειαν δείκνυσι καὶ τὴν πρὸς τὴν σάρκα κηδεμονίαν σημαίνει.
 κηδόμενος δὲ καὶ φροντίζων τὴν ιδιότητα ἐκ τῆς κηδεμονίας κηρύττει,
 μέχρι τοῦ βλέμματος φθάνων, ἵνα μὴ τὸ βλέμμα ὡς ἔτυχε κινούμενον
 ῥυπαρίας καὶ κηλίδος ἐμπίπληται, ἀλλὰ τὴν εὐτονον ἔχον κίνησιν
 ἡρμωσμένως διατελῇ. λέγει γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· "πᾶς ὁ βλέπων Mt. 5, 28
 30 γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ."
 καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι πάθος τῇ καρδίᾳ συμμετρῆ καὶ τοῦ βλέμματος
 ἐπιμελούμενος κοινὴν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς καρδίας ποιεῖται, πάθος
 βλέμματος πάθος καρδίας εἰσηγησάμενος καὶ ἐπιμέλειαν ὁμμάτων ἐπιμέ-
 λειαν τοῦ διανοητικοῦ θέμενος. οὐδὲ γὰρ ἐτέρως βλάψει τὸ ὄμμα ἢ ὡς
 35 βλάψει ὁ νοῦς. οὐδὲ γὰρ οἷόν τέ ἐστι τὸ ὄμμα διαστρέφεσθαι, τὴν δὲ
 ψυχὴν μὴ διαστρέφεσθαι· ἐπιεικοῦς γὰρ ψυχῆς καὶ ἀπλῶς ὁρώσης
 ἐπιτηδείως ὄψεται τὰ ὄμματα. ἐνταῦθα γοῦν τὴν ἄτοπον βλέψιν παρα-
 βλεψάμενος τὴν ἀγίαν παρεισάγει, ἵνα οἱ ὀφθαλμοὶ ὀρθὰ βλέπωσι καὶ
 τὰ βλέφαρα νεύῃ δίκαια. ἐπαίρει γὰρ τὰ ὄμματα, κατ' αὐτὰ κεκάμφθαι
 40 μὴ ἐπιτρέπων, ἀλλὰ διανιστῶν αὐτὰ καὶ διεγείρων καὶ ἐπηρμένα αὐτὰ
 παρασκευάζων. διὸ πολλὴν ἐπιμέλειαν τῶν σωμάτων ποιούμενος καὶ
 σῶμα πεφόρηκε καὶ εἰς σῶμα ἦλθεν.

LIII. Ἐν μὲν οὖν οὐκ ἦλθεν ἐν σώματι, τί φήσουσι περὶ τοῦ
 σταυροῦ καὶ τοῦ τύπου τῶν ἡλῶν καὶ τοῦ τύπου τῆς λόγχης καὶ τοῦ
 μνημείου καὶ τῆς ταφῆς; εἰ δὲ ἐκ τούτων ἐλεγχόμενοι ὁμολογοῦσι
 σῶμα τὸν σωτῆρα εἰληφέναι, τί ἐροῦσιν, εἰ μήτε καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ
 5 πονηροῦ πεπλάσθαι φήσουσι καὶ μηκέτι μόνον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα

LII. 14 ἀφρονες G om το ante εξωθεν G 15 om και post εξωθεν G
 21 ευνουχησαν V 28 εμπιπλταται VG 29 ηρμωσμενον G 32 επιμελομενος V
 την καρδιαν V 36 απλως] αλλως V
 LIII. 2 του τυπου ante των ηλων] των τυπων V

εἶναι τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ εὐεργέτου; οὐ φείσονται γὰρ
μέχρι καὶ ταύτης τῆς ἐπινοίας φθάσαι καὶ τὴν γλῶτταν ἐκτεῖναι κατὰ
τοῦ σωτήρος; ὁ γὰρ μελετῶν κατὰ τῶν ἐκείνῳ διαφερόντων διαλέγεσθαι,
οὗτος ἀκονήσας τὴν γλῶτταν κατ' αὐτοῦ διαλεχθήσεται, ὁ δὲ σωτὴρ καὶ
βαπτίσματι ἀπελούετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ὕδασι περιεραίνετο, τίς ὢν καὶ 10
τυγχάνων; εἰ μὲν γὰρ οὐ σῶμα φέρων οὔτε σῶμα ἔχων, τί κοινὸν
πνεύμασι καὶ ποταμοῖς; τίς ἀγγέλων, ποία δύναμις, ποία κυριότης,
ποία ἀρχή, ποία ἐξουσία καταβέβηκεν εἰς λουτρὸν καὶ πεῖραν ὑδάτων
ἔσχεν; εἰ δὲ οὐ δύναμις μὲν οὐδὲ ἐξουσία οὔτε θρόνος οὐδεὶς οὔτε δὲ . . .
εἰς ὕδατα κατῆλθεν, ἀζήτητον γέγονε τὸ πρᾶγμα καὶ σαφές καὶ δῆλον 15
γέγονε τὸ ζητούμενον. ἀλλὰ ἀνῆει ἀπὸ τῶν ὑδάτων, ἐπειράζετο ὑπὸ
τοῦ διαβόλου, ἐπείνα, ἐδίψα, ἔπλει, ἐκοιμᾶτο, ὤδευεν, ἐκοπία, ἐβάδιζε,
πεινῶν ἐπὶ τὴν συκὴν ἦλθε, τὸ τελευταῖον ἐκρίνετο, ἐσταυροῦτο. τίς
ταῦτα ἐβόα; τίς ταῦτα ἐμαρτύρει; σιωπάτωσαν αἱ γλῶσσαι, λαλεί-
τωσαν αἱ πράξεις. στόμα ἔχουσι τὰ πράγματα· μηκέτι τὸν ἀέρα 20
κρούοντες τὸν ἦχον ἀποπέμψωμεν. στόμα ἔχουσι τὰ γεγραμμένα, κἂν
ἡμεῖς σιωπήσωμεν, οὐ σιωπᾷ τὰ πράγματα, κἂν ἡμεῖς μὴ λαλήσωμεν,
οὐκ ἀνέχεται μὴ λαλεῖν τὰ γεγραμμένα. ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει
καὶ πισταί εἰσιν αἱ πράξεις καὶ τῶν πράξεων ἀληθεῖς οἱ λόγοι καὶ
βοῶσιν αἱ τῶν πράξεων δυνάμεις ὅτι σῶμα εἶχεν ὁ σωτὴρ καὶ σῶμα 25
θνητὸν καὶ σῶμα ἐφόρεσε διὰ τὰ ἡμέτερα, τὸ ὅμοιον λοιπὸν ζήτηι, ἥκει
δι' ἡμᾶς ὁ ἐκείνου ποιητὴς καὶ τῶν ἡμετέρων ποιητὴς. εἰ γὰρ ἕτερον
ἦν, οὐκ ἂν περὶ ἐτέρων ἐκείνου πρόνοιαν ἐποιεῖτο, εἰ δὲ πεποιήται καὶ
πεποιήται ὑπὸ θεοῦ, πεποιήται δὲ ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἐποιεῖτο.
ἵνα γὰρ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ σώσῃ, ἐκείνο ἐποίησε, τῇ ἐκείνου ποιήσῃ πάν- 30
των τῶν ἰδίων τὴν ἐλευθερίαν ἐργασάμενος. χάρις οὖν τῷ πεποιηκότι
τὰ ἡμέτερα σώματα, τῷ προνοησαμένῳ καὶ ἐρραθυμηκότων αὐτῶν καὶ
ἀποστείλαντι τὸν ἴδιον υἱὸν ἐν σώματι καὶ δεδωκότι ἐνέχυρον τοῖς
ἡμετέροις σώμασιν, ἵνα μηκέτι κάμπτωμεν καὶ χαμαὶ ὀρώμεν, ἀλλὰ
ὤμεν ἐπηρμένοι τῇ κοινωνίᾳ τῶν σωμάτων. εὐτελίσωμεν οὖν καὶ ἐν 35
τούτῳ τοὺς ἀπατεῶνας ἐκείνους, ὅτι καὶ κατὰ τῶν σωμάτων βεβαδίκασι
καὶ κατὰ τοῦ πλάστου κεχωρήκασι καὶ κατὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ τὴν
γλῶτταν ἐξέτειναν καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν πρὸς γλῶτταν λαλεῖν
οὐ παρητήσαντο, ἀγύρται τινὲς ὄντες καὶ ἀγοραῖοι, ἄθροισμα λόγων
πονηρίας συναγροχότες. ἔστι γὰρ τὸ ἐν ἐλάμενον τὸ ἕτερον αἰτιᾶσθαι, 40

ἀλλὰ πάντα ἐφεξῆς ἐπεξιόντας πάντα ἀχρεῖα καὶ ἔκφυλα ἡγείσθαι.
 διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἰς ἅπαντα λόγον αὐτῶν κατιόντες μὴ πολὺ μῆκος
 παράσχωμεν τῷ λόγῳ. μέχρι τούτων στῶμεν, διὰ τῶν ὀλίγων καὶ τὰ
 ἄλλα ὑποδείξαντες καὶ διὰ τῶν προλεχθέντων τὸν ἔλεγχον κατασκευά-
 45 σαντες. ἐπιμελείας δὲ τοῖς σπουδαίοις χρεῖα, ἵνα πᾶσαν γοητείαν
 ὑπερβεβηκότες ἀλήπτους τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τῆς πονηρίας διαφυλάξωσιν,
 ὅπως κλειδοφύλακες ὦσι τῶν ἑαυτῶν ἀκοῶν καὶ πῇ μὲν ἀνοιγνύοντες, ὅτε
 κρούει ὁ ἀληθὴς λόγος, πῇ δὲ ἀποκλείοντες, ὅτε (ὁ) ψευδὴς καὶ πεφena-
 κισμένος σχηματιζόμενος τὴν ἀλήθειαν εἰσβάλλειν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς
 50 διανοίας σπουδάζει. "πολλοὶ γὰρ πεπλασμένοι καὶ ἐσχηματισμένοι τὰς Mt. 24, 5
 ἀκοὰς κρούουσι, λέγοντες· ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανή-
 σουσιν," εἰς δὲ μόνος ἔστιν ὁ Χριστός, ὁ ἐλευθερωτής, ὁ τροπαιοῦχος,
 ὁ εὐεργετικός, ὁ διαθέσει κρούων, ὁ ἐλευθερίαν τῇ εἰσόδῳ μνηστευόμενος,
 ὁ ἅμα τῷ εἰσβαλεῖν ἐξοικίζων τὰς ἁμαρτίας, ὁ ἐν τῇ εἰσόδῳ τὴν φιλίαν
 55 τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἀποδιδούς, ὁ παραχρῆμα τῇ εἰσόδῳ τῇ ἑαυτοῦ
 τρόπαια κατὰ τῆς πονηρίας ἱστῶν, ὁ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀποκρύπτων
 ἐν τῇ ψυχῇ. οὗτος ἐὰν εἰσβάλῃ καὶ γένηται ἔνδον, πανηγύρεις θεῖαι
 καὶ ἱεροπρεπεῖς ἀποτελοῦνται, χοροὶ λαληθῆναι μὴ δυνάμενοι, θυμηδία
 σιωπῇ τετιμημένη. εὐθὺς γὰρ ἀνέλκει τὴν διάνοιαν, καὶ πτεροῖ τὴν
 60 ψυχὴν, καὶ μετάρσιον αὐτὴν πρὸς τὰ κρείττονα κατασκευάζει. ἀμέλει,
 ἐὰν τις ἐκείνον ἴδῃ, οὐκέτι πρὸς ἑαυτὸν βλέπει, ἀλλὰ τῷ θεωρηθέντι
 κάλλει καταπλήττεται· πάντα ἀκαλλῇ ἡγεῖται. διὰ τὴν ἐκείνου εὐ-
 πρέπειαν βοᾷ· "ματαιότης ματαιότητος, τὰ πάντα ματαιότης," βοᾷ· Eccl. 1, 2
 "πάντα ἡγοῦμαι σκύβαλα, ἵνα Χριστὸν κερδῇσω." ἐὰν δ' ἄρα οὕτως Phil. 3, 8
 65 κρούῃ, καὶ βραδύνη ἢ διάνοια καὶ ὑπνῷ χρήσεται, καὶ τοῦ βράδους
 αἰτία γένηται, ἀφίησι φωνήν· "ἄνοιξόν μοι, ἀδελφὴ μου, νύμφη, ὅτι Cant. 5, 2
 ἡ κεφαλὴ μου ἐνεπλήσθη δρόσου καὶ οἱ βοστρυχοί μου ψεκάδων νυκτός,"
 ἵνα τὴν φιλίαν δείξῃ καὶ τὴν κηδεμονίαν σημάνῃ· ὅτι καὶ ἀποκλειόμενος
 ὁ λόγος ἀνέχεται, καὶ ἔξω ὦν φέρει, καὶ οὐκ ἀφίσταται ἕως ἂν τῇ
 70 συνεχείᾳ τῆς αἰτήσεως καὶ τῆς κρούσεως ὑπανοίξῃ ἑαυτὴν ἢ διάνοια,
 τόπον τῷ κρούοντι παρέχουσα.

LIV. Περιέρχονται δὲ καὶ οἱ γόητες καὶ οἱ ψευδοπροφῆται καὶ οἱ
 ψευδόχριστοι, πῇ μὲν κρούοντες, πῇ δὲ ὀρύττοντες· καὶ τῷ μὲν κρούσματι
 ἀπαλωτέρῳ χρώμενοι καὶ μιμούμενοι τὴν ἀληθῆ κρούσιν. τάχα τῇ
 ὁμοιότητι τῆς κρούσεως ἀπατηθεῖσα ἡ διάνοια ὡς οἰκείῳ καὶ γνωρίμῳ

ὑπανοίγει. οὐ παραιτούμενοι δὲ [οὐδὲ] τοιχωρυχεῖν, ἀλλὰ καὶ διορύττειν 5
 ἐσπουδακότες, ἵνα ἢ ἀπάτη ἢ βία δελεάσῃ τὰς διανοίας ἀμέλει, τοὺς
 μὲν βία εἶλον, τοὺς δὲ ἀπάτη γεγοητεύκασιν. διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ καὶ σεμνοὶ
 κλειδοφύλακες ὄντες, ἐπιστήμην μετὰ τοῦ γρηγόρου κερασάμενοι, διὰ τὸ
 ἐγρηγορέναι οὐδέποτε διορύττονται, διὰ δὲ τὴν ἐπιστήμην οὐδέποτε
 ἀπατῶνται. ἐπιστήμη μὲν γὰρ τῇ γοητείᾳ, γρηγόρησις δὲ τόπον τοῖς 10
 διορύττουσιν οὐ δίδωσι. τούτου χάριν οἱ σοφοὶ καὶ σεμνοὶ κλειδοφυλακ-
 ήσωμεν ἑαυτῶν τὰς διανοίας, ἐπιστήμη μὲν τὴν ἀπάτην νικῶντες, τῇ δὲ
 γρηγορήσει τὸ ἄσυλον ἑαυτοῖς μνηστευόμενοι.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΑΡΑΠΙΩΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
 ΘΜΟΥΤΕΩΣ ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ

15

INDEX OF SCRIPTURAL PASSAGES

OLD TESTAMENT

Gen. 14, 21	XLVII. 52	Ps. 100 (101), 1	XLIX. 12
Ex. 12, 11	XLV. 16	100 (103), 1	XX. 11
20, 4	XLI. 10; XLVI. 5	102 (103), 9	L. 39
20, 13	X. 11	109 (110), 3	XLVII. 17
20, 13-16	XLI. 8	109 (110), 49 . . .	XL. 69
20, 14	X. 10	118 (119), 11 . . .	XLIV. 20
20, 14-15	XLIV. 32	118 (119), 17 . . .	XLIV. 17
20, 17	XLI. 12	118 (119), 105 . .	XLIV. 14
32, 4	XLVI. 7	121 (122), 2	XXXIII. 58
Lev. 19, 35-36 . .	XLIV. 34	140 (141), 3	XLV. 12
26, 12	VI. 3	145, 1	XX. 12
Deut. 4, 19	XLII. 9	Prov. 24, 25-26 . . .	XLVII. 19
6, 4	XLVIII. 12	24, 65	XLIV. 29
6, 4-5	XLII. 8	28, 1	XLIV. 29
18, 15.18	XL. 75	Ecd. 1, 2	LIII. 63
1 Kings 21, 29 . .	L. 45	Cant. 5, 2	LIII. 66
2 Kings 1, 10 . . .	XLIX. 21	Ecclus. 9, 8 f. . . .	XLV. 7
5, 20 ff.	XXII. 5	Hos. 11, 1	XL. 53
13, 21	XI. 3	Micah. 5, 2	XL. 50
Job 31, 8	XLV. 5	Jonah 4, 10-11 . . .	L. 32
Ps. 2, 7	XL. 74; XLVIII. 23	Is. 1, 3	XL. 51
14 (15), 1-2 . . .	XLVI. 31	1, 19-20	XXVII. 16
23 (24), 7.9 . . .	XLIV. 25	7, 14	XL. 49
36 (37), 35-36 . .	XLVI. 25	9, 1-2	XL. 55
46 (47), 2	L. 17	9, 6	XL. 79
48, 13	XIX. 6	14, 12	XXXIII. 58
48 (49), 17 . . .	XLIV. 25	30, 15	IX. 7
48 (49), 21 . . .	XIX. 6	40, 3	XL. 57
50 (51), 3.4.6 . .	XLIX. 59	40, 12	II. 9
50 (51), 13 . . .	XLVIII. 60	Jer. 21, 8	IX. 7
61 (62), 11 . . .	XLVI. 20	Ezek. 16, 52	III. 24
80 (81), 14 . . .	XLIV. 11	33, 11	L. 37
96 (97), 7	XLVIII. 29	Dan. 3, 24	XXVIII. 17

NEW TESTAMENT

Mt. 1, 1	XXXVII. 12	Mt. 7, 15	I. 8; III. 10
3, 2	L. 22	11, 28	L. 11, 15
3, 17	XLVIII. 22	12, 17	XL. 25
4, 14	XL. 25	16, 17	XXIII. 8
5, 17	XXXVI. 55; XL. 26	16, 19	XXIII. 6
5, 28	LIII. 29	16, 23	XXXIII. 10

- Mt. 16, 24 XXVII. 11
 19, 12 LII. 21
 19, 21 XXVII. 11
 21, 13 XXXVI. 29
 21, 31 VIII. 9
 24, 25 LIII. 50
 Mk. 1, 1 XXV. 15
 1, 24 XXIX. 18
 10, 8-9 LII. 5
 10, 18 XLVIII. 13
 11, 17 XXXVI. 59
 Lk. 1, 28-33 XXXVII. 34
 10, 16 XXXVII. 16
 10, 17 XXII. 9
 10, 18 XXXIII. 44
 11, 26 XXX. 41
 11, 40 LII. 14
 12, 19 XX. 17
 15, 11-32 XIII. 5
 16, 16 XXXVII. 28
 16, 24 XXXVI. 40
 16, 29 XXXVI. 41
 16, 31 XXXVI. 43
 19, 46 XXXVI. 59
 Jn. 1, 6-7 XXXVII. 25
 1, 17 LI. 17
 1, 18 XL. 44; XLVII. 18
 1, 42 XXIII. 6
 4, 24 XLIII. 24
 Jn. 5, 6 XXVII. 11
 5, 46 XXXVII. 18
 14, 6 I. 7
 14, 9 XXXIX. 30
 17, 25 XXXIX. 31
 20, 22 XLVIII. 62
 Acts. 5, 1 ff. XLIX. 31
 13, 10-11 ... XLIX. 27
 Rom. 2, 7-9 XXXIX. 19
 2, 16 XXXVIII. 16
 7, 12, 14 ... XLIII. 17
 12, 1 X. 21
 1 Cor. 1, 27 XIX. 8
 2, 11 XL. 27
 6, 19 VI. 3
 8, 6 XLVIII. 14
 9, 27 XXIV. 3
 10, 12 XXXIII. 61
 2 Cor. 6, 15 LI. 35
 6, 16 LI. 3
 15, 26-27 .. XLVIII. 36-37
 Eph. 5, 29 LI. 44
 5, 31-32 XLVIII. 39
 6, 14 XXXIII. 59
 Phil. 3, 8 LIII. 64
 Col. 3, 5 XLV. 31
 1 Tim. 1, 15 XIV. 13
 6, 10 XLVI. 16
 2 Tim. 4, 10 XXII. 2

Harvard Theological Studies

- I. THE COMPOSITION AND DATE OF ACTS. By Charles Cutler Torrey. 72 pages. 1916. (*Out of print.*)
- II. THE PAULINE IDEA OF FAITH IN ITS RELATION TO JEWISH AND HELLENISTIC RELIGION. By W. H. P. Hatch. 92 pages. 1917. \$1.25.
- III. EPHOD AND ARK. By William R. Arnold. 170 pages. 1917. \$1.75.
- IV. THE GOSPEL MANUSCRIPTS OF THE GENERAL THEOLOGICAL SEMINARY. By C. C. Edmunds and W. H. P. Hatch. 68 pages. 1918. \$1.25.
- V. MACARII ANECDOTA. By G. L. Marriott. 48 pages. 1918. \$1.25.
- VI. THE STYLE AND LITERARY METHOD OF LUKE. By Henry J. Cadbury. 205 pages. 1920. \$3.00.
- VII. IS MARK A ROMAN GOSPEL? By B. W. Bacon. 106 pp. 1919. \$1.25.
- VIII. THE DEFENSOR PACIS OF MARSIGLIO OF PADUA. By Ephraim Emerton. 81 pages. 1920. \$1.25.
- IX. AN ANSWER TO JOHN ROBINSON OF LEYDEN BY A PURITAN FRIEND. Edited by Champlin Burrage. xiv, 94 pages. 1920. \$2.00.
- X. THE RUSSIAN DISSENTERS. By F. C. Conybeare. 1921. \$4.00.
- XI. CATALOGUE OF THE GREEK MANUSCRIPTS IN THE LIBRARY OF THE MONASTERY OF VATOPEDI ON MT. ATHOS. By Sophronios Eustratiades and Arcadios. iv, 277 pages. 1924. \$15.00.
- XII. CATALOGUE OF THE GREEK MANUSCRIPTS IN THE LIBRARY OF THE LAURA ON MOUNT ATHOS. By Spyridon, of the Laura, and Sophronios Eustratiades. 515 pages. 1925. \$25.00.
- XIII. A KEY TO THE COLLOQUIES OF ERASMUS. By Preserved Smith. vi, 62 pages. 1927. \$1.50.
- XIV. THE SINGULAR PROBLEM OF THE EPISTLE TO THE GALATIANS. By James Hardy Ropes. 46 pages. 1929. \$1.50.
- XV. SERAPION OF THMUIS: AGAINST THE MANICHEES. By Robert P. Casey, University of Cincinnati. vi, 80 pages. 1931. \$1.50.

In press

THE OLD GEORGIAN VERSION OF ST. EPIPHANIUS ON THE TWELVE PRECIOUS STONES, with a Translation and Introduction. By Robert P. Blake, Harvard University.

BT1410 .S4
Serapion, of Thmuis, Saint.
Against the Manichees /

16854

BT
1410
S4

Serapion, Saint, bp. of Thmuis.

... Against the Manichees (edited, by Robert Pierce Casey ... Cambridge, Harvard university press; London, H. Milford, Oxford university press, 1931.

4 p. l., 131-80 p. 23½ cm. (*Added t.-p.*: Harvard theological studies ... (xv))

At head of title: Serapion of Thmuis.

Series title also at head of t.-p.

"Issued as an extra number of the Harvard theological review."

"The manuscripts": p. 131

1. Manichaeism. I. Casey, Robert Pierce, 1897- ed. II. Title.

III. Series: Harvard theological studies, no. 15.

BT1410.S4

273.2

31-35172

Library of Congress

156f41

CCSC/ej